

శ్రీ భగవద్గీతా గర్భిత భావబోధిని

శ్రీ కోకా వెంకటరామానుజులు నాయకుగారు రచించినది. తెనుగులో, త్రిమవ్యగవద్గీతకు ఇంత చక్కని మహాభాష్యం మరొకటి లేదు. శ్రీ నాయకుగారు భగవద్గీత అంతా చిగికాలం పారాయణచేసి, మననంచేసి, మధించి తాము తెలుసుకున్న గూఢార్థాలన్నీ లోకప్రేయస్సు కోరి యీ గ్రంథం రూపంగా ఛిద్రపరిచి గానం ప్రసాదించారు. నాను, ప్రతి స్లోకానికీ ముందు ప్రతిపద్యాం ఇచ్చారు. తరువాతి ప్రశ్నోత్తరాల రూపంగానూ వివరణరూపంగానూ గూఢార్థాలన్నీ ఉద్ఘాటించారు. ఈ గ్రంథం పరిశీలించుచుండా ఎవరైనా సరే “మేము భగవద్గీత చదివాము” అను కోవం సాహసం అనిపించుకుంటుంది. రాయలుపైకాన 724 పేజీలూ 16 పేజీల అవతారికా గల గొప్ప గ్రంథం. కాలికోవైండు చెయ్యబడ్డది.

కాని వెలమాత్రం పరమ సులభం 6-0-0

శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి కీర్తనలు

సంపాదకులు - ఘృతస్థానిం నగసింహభాగవతులవారు.

ఇందులో, మేళకర్త రాగాల వరసను 505 కీర్తనలూ, 19 పవనలింపు కీర్తనలూ వున్నాయి. ఘనరాగపంచకం కీర్తనలకు మాత్రం మొదట స్వరంచేర్చబడి వుంది. తక్కిన కీర్తనలన్నీ మూలం మాత్రమే ముద్రించబడ్డాయి. కవినపదాలకు అర్థమున్నూ తెలుపబడ్డది. 16 పేజీల శ్రీ త్యాగ రాజస్వామి చరిత్ర గల, ము మొదట మేళకర్త రాగాల వరసనూ, చివరి అకారాదిగానూ కీర్తనల సూచించేర్చబడ్డది. దళివరి కాగితాల. చక్కనివైండు. వెల 5-0-0 మాత్రమే.

మంగళ హారతులు, శ్రీకృష్ణ సేవ.

శ్రీమతి కొచ్చెర్లకోట వీరలక్ష్మమ్మగారు రచించినవి.

ఈ రెండు పుస్తకాల్లోనూ శ్రీల కందుబాటుగా ఉండే వైలిలో చక్కని మాదిరులలో 150 పాటలకు తక్కువ కాకుండా ఉన్నాయి. అన్నీ భక్తిరసక ఉట్టిపడేవి. శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణుల సేవను తెలియచేసేసి. దీనికదే వెల 1-0-0

ఈ రెండు పుస్తకములు పేరుపడ్డ అన్నియక పాపులలోను ఈ ధరిలకు వారును.

మేజు వాణీ

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

ప్రతిపత్తి: అక్షరప్రతి అంక్షా
సరస్వతి పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

శ్రీమద్ భగవద్ గీతా
అధ్యాయములు

మొదటి భాగము
మార్చి 1947

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmana Swamy Naidu
For Addepally & Co, Educational Publishers
Order No. 4448 / 1947

విషయములు

నన్సుమోర్ -	నవంబరు	1982
నాటకం - టాక్సీ -	జూన్	1983
గానప్రశంస -	డిశంబరు	1941
దేవరాగాల మేజవాణి -	డిశంబరు	1943
తెలుగునటుడు -	జనవరి	1944
త్యాగరాజమాటలు -	నవంబరు	1941

పన్ను మోర్

‘పన్ను మోర్’ అనే ముక్క, రెండు ఇంగ్లీషు మాటల యొక్క సంపుటి. అయినప్పటికీ ఇది ఆంధ్రదేశంలో ఇంగ్లీషు చెడువుకోని వాళ్ళలో కూడా చిరకాలంనించి చలామణి. అవు తోంది. నాటకరంగంతో ఎటునంటి ప్రమేయం ఉన్నవారైనా నరే, ఇది విని ఉంటారు. దీని జననకాండ మొన్నటిదాకా ఆంధ్రకారంలో పడిపోయి ఉందిగాని, ఇటీవల ఒక చరిత్రకారుడు శ్రమించి పరిశోధించి దీన్ని కొంత వెలుగులోకి వార్చిం చాడు. అతడు కనిపెట్టిన దాని ప్రకారం :

క్రీస్తు శకం 1888 చాముల్ని చంద్రవం బస్తీలో శృంగి నాదం నవరసమూర్తి అనే వ్యక్తి ఉండేవాడు. అప్పట్లో అతను ఒక తాణేదారు. ఆయన ఒక్కడే ఆ ఊళ్ళోకల్లా హోదా మసిమి. తన హోదా చిరస్థాయిగా నిలుపుకోవాలికి, అతడు, పెంకిజరీ మీర తలపగా, కుడిచేతికి సింహతలాటంముసునూ, సీలచుండలదాకా కోటూ, పైటూద ఏక కాలమండే రెండు మూడు రకాల కండువాలూ ధరిస్తూండడమే కాక, మాటలాడే నప్పుడల్లా మరచి పోకుండా నూటికి నూరు బూతులు వాడు తూండడమే కాక, రెండున్నర బోగం మేళాలు న్వయంగా పోషించేవాడు. మరో వుట్టిముసక. ఆ ఊళ్ళో ఇంగ్లీషువచ్చిన వాడూ అతనొకడే. అట్లాంటప్పుడు అతను ఏం మాట్లాడితే

ఇంగ్లీషుబోయి ఊరుకోడు గనక ! అందుకనే, ఊరివారు బంధు
మిత్ర పరివార సమేతంగా ఆయన దగ్గరికి పరిగెట్టి, తమజేర్లూ
తమవాళ్ళు జేర్లూ ఆయన చేత ఇంగ్లీషు చేయించి పలికింపించి
మురియడంతో ఆగేవారా, ప్రతినస్తువుకీ ఇంగ్లీషుమొట్టో శేల్వే
పరకూ ఆయన్ని జీడిలా పట్టుకునేవారు. ఆపశంగా ఆయన,
తెలుగులో నార్థక మాల్లు లేకపోడం కనిపెట్టి గావును, తట్టకీ
ఇంగ్లీషు తట్, బుట్టకీ బుట్, కమానికి కమ్మం, నాలికి గారే అని
అడిగిన తదుపుగా బుకాయించి వాళ్ళని మోదిలించుకునేవాడు.
ఆయనకి భాగోతాయీ, బోలుబొమ్మలూ, ... బోలేపాలూ,
మేజనాణీలూ ఏమిష్టమో యిష్టం. అందులోనూ ముఖ్యంగా
ఆయన పండే బోగం మేళం ఏదీ జరిగేది కాదు. ఆభివహు
శాస్త్రంకూడా తనకి తెలుసునని ఆయన అరుకోడంవల్ల,
ఎక్కడైనా మేళంకో, నాట్య స్త్రీ గాస్త శాస్త్రవిరుద్ధంగా
మాస్తం పడుతోందీ అని తన అనుకున్నవాడు, ఆ జంప
చివాల్న లేచి ఆమాంతంగా అంత వేషంలోనూ, సిగ్గు అనే
మాటలేకుండా, తెయ్యతుని తనూ బోగంబట కలుపుతట్టి,
చూడొచ్చిన జనానికి పని కల్పించేవాడు. నాట్యం ఒకవేళ
కాకుంటే, “ఏదేదీ ! చుపకం ! ఇంకాకటి పదం ఎట్టి !
ఇంకోమూడు పట్టు !” అని కోరుతూండేవాడు. భక్తగోపే
నూకన్న అన్నట్లు : “ఏన యేదీ, యిది చాలా గొప్ప, గొప్ప !
యింకాకమాంటిక నొక్కమాడు” అని పట్టుట్టినాడు. ఇంత
కంటేనూ అని ఆ స్త్రీ ఆయన ఆజ్ఞ అమలు జరిపేది. మరో

మూట. తమిళనాడి కొరచేం తిరిగిచెప్పాళ్ళు కూడా ఉండేది. భోజనసమయంలో ఆయన చుట్టూగా మూడు నోం అభ్యసించే నాడు. కానీ, పన్నాటలు కూడానాటికి ఉన్నాయి. నోం భంగం ఉన్నాడన్నంమీకు తెంగ పెట్టుకోడం కూడాకున్నాడు. మించేతంటే, ఆయన అనంతం తేలు చూడే సక్కువ వడ్డించుకునే వాడు. ఈ వడ్డికి ఒక రూపం, "పాండవార్థాశ్రమం" నాలుకానికి పెట్టాడు. అప్పటికితా నాటకాలు కొత్త రంగ, నానం కల ఆదే ప్రాసభృతం ఏమిటో తెలియక, కొందరు సభ్యులకి మనస్సులో పక్కకూతున్న చాళ్ళలాద తెగతొవంగా ఉండేది, నానం పైకి బాచేయకాదు. అవేర భీముడు వేసిన ఆయన, ఒక రంగంలో, నాటకరంగంమీద ఉప్పట్టాడి, భూపాలరాగంలో ఉంటూ, గద విరక్కొట్టాడు. గానప్రియుడై ఒక నవనమూర్తి గారు, తన అలవాటును పెట్టి, "ఏనీ! నాల్గీ కానీ!" అన్నాడు; సభవారిలో చాలామంది, చాపం, గద తేసి చూస్తున్నారటగావును విరిచిరి మట్టి పల్లం నిరక్కొడతాడనుకున్నారో, భీముడుగారి గారసర్థంలోవలిచెట్టి నానంగ నేనానం తెచ్చి ఉన్నాననేస్తాడోమీకు ల్లో, నమ్మారు. తను చెప్పి దిండు. నానీ సన్మూటాకిర ఉందిగావు సనుకుని, భీముడు చాపంగా తొడకుని మట్టి సన్మం జానకం మూచాడు. పంపిరికి నానాల్గీ నానీ చాలాతోడు నన్మింకొకన ఇత్తుగోమం ఆరి తోడున్నట్లు. అయితే అనిపించకం వల్ల, మరలనీ ఆయన తేలు ఎలంతి మూట్ట - డాడు. సమామూలు ఘోరణి హరి, న్యాయం ముడిసెవ్వుడు, చాలామంది

తెలుగువాళ్లు లోనిద మూట్టాడుతూన్న తెలుగునూనెనూ, ఎక్కువ గాంభీర్యంగా ఉండబాకే, యథాశక్తి ఇంగ్లీషులో కొవ్వొత్తులు టం ప్రథమం అయిన “నాన్ సెన్స్” అన్నాడు. అలాంటిది కియన భీముణ్ణి వల్లీగ్గా తిప్పేస్తూన్నాడని, జనం తమ ఇంగ్లీషు చాకచిత్రాలు, భ్రమించారు. తరువాత, ఆయన భీముణ్ణితో మునురా చూసి “జన్నుమూర్” అన్నాడు. ఈ ఇంగ్లీషులో భీముణ్ణి ఉన్నానే సరికి, అతనిచేరిన సభనకు వ్యూహం కెరకూర్చుచున్నది. చూచితే గత భీముణ్ణి వచ్చి, మళ్ళీ చూడబాకే తిప్పేస్తూఉంటున్నాడని, అలాంటి “నాన్ సెన్స్” బావ్వు, ఇతడు. నవరసమూర్తి, “ఎస్, జన్నుమూర్” అని కేకేసి, సభకు రిక్ “చూస్తూఉంటే” అన్నాడు. చూస్తూఉంటే, ఒకటయినది, ఒకటి రిక్ ఎక్కువగా ధైర్యమిచ్చి, అలాంటి ఒకటి సెల్లా ముక్కలతో అల్లా. “జన్నుమూర్”, “నాన్ సెన్స్”, “జన్నుమూర్” “జన్నుమూర్” లాంటి చూస్తూఉంటే గొల్లున చూస్తూఉంటే. భీముడు ఆ వ్యూహం మళ్ళీ పూర్తిచేసి, “జన్నుమూర్” ఈ సంగతి ఉన్నా గొల్లుమంది. వడవడి పెళిం చూతూ ఉంటే పూర్తి పనులెసిగియింది. “జన్నుమూర్”, “జన్నుమూర్” అల్లా నాటకంలో అన్నాడు? అని తరువాత, నవరసమూర్తి త్ని స్నేహితులు భోగిట్టాచేశారు. భూపాలరాగం భీము యిష్టం అని కొందరితోనూ, భీముడు అంత కోపంలో ఉన్నాగానీ వ్యక్తిగా రాగం తెల్పగలిగిఉండుకని కొందరితోనూ, భూపాలకీ కోపానికి సంబంధం కనిపెట్టే ఉద్దేశంతో అని కొందరితోనూ,

చాలా బాగుండడు. అందుని మరో పెద్దమనిషి (అనగా గోతులో కూర్చున్నాడను) అ నటుడు అప్పట్లో కనపరచిన పనివాడితనం తూస్యం, ఇతనికి వచ్చుమోర్ అనవసరం అని నూచించడానికి “క్రెడిట్ టు ది ఆథర్” అని ఇంగ్లీషులో అని చాడు. ఏమయితే? ఏదోవిధంగా ఎవరో కొందరు మెచ్చు గుంటూరు వచ్చుమోర్ ఈటూండడంనల్ల నటులు తమ ఇష్టం చొప్పునే పద్ధతి చెట్టిచేవాడు. ఇతలో ప్రజలపై శ్రేయం పెనుగు మీరింది. నాటక సభలో కోటలో కూర్చున్న శబ్దమివ కూరున్నా హక్కు నమానకు ఇని తెలిసిపోయింది. అక్కణ్ణేగి, బేడ బిళ్ల ట్టువాడు కూడా, తన చుట్ట ప్రక్కల కూర్చున్న పని పదిహేను ఉరుపించి తోటి తన వచ్చుమోర్ అని తేకేసి నటుడిచేత ప్రియ ముల్లీ వాసిందిరీరుతానని ప్రగల్భాలకొట్టి ఉండడంచేత, ప్రాణాలు ఉగ్గపెట్టి దిక్కుమాలిన సందర్భం ఏదో వెలికి, తనకి ఏవిధంచేతా అర్హతలేకపోయానా, గార్డభస్మరంబో “హంసమార్” అని చుట్టూ జనం అంతా తనిచొక్క. సాహస ధైర్యతౌర్యాలు మెచ్చుకోడానికి తనకేసి చూసేటట్టు కుయ్యవం, నూమూలైంది. అలాంటప్పుడు గోతులో సభవారిలో కొందరికి కోపంవచ్చి, “నో నో” అని కూకబేస్తూంటారు. కాని గట్టు మీది సభవారు తమ సాటిసభవాడియొక్క మాట పొల్లువో తోందని విచారపడి, తమకు డబ్బు ఇచ్చేవారనిన్నీ, నటుడు డబ్బులాగే ఎదర వచ్చి అనేన్నీ, ఇచ్చేవాడిమూట భుచ్చుగనే వాడు పాటించి తీరాలనిన్నీ, వైగా నటుడికి ఏ ప్రత్యేకవిషయం

లోనూ నా స్వంతం అని చెప్పగొడవనికి విలై న బ్రహ్మాండ ప్రజ్ఞ లేదనిన్నీ, ఉన్న అల్ప ప్రజ్ఞ కూడా మళ్ళీ కావీనుంటూంటే నటుడు తెగనీలగ కూడదనిన్నీ ఆలోచించి, వన్య మోర్ అంటూ అంతాకలిసి గోలచేసేస్తాడు. ఆ గోలకి ఆగలేక, అప్పుడు పద్మం పునహా చదవడంలో ఉండి సన్యాసన చ్యాలు మారంగా పెట్టి, నటుడు పద్మం మళ్ళీ పాడతాడు. వెట్టుమాట, నటుడు ఎంత బిరుదు గలవాడైనా సరే, ఎన్ని పీసెల మెడల్సు ఉన్నవాడైనా సరే ఎంతకొమ్ములుతిరిగిన వాడైనా నరేనునచూట పంటాడా వినడా అనే సంగతి చూడడానికి వన్య మోర్ ప్రయోగించడం మొదలెట్టారు. ఇట్లాంటి పట్టింపుల్లో, పరిమితమైన నాటక సంఘంవాళ్లు గనక ఆడేవాళ్లు ఓకిపోతారు. అపరిమితమైన సభవాళ్లుగనక చూసేవాళ్లు నెగ్గుతారు! మెజారిటీ!

వన్య మోర్ అనడానికి అన్నీ సందర్భాలే. జంఝూటిగాని, పూరికల్యాణిగాని, చాలా హెచ్చు స్మృతిలో పాడబోతుంటే చాలు వనస్ మోర్! వాళ్ల అభిప్రాయం ఎంత హెచ్చుస్మృతిలో పాడితే అంత గానమని. అందుకనే వాళ్లు చప్పట్లు, కులూ అప్పుడు అంతగట్టిగా కొట్టి మెచ్చుతారు. అనగా వాళ్లు, “ఈ గానం మాగాడిద అరిశినట్టుంది, అద్దదీ, మాగాడికి నేరుసానున్నా డీయన, అచ్చంగా మాగాడిదే,” అంటూ మెచ్చుకునేవాళ్లు. అట్లా పాడిన వాళ్లని గాని ‘నటులు’ అని వాళ్లు అనరు. కథానాయకుడు నాయకురాలిని నమీపించినా, ముద్దుపెట్టు గున్నా వన్య మోర్! అందులో నాయకురాలు నిజంగా శ్రీ

అయితే, బడిగానూ చుజా! రంగంమీద ఎవడేనా ఫలం తీరలే
 వచ్చుమోర్! ఒక రాత్రి ఒక నాటకం ఆడేవాళ్లలో
 పక్కా పాటలుంటే కడువాళ్లు నోరెత్తి పడ్డారు. ఈప్టి
 నప్పుడు ప్రతిసారి వచ్చుమోర్! ఎవడేనా చాత్రధారి, అనేక
 కాలజాలవల్ల, అనేకప్పుట్లు రాజేకపోడంచేత వాడిస్తానే
 వాడికంటే రాగాలు విలబడకపోతే వచ్చుమోర్ రాత్ర
 వాత్రులు. పీముడు, విశ్వామిత్రుడు లాంటివి సాధారణముగా
 పాటకానివాడికి ఉండతాయి. అప్పుడు, అప్పుట్లో వాళ్ల కోనానికి
 ఆ రాగాలు కూడా హానిలి పోయేతాయి. వాడికి పాట
 రానందుకు చూడూలు హేళనకోసం వచ్చుమోర్ పొడ తారు.
 వాడి ఒకవేళ కాస్త త పాటగాడై మూములు తప్పించి కాస్త
 చెవికి శంఖుగా ఉంటే, ఎల్లాంటి అసాధ్యం సాధించావురా
 నానానా అని వాణ్ణి మెచ్చుకోవాలి వచ్చుమోర్ అంటారు.
 ఒక నాటకంబో, మొకటి అంటూ వచ్చేవాత్రలు ఫలంబడ వాళ్ల
 గొంతెక్కు బొత్తిగా అవస్థానంగా ఉన్నాయి. రెండో అంశంబో
 కోనెం సుభువుగా రాగం మితిమీరినవాడు నచ్చాడు.
 వాడిలో ఏలేషం, రామరామ, శూన్యం! కానై తేనీ, సభవారు
 వాడు రాగం తీసివేపుడల్లా, “అమ్మమ్మ. వచ్చుమోర్”
 అన్నాడు. ఒకనాడు, ఒకసావిత్రి నాటకంలో సానిత్రిని సభవారు
 వచ్చుమోర్తో ఏడిపించారు. కాని, యముడు రంగంమీద
 పోచ్చి పాట ప్రారంభించగానే, ఆతని పాట మరీ కాకి కూతలా
 ఉండడంచేత, సభవారు సానిత్రిని వాడిలి, యముణ్ణి పట్టుకు

వన్యమోర్తో అనరకముస్తోచ్ఛాసే. చిల్లర హత్రలు ధరించే వాళ్ళకి ఆటే 'పాట్లు' ఉండజని (నాటకకాసకుమీద కోసం కోర్డీగావును కర్ణుని) పిళ్ళాకోళానిది కొంచెము వన్యమోర్ వన్యమోర్ కొడకారు. చిత్రవర్ణియంతో భిన్నాన్ని చూపనవసరములు పొందునూ నాటకం వాదాలూ వస్తుంది. పాత్రాన్ని కలుపుచును వాళ్ళిని వాళ్ళిని వన్యమోర్ కొంటారు. ఒక ను ప్రభువు కు పట్టి పట్టి పట్టి పట్టి అనేవట్లు అనరకముతో రుచుకుంటుంటే నవ్వి, వచ్చి పొందినట్లు మదా నోమునోని వాడు ఒక నాటకాభిరమం నూపెడుతూంటే, ఊరుకోసం వ్యాపకం కావని నభవాదు నోదా అచ్చునని వన్యమోర్ అన్నాడు. ఒక సావిత్రినవర్ణ నలూ, సత్యచంద్రుడు వేరేకావు ఒక నవ్వుమొన తీర్చిన పాడి మూచ్చిల్లాడు. ఒక వన్యమోర్ అని నోరెత్తాడు. అలాగా, చచ్చినవాడు అలాగా చచ్చిపోతూడు. లేని ముగ్గున పట్టిగాని నాటకం తోచకుండా ఉంది. అది తద్దినపుగార్లు తిన్నసాములు తద్దినానని వన్యమోర్ కొట్టినట్లు! సత్యచంద్రుడు లేనివాడు. నభవాదు ఇంకా పట్టిగా నూకారు, బునకొట్టారు, నర్దించారు, బుడకెట్టి వుండేవారు. అంటే నాటక సభవారి అంటే హాళుల్లో కొన్ని నాటకం ప్రవర్తించారు. అయినా సత్య చంద్రుడు లేవలేదు. మొరేకు వచ్చి (అప్పు డింకా కావన కంపెనీకి ఎవరో ఒక మేనేజరుంటూ అపకారించేవాడు) సత్య చంద్రుడు తీరా మూచ్చిల్లిన నభవపుముతో లేచి మళ్ళి యువవ

దం అసందర్భం అనిచెప్పాడు. “నత్యవంతుడేమిట బావా ! ఆ రావులేది మళ్ళీ పాడితావా, ఏమన్నాకానా ?” అని నిశ్చయ మూర్ఖవంధా అడిగాడు. రావు లేచి మళ్ళీ పాడి, మళ్ళీ మూర్ఛిల్లాడు. ఖాయంగా ! ఒక నటించు రంగంమీంచి వాఁమారేగా సిక్కు-మొచ్చాట్లు, అతనికి వన్నుమోర్ తొట్టి తెచ్చి వచ్చి మళ్ళీ నిష్క్రమించుకున్నారు, సభ్యులు. ఈ సభ్యు ఒక గొప్పటుడు, కవిరాసిన పుస్తకంతో చేసి అక్షరాలు తగిలించి ఒక వద్యం చదవగా, అతడిచేత మళ్ళీ ఆ తేజస్సు అని పించాటని వన్నుమోర్ అని జనం అంటే, ఆ వన్నుమోర్ తనని మెచ్చుకోడాని కనుకుంటుంటే అతడు నవ్వులు పూసాడు. ఆ తేజస్సు పాడెడు. ఒక చోట విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడి కిరీటం తన్నుతూంటే తావు దూసుకుపోయింది. ఆవళిగా జనం వన్నుమోర్ అన్నారు. దాంతోటి విశ్వామిత్రుడికి కోపం రెచ్చిపోయి సాగదీసి మళ్ళీ తన్నడంలో అతడికాలి పాలకోయి హరిశ్చంద్రుడి కణతకి పకీమని కొట్టిగోడం, హరిశ్చంద్రుడు మూర్ఛిల్లడం, తెలవేయడం, బోలెడు కరిగించి మరి ఎటివల (అపగా, ఆంధ్రదేశంలో గ్రామభోజనశకం పుట్టిం తరవాది) నాలుకరంగంమీంచి ఎవరేనా, తానుగాని మరి ఒకరుగాని లోగడ రికార్డులో ఉచ్చిన వద్యంగాని దురువుగాని పాడెసరికి ఉత్తపుణ్యానికి అని అప్పుడు బాగుండకపోయినా నాలో వన్నుమోర్ కొడుతున్నారు. ఈ అలవాటు చొప్పునే, ఏ అసామామియన్న ఒక “టాకీ” ఫిల్ము జరుగుతూంటే, ఒక పాటని

వన్సుమోర్ అన్నాడు. కొత్తగవక బలుగురూ వచ్చి ఉంటున్నారు. టాకీ సభవారంతా ఏకగ్రీవంగా వన్సుమోర్ అంటూ రొదచేస్తే ఉండే ఫలితం చూడాలి. ఒకసారి శరణుక శాస్త్రి పాత్రధారి సత్తడం మొదలెట్టాడు—“ని రమించినబానికి మెరుగుపెట్టాలనే ఉద్దేశంతో! సభవారు వన్సుమోర్ అన్నారూ, అని అశక్తి కొత్తచూటకి పెళ్ళినిమ్మక, నత్తినత్తి చచ్చుచెడి పూర్తిచేసిన పెనకటి పడమ అతనిచిత విల్పముల్నీ నత్త బెట్టించారు. వాక్యాలకి ఓబ్రున్నారం చొప్పున పట్టిబట్టిన కనిపించండి. ఆ అబ్బాయికి కొంతనేపడేసరికి నత్తడంలో ఉండి సరదా తీరిపోయిందిగావును, అందరికిమల్లనే సలసానివక్షుంగా చూట్టాడం మొదలెట్టాడు. అంతవ్వరలో అతనికి నత్తి సమం అయినందున అంతా అనందించారు. కాని, కొన్ని కొన్ని నాటకాల్లో కథపట్టెలో ఉండే సారస్యంవల్లో, కవిత్వంలో ఉండే హృద్యతవల్లో, కొన్నిపద్యాలకి, ఏచపటనటును ఆశాశ్రీధరించి అనివాడినా సరే—జనం వన్సుమోర్ అనితీరేవి బయలుదేరాయి. వాట్లని నటులు వన్సుమోర్ పద్యాలు అంటారు. వాటిలో కొన్ని: “నటలాక్షుంశిఖా డెత్తివచ్చినను రానీ,” “బహుళోన్య త్పృథివూనిలక్షుభిత,” “అల్లుడా(య్)-రమ్మని,” “అతివా(య్) కా(య్) వగసే,” “కొండలయండ నుద్దండవై” “జెండాపై కపిరాజు,” “గగనందిరారామ”——(నీనికి పాతాంతరం: ‘గగనేద్దిరారాబ’ అంటారు కొందరు) లాంటివి.

అయితే, ఈ వస్తుమోర్లో ఉండే ప్రధానవిశేషం ఏమిటంటే, నటుడు గానయుతుంగా అభినయించినప్పుడు తప్ప ఇది పట్టినేవుట్టదు. వచనం చెబుతూ సాధారణంగా అభినయించే నటుడికైనా సరే, వస్తుమోర్ లభించదు. బాహుళ్య సాత్రభారి యిత అభినయిస్తే సరే, ఉత్తమ చరణవడంవల్లనే వస్తుమోర్ పొంది ఉండదు—అది వచనమో ఉండిపోయిందా గానకాని, గానమేమి సంకల్పాల్తో అనయమైనైతే అది ఉట్టిలివ్వబడినా ఉంటుంది. విషయం ఏమిటంటే మాస్తాతే అది, వస్తుమోర్ అంటే అంతే ప్రధానోపాయం అంటున్నది, త్రివిధవిధానం వస్తుమోర్ సేవనాన్ని అనవలసివస్తుంది. సాధకచేరిలో మళ్ళీ సమ్రాజ్యాశాస్త్రభూమియ్యం అనవలసివేత గావున ఆగానంబోసం వస్తుమోర్లు ఉండవు. ఇంట్లో సంగీతం గానా తీర్చుకొనిన నటులు (అనంతం) వాదనాటి శిక్షణ, సాధకచేరి చిట్టా అభిగాత) వస్తుమోర్ కోరితారు. వచనమోర్లను నటుల నాటాలు కుంటారు! కొందరు నటులు తమనికి వస్తుమోర్ తొట్టకనిక ఇలాన్ని నిరసించి సభలో మామో పెడతారు. కొందరు, వస్తుమోర్ అని సభవారు అనేవరకూ తీర్తన ఈడుస్తూనే ఉంటారు. కొందరు, సభవారు వస్తుమోర్ అనిడం తడవుగా మళ్ళీ పాడేస్తారు. ఇవ్యాభిప్రాయం బలపడేవి సంబంధంవస్తే యిట్లావరాస్తూ వదిలివేటాడూ చూసి చూసి! అధినికి మళ్ళీ సంబంధం కాక పోతే! కొందరు, సభవారు వస్తుమోర్ అంటే ఎల్లానూ పాడాలిగదా, అందుకంటేనే

పాడేస్తే తీరిపోతుందని పద్యాన్ని ఈచివరనించి అచివరకి దూది
పింజెలాగ ఏకేసి చెడుగుడి అడిచి, కుస్తీపట్టిచి, బాదిబాది
ముప్పత్తిగా పెడతాను. అల్లా చేసేది ఏమరూ అంటే, రాగపు
కరల బోల్లు పెట్ట గోకపోతే రంగంమీద నిబడలేని వాళ్ళు.
జోరోరక: నివాంటే తుణ్ణంగా ముక్కలావచ్చి ఉచ్చాఃణ
కాగుడి, స్థానం అభినయించినా గొప్పక సాపులేసిపోయి.
వీళ్ళకి వన్సు మోర్ తగిలించంటే వీళ్ళు ఏడిపించకానికే. కాని
వీళ్ళల్లో ఒక్కొక్కడు, తనకాలు సచ్చక వేళాలోలానికి సభ
వారిలో కొందరు వన్సు మోర్ అన్నారని తెలిసికూడా వారి
కంటే తనే చెబుడి ఘోర స్థానంబావు అవ్వడానికి ఆవృత్తి
మళ్ళీ అదే సవాల్లు జ్ఞాపకశీలం అదేమీ అదానూ అడిగని
వాళ్ళుకా అనుభవించ గలంబులనున్నా యావన్సుమోర్ అ
పద్యంబామి, వట్లం, పులిమి, రుద్ది, తలబడిస్తా.

ఇప్పుడో భర్తన చేయమేమంటే, అప.మిత జనం ఉన్న
ప్పు, బుళ్ళో పదిమందికో తనివితీరక ప్రోదించుల మళ్ళీ
జరిగితుండే సంగతి, ఏమిదాళ్ళదరూ భరించాలంటేనా ?
అ.. అప్పుట్లో రంగం అల్లా ఆపుచేసి వోల్లు తీసుకోడం ప్రారం
భిస్తే, కేముతాతందా ? అల్లా అది మీంపడుగబూ అనే
డైక్టొకొద్దీ గాల్గనీ, ఇది ఎది ఇరివై మంటి లక్ష గోల చేస్తాను.
గోల చేసేవాళ్ళు గొప్పవాళ్ళు మనం ఎక్కెల్లో చూస్తు
న్నాంగా ? ఇదంతా త ప్రతిష్ఠకోసమే అనుకునే నటుడు,
వెంటనే మిత్తపడి మళ్ళీకాస్తాడు—స్వలాభం సంగతి మన

స్పృహతో పెట్టుకుని. కాని, సార్థక నటుడు యొక్క అభిప్రాయం వెనకా, ఇప్పుడూకడా ఇందుకు భిన్నమే. ఒకగొప్ప నటుడు ఒకసేనపద్యం లాంటిది, అభినయించి, సభవారు ఈనడించుగోకుండా, అంజనేయలు తోకలాగ రాగం పెంచుతూపాడి పనిచూపాడు అనుకోండి. అతడు అక్షరములోనే పైనచెప్పినట్లు చెయ్యడమేకాకుండా, వృత్తాంతం తెలిసేటట్లు ముక్కలుపలికి ఉండి, కొన్నికొన్ని చేష్టలుచేసి, రక్తితెచ్చి, మనమగన్ముంకెక్కి అప్పుడు అన్యుడై గోచరిస్తే, అప్పుడు అతడు బనివాడు ;

“అన్యుయ్య ! ఈపద్యం అయిందరాబాబూ, మనం కాస్త ఊపిరి పీల్చుకోవచ్చును” అని వాడు అనుకునే క్షణంలోనే జనం వచ్చుమోర్ అంటారా, వాడికి వినుగొచ్చి, విరక్తివుట్టి, తను మొదటిసారి ప్రాణంధారపోసి త్రిరణ శుద్ధిగా చూపెట్టినపని యావత్తుకీ ఇచ్చిళ్ళు వాడులుకొని, సిర్బంధితుడవడం వల్ల తద్దినంబట్టిస్తూ ఏదోతగలేసి మొక్కు శెల్లించు గుంటాడు. గొప్పనటులంతా ఈ అనుభవం పొంది ఉంటారు. వాడుకలో ఒక దశరథుడు అల్లా చేశాడు. పైగా మొదటిసారి ఇటూ అటూ తిరుగుతూ అభినయంలో పద్యం పాడిన వాడు, రెండోసారి ప్రాణం చాలొచ్చి, సోపామీద కూచుని పాడాడు.

“కూచుంటావేం ? నుంచోవేం ?” అని వచ్చుమోర్ జవాబు చేక చేశారు! నటుడు అనానుకుడు కాని సోదంచేత ఆకేకలు మరికొందరు ఆర్చేశారు. ఇల్లా వచ్చుమోర్ కొట్టే జనమే చివరికి ఏమంటారో విన్నారా ! మొదటి అభినయంలో ఉండే

వన, వనందు, హుమరీ, మజా, ఇవన్నీ చెండోసారి లేపుట. అందువల్ల అతడు గొప్ప యాక్టరు కాడుట. అనగా, తమరు ఎన్నిసార్లు గోలచేస్తే అన్నిసార్లు, ఏక రీతిగా, ఒకేపద్ధతి పాడ గలిగినవాడు వాళ్ళు. దృష్టికి వనివాడు. అంటే నటుడు ఒక యంత్రం అవాలని వాళ్ళ ఆశయం.

మారు కోరేవాడు నవరసంగాలే కాదు. చిరితొడ్డైతే వదేనది, అసలు తొడ్డైనా కుడా పిల్లలు “నాకింకా కావాలి” అని పట్టు పడతారు. పట్టుట్టి చివరికి అంతా పారేస్తారు, లేకపోతే రోగాలు తెస్తారు. పెరుగుయొక్క వాలకం చూసి కొందరు అన్నం ఎక్కువ పెట్టించుకుంటారు. ‘ఇంకా కొంచెం’ అనేది దురలవాట్లలోనే కనిపిస్తుంది. “ఇంకా కొంచెం” చొప్పున ద్రావకం పుచ్చుకోవడంపించే చాలా మందికి స్త్రుల భాండ వినవ్వన. టిక్కెట్టులేని సంతర్పణలో ఎవడికేనా ఒక నంటకం కాగుంది అని తోచినప్పుడు వారు మారు వడ్డించుకోనిచ్చు, కడం వాల్లకి బాధలేదు. పోనీ, కాఫీహోటల్లోకి వెళ్లి, కాఫీ చాలా కాగుంటే, “వన్య మోర్” అని కేక వ్యాచు-హోటల్లోను “ఎగ్జిక్యూట్” అని కేకేస్తాడు! పిల్ల ఇస్తాడు! ఇచ్చేవాడికి కష్టంలేదు, లాభం ఉంది, తక్కిన వాల్లకి కష్టంలేదు గనక. నాటక పథాలో వన్య మోర్ అన్నప్పుడు అవసరపు ఖచ్చితమైన పోబుట్టి ఇల్లా ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది.

పోనీ వన్య మోర్ అందరికీ ఒక్కడలే అనుకుందాం. చెండివ అభినయం నమోదిగా వేలవం అని గ్రహించవచ్చు. ఒకడు

పెరుగూ అన్నం ఒక నాణ్య భుజించాడు అనుకోండి. అది చాడీ
 చాలా రుజుగా పోయింది. ఆ వళాన్ని వాడు మళ్ళీ అన్నం
 పెట్టించుకుని, పెరుగు పోయించుకుని, 'మొదటి మోస్తరుగా
 ఉంటుందని'కోడం అజ్ఞానం. తినేసిన పెరుగు అన్నం మళ్ళీ
 ఎల్లా 'మొదటి' పోనీ ఆ అన్నం ఆ రాత్రికోడే, ఆపెరుగు
 ఆ కిందపాడే గదా అంటే, కాలం నవారలేమో? తినేవాడు
 చాడే నా అంటే రాత్రిలోగా తంజావూరుకిరా? మొదటి
 వాయి తిన్నప్పుడు ఇతనికి పెరుగు అన్నం నచ్చలేదు. చాలా
 రుచి బాగుంది. రాడోనాయి తింటే వాళ్ళుంటే అదే మొదటి
 తిని ఉన్నాడు. అందుకని నానాధంగా చూస్తే, రాడోనాయి
 చాడీ వేలవగా ఉండిపోయింది. దానిరుచి మరొకలా కలిపి
 స్తుంది బాదుకనే పెద్దచుక్కలు, ఫలారంచేసేబవ్వలు
 (అనా ఫలారలో ఫలాలు ఉండవు) తీసి తినడంకోసం,
 ఎంతవంతులూ గుప్పినా కాఫీ తీసి అందుకోక, పిల్చుకు,
 ఓ వకోడికూ గుట్టో చాలిక్కి అడ్డేసి మరీ కాఫీని ఎత్తు
 తారు. ఇది నభ్యుల చిట్ట. ఇంక ఉన్నా గురించి చూస్తే!
 నటులు నునుష్యులు. ఒక క్షణంలో ఒక సార్థం నటులు
 కనపరచింది మరొక క్షణంలో కనపరచలేదు కనపరచులిగాడా
 ఆతట్టి మంచియంత్రం అగచ్చు, అతడి అభినయాన్ని మంచి న
 రత్తు అనచ్చు గాని, కళ అనకూడదు. ఈమూల ప్రతికళకీ
 చెందుతుంది. అంతగాకా ముందుకు? ఒకడు "క" అనే అక్షరం
 పెద్దదిగా కాగితంమీద రాసి, మళ్ళీ వాడే, ఉత్తరక్షణమే,

మొదటి “క” పక్కనే ఇంకో “క” రాస్తే ఎక్కడో ఏదో తేడా ఉండకమానదు. “వన్నమోర్” “వన్నమోర్” అని ఒక మనిషి రెండు కేకలు వేస్తే రెండింటికీ తేడా ఉంటుంది. కాని, యంత్రంతో అచ్చు “క” లు అన్నీ అచ్చంగా ఒకలాగే ఉంటాయి, గ్రామఫోను పలికే పలుకులు మళ్ళీ అచ్చంగా అల్లానే ఉంటాయి. “ఒక చెట్టుమీద అనేక వేల వ్రతాలు” ఉండచ్చు. కాని ఏ రెండింటికీ సకలవిధ సామ్యం ఉండదు. వ్రతంతో అట్లా ఉన్నప్పుడు ఇక, మానవుడు రెండు వేర్వేరు క్షణాలలో చూసిన పనులు అచ్చంగా ఒకలా గుండడం అసాధ్యం! ఒకలాగే ఉన్నాయా, ఏదో ఒకటి దగా, సాధారణంగా రెండూ కూడా దగా అన్నమాట” అని ఒక మహాజ్ఞాని అన్నాడు.

తెలుగు సంగీతనాటక ప్రదర్శనాలలో ఉండే వన్నమోర్ అనేటువంటి సాంప్రదాయంలో:- సభలో ఉండే జనకులు ఇష్టానుష్టాలు చూడకపోవడంవల్ల, న్యాయంలేదు; అనుభవించేసింది మళ్ళీ అనుభవిస్తాం, కాలాన్ని వెనక్కిలోడు, అసాధ్యాన్ని సాధించు అని నటుణ్ణి సభవారు అడిగి, అతడు ఓడిపోయాడని అతణ్ణి సాధించడంలో ధర్మంలేదు; నటుడు ఈ అసాధ్యాన్ని సాధిస్తానని ఒప్పుకోవడంలో జ్ఞానంలేదు; ఒకే కాలమందు రంగంమీద ఉండి అయిదారుగురిలోను, వీక మంచిది గల ఒకరికి, కడంవాళ్ల కళ్ల ఎవట, సభవారు “వన్నమోర్” కట్టజెట్టి మెచ్చుకుంటే, కడంవాళ్లని తిట్టకపోయినా వాళ్లు

నిరుత్సాహపడడంచేత నాటకం నుత పాడవుతుందో నభవారు గ్రహించకపోడంవల్ల, సూరదృష్టిలేదు; నభవారు ఆ మాట ప్రతి సందర్భంలోనూ వాడడంవల్ల మెప్పులేదు; నభవారికి పెట్టుబడి ఖర్చులేని వ్యాపారం అవడంవల్ల, విలువలేదు. అందులో తన కళ్లకి కట్టిన ఖరీదు ప్రతిఫలిస్తోంది అని నటుడు అనుకోడంలో విచక్షణలేదు— ఎంచేతుంటే, పద్యానికి అర్థం తెలియనికాదు కూడా ఎన్నుమోర్ అనడానికి ఏలుంది గనక! స్మారకంలేనివాళ్లు కూడా అనమ్మగనక! వెయ్యిమంది స్మారక రహితులు మెచ్చుకునేకంటే ఒక్కడు స్మృహలోఉండి మెచ్చు గుంటే చాలు. వెయ్యిమంది సామాన్యుల మెప్పుకంటే ఒక్క జ్ఞాని మెప్పు గొప్ప. “చంపకం! ఏదీ! మళ్ళీ గజ్జకట్టు నువ్వు!” అని నవరసమూర్తి అడిగినట్టు ఎవరైనా సరే సభలోంటి ఏ సందర్భంలోనైనా సరే నటుణ్ణి మళ్ళీ కొనిమ్మని అడగడంలో తెలుగు సంగీత నాటకరంగయొక్క ఔన్నత్యం కనబడదు. నటుడి కళ చాలా అల్పకళ అని జనాభిప్రాయమూ అనే మాటకి ఎన్నుమోర్ ఒక ఉదాహరణ. ఏ సందర్భం అయినాసరే సభవారిచేత ఎన్నుమోర్ ప్రొందగలిగినవాడు తను తనే అని వారిచేత అసహించుకుంటున్నాడు అన్నమాట. తను అన్యకు కాలేకపోయా డన్నమాట. అప్పట్లో ఆతనిని “నటుడు” అనడం కంటే మరేమన్నా అనడం సమంజసం అన్నమాట.

నాటకం - టూకీ

'నాటకం' పాతమాట, 'టూకీ' కొత్తది. ఇవి రెండూ ఫలానా అనుకుని నాటిప్రస్తావన చెయ్యడం కర్తవ్యం. కాని పాత మాటే చిక్కుమాట. తెలుగునాటకజననం (యక్షగానం, భజాపం, తోలుబొమ్మలు, బాగవతం, పగటివేషం వగైరాల్లోంచి), నాటకలిక్షణం (-సంస్కృతాది నాటకాల్ని అనుసరించి), నాటకావసరం (-మానవజీవితానికి) నాటకసూత్రం (-అది జబద్ధం అయినప్పటికీ), నాటకోద్దేశం (అహం - మును - వివర్జనగురించి), నాటకపరమూలనిధి (-అన్యత్వారోపణద్వారా సర్వభూత సమత్వ ప్రత్యక్షసిద్ధి), వగైరాలు చెప్పించి 'నాటకం, అంటే ఇదీ అని కూడబలుక్కోడం వ్యాయమేగాని ఇప్పుడు కష్టం అవేకాక, 'నాటకం' అంటే కంటికి సంబంధించినచిత్ర, విగ్రహ, శిల్ప, నృత్య, అలంకారాది కళలున్నూ, చెవికిచెంపిన సంగీత సాహిత్యాది కళలున్నూ యదాక్రమంలో మేళవించినమీదట బయల్దేరే పాకం. అని నిరూపించడానికికూడా ఇది అదనుకాదు. ఏదో యాభై అరవైవళ్ళక్రితం తెలుగు నాటకం పుట్టిందనీ, మొదట శుద్ధవచనంలో దానిరూపం ఉంటోచ్చినా, మంచివీకగలవాళ్ళు అడేవాళ్ళల్లో చేరుతోచ్చిన కొద్దీ, పద్యాలూ పాటలూ దాల్లోకి చేరుతోచ్చాయనీ, నేటికి ఒకవెయ్యిపైగా నాటకాలుతెలుగులో వెలిసి ఉంటాయనీ వాటిల్లో ఓరెండువందలు అడడానికి వీలైనరకంలో పడతా

యనీ, స్థూలంగా అంతా ఒప్పుకోవచ్చు. ఇక మరి పురాణాచారిత్రక, సాంఘికవంటి రకాలు తెలుగునాటకాల్లో ఎన్నట ఉండనీండి, దేవుళ్ళుగాని, మనుష్యుల్లాంటి దేవుళ్ళుగాని, దేవుళ్ళలాంటి మనుష్యులుగాని, రాజులుగాని, గృహస్థులుగాని, నిరుపేదలుగాని, ద్రోహులుగాని, రాక్షసులుగాని - ఎవరట కథానాయకులుగా ఉండనీండి, వాళ్లు అన్నింటిలోనూ గానం వాల్లాడిపోతుంటుందిగనక (-చిగానం గాయకులు నచేలన్నానిం చేసేనకం! శ్రుతి లయలు అనే తలిదండ్రులు లేనిబావకు!) తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీతనాటకం' అన్నమాట అని అందరూ ఒప్పుకునేమాటే. మరొక్కవిషయం కూడా ముందే అనేసుకుంటే తీరిపోతుంది. నాటకరచనలోగాని నాటక అభ్యాసంలోగాని, నాటకప్రదర్శనంలోగాని రక్తమాంసాలు కలిగి ఏదీన్నడోసో జీవంకూడా ధరించి ఉన్న మనుష్యులు పనిచేసి చూపిస్తూండడం ఎరుగుదుం. కాని మనం చూస్తూండగానే, మానవయుగం యంత్రయుగం అయింది. ఆ యంత్రయుగం సాగి, రేగింది. ప్రతీ యంతరసంస్థమీదా యంత్రప్రభావం ప్రసరించినట్టే నాటకసంస్థ మీదకూడా ప్రసరించింది. కళలో నకళ్లు ఉండవు. ప్రపంచానికి విరివిగా నకళ్ళు కావలసి రావడంచేత యంత్రానికి పనికలిగింది, చిత్రకళకి ప్రతిగా నిశ్చల ఛాయాచిత్రం(ఫోటో) వచ్చింది. నాడకళకి సాటిగా నిశ్చల ఛాయానాదం (గ్రామోఫోను) వుట్టింది. ఇంతతో నాటకం బెదరలేదు. చెదరలేదు. అక్కణ్ణించి మొదట్లో నిశ్చలచలన

చిత్రం ('మూవీ' లేకపోతే 'మూకీ'), మరి కొద్ది కాలంలోనే సకలజనానందచిత్రం (టాకీ) వచ్చిపడ్డాయి. తెలుగు 'మూవీ' ఉన్నట్టుగాని, తుదకాన ప్రధానమైన తెలుగునాటకరంగం ఏదంటే 'మూవీ' లోకి వెళ్ళినవాళ్ళ పేరుగాని సేపుగానీ మనం ఎరుగం. 'మూవీ' అనేది ఛోప్రధానరంగనక అల్లా జరిగిఉంటుంది. కాని టాకీ రావడంతోటి న్యాయరం తెలుగుమీరిపోయింది. అయితే ఛోప్రధాన అర్థమే టాకీలు జరిగిచాయి (ఈ లెక్క తక్కినభాషలవాట్లతో పోలిస్తే అల్పమే). ఇందువల్ల తెలుగు నాటకం పని అయిపోయిందని కొంద రంటారు. టాకీకాక ఇటీవల ఆవిర్భవించిన భూకల్యగ్రహణం (రేడియో) నల్ల కూడా నాటకజన్య రచనపడిందనేవారున్నారు. ఇక వ్యాపించబోయే భూకల్యగ్రహణం (టెలివిజన్) కూడా 'నాటకం' గారి సరిగని చివరంటా చూస్తుందని చాలామంది భయం. నాటకంమీద యంత్రప్రతిఘటన ఇన్నివిధాలగా ఉన్నా, ఇప్పుడు నాటకం - టాకీల ప్రమేయమే తీసుకుందాం.

టాకీలనిగురించి లోచనట్టల్లా చూట్లాడేవాళ్ళ వాక్యాలు సంపుటిచేస్తే ఈ రీతిగాఉంటాయి:— "వెనక ఊరికి కోనాటక, కంపెనీ, ఇప్పుడు ఊరికి ఓటాకీ. వెనక పట్టుబట్టు వందలు, ఇప్పుడు లక్షలు. నరే తవ్వో తీసో, తెచ్చో వెయింవో వాటా లెట్టో సొమ్ము లేవడీస్తారు. అక్కణ్ణించి దర్శకుడు, రచయిత, యంత్ర చిత్రకారుడు వగైరాలు ఎవరైనా నరే ఉంటారు. వీట్లకి పరిక్షలులేవు గనక ఎమన్నా వచ్చినవాళ్లూ

ఉండచ్చు. ఏమీ రాకపోయినా నాడి అందలేచాలు. తనవారే
యంత్రనటల్ని నీరటం. బంధువులు, ముగ్ధమాటస్థులు, అందాల
వాళ్లు, తద్వారా బంధాలకాళ్లు, పేరుగల పాలినాటకనటాలు,
ఉల్ఫాగా బొగైన అనామకలు వగైరాలు. వీళ్ళల్లో ఎవడి
మట్టుకువాడు లేను తెలియదు. ఏమూలో చక్కరపు అంగుళం
మీరే అయినా నరే ఇరుక్కుకు కోపిస్తూంటే చాలు. తను
చూసుకునే ఉత్కంఠ. అదే కన్యతావికం అనకునేవాళ్ళు.
టారు. సరి మరి కథ. అది బాధాం అనాలి. భక్తజాత అంధ
జనానికి గణ్యత ఉండదు. అంధజనం చూటితే తొల్యై. వాళ్ళం
తా మాజికై నవ్వుకున్నాని, టాకీవర్తకం కిట్టదు. వాళ్ళ కిథక్తి
కున్నారేందుకు దేవుళ్ళూ, భయం వేసేందుకు అడివి, మృగాలూ,
హుషార్ కలిగేందుకు నుండరులూ వాళ్ల స్నానాలూ, అట
లకి గంభీరమైన శీర్షికలూ—నర్వంగిలాబా చెయ్యడంకోసం
కైంయ్యమంటూ మంచి పీకవాళ్ళ పాటలూ! దాంతోటి జన
బాహుళ్యం మొదట తమాషాకోసమున్నూ తనవారేతోచ
కానూ ఎగవడడం. “వార” ప్రతిష్ఠతో డబ్బు రావడం,
డబ్బాచ్చినటాకీ గనక గొప్పదని చెప్పడం. అందువల్ల అం
దులో యంత్రంవబడ్డ నటలు అసమానంగా అభినయించార
నిన్నీ, వాళ్ళకీర్తి మిన్ను మాట్టడం రూఢి గనకనే వాళ్ళని ‘తార’లు
అంటున్నారనిన్నీ చెప్పగోడం. కాని నన్నడిగితే అభినయం
ఏమీలేదు. కొందరు అభినయించినవాళ్లని చూసి వాళ్ల ని

ఇదిసరకే 'షూట్' చేశారు, ఇహను వాళ్ళని నే నేం జెయ్యను అని ఆగిపోయాను. కొన్ని చోట్ల టిక్ట్‌లో 'హరి నిన్న టాకీ తియ్యా!' అనికూడా వ్యవహరిస్తున్నారు!"

పై వాక్యాలు సత్యమూ కాదు, అసత్యమూ కాదు. కొత్త సంస్థల్ని ఏర్పాటుచేడం మానవస్వకావం. కాని నాటక-టాకీల గణకన్యల్ని పోల్చినూస్తే రెండింటికీ ఏమీ సంబంధం లేదని తేలుంది. నాటకంలో ఉండేది స్థూరపాత్రల చలనం-టాకీలో చాయాచిత్రాల చలనం. నాటకం సజీవ వ్యక్తులైన మానవులకృషి—టాకీలో మానవుడు నమ్మద్రంలో కాకిరెట్ట, జింతువు, పేట్టు, పిట్ట, కర్ర కొండలాగ బొమ్మల వరనలో పనికొచ్చే ఒక దినుసు నాటకానికి శబ్దం ప్రధానం—టాకీకి మూలం బొమ్మ [—మాన తెలుగు నాటకం రాగప్రధానం—తెలుగు టాకీ నాటకానికి సకల సంతకాలం, అసగా తక్కువ ఖర్చుతో చూడడానికి వీలైన నాటకప్రత్యామ్నాయ అయినంత కాలం అదీ రాగప్రధానమే!] నాటకంలో ఆభినయం ప్రధాన కళ—టాకీలో ఆభినయం ప్రతికూలం, అనవసరం, కాథాకరం—[ఆభినయించడం మొదలెట్టి నాటకపు కంపు కొమ్మలాగ చేసే నాటకసటణ్ణి టాకీ ధరిమేనా రాజ్యాకూడ దంటాడు ఒక దర్శకుడు] నాటకాభినయం అవిచ్ఛిన్నం—టాకీనటుడు అవిచ్ఛిన్నంగా ఆభినయించినా, కావలిసింది కొన్ని కొన్ని క్షణాల్లో అతని స్థితులే గనక, ముక్కల్చేసి అవే చూపిస్తారు. నాటకరంగంమీది కాలం నునం ఎరుగున్నదే, దేశం ఎరుగు

న్నదే—టాకీలో బొమ్మలవరసయొక్క కాటంగాని దేశంగాని మనం ఎరగం. నాటకంలో నటుడు తనలో లోగడ తేని ఒక అవస్థ ఆరోపించుకుని అన్యుడై మనకి కనపడ్డానికి యత్నిస్తాడు, నమర్థుడైతే నెగ్గుతాడు—టాకీలో వ్యక్తి తను తనులాగ ఒక అవస్థలో కనపడగలిగితే అంతే చాలుట, తన సత్తా కనపరిస్తే చాలుట. [అందుకనే ఒక టాకీలో క్షేమ వ్యక్తియొక్క సమకు ఆ టాకీలో ఆఖరయే నోవం ఉండిట్ట]. నాటకంలో నటించడం సాధ్యవస్తువు. టాకీలో వ్యక్తి నటించడం అనేది ఉండనేఉండదుగనక ఏమి చేసినా అది దర్శకుడు ముందుముందు రచించగల బొమ్మల కావ్యానికి సాధనం. నాటకంలో ఫలితం ఆదేవ్యక్తికి తెలుస్తుంది—టాకీలో ఎవడు ఎందుకోనం ఏది చేస్తున్నాడో దర్శకుడికి తప్ప మరి తెలియదు. (—అనమర్థుడైతే అతడికి తెలియదు). నాటకంలో భాష ఉండడంవల్ల గాంభీర్యం, పాండిత్యం, ఆలోచనా, అవగాహనా, ఇల్లాంటివి కావాలి—టాకీలో అంతా ప్రత్యక్షం. ఒక వేళ భాష ఉంటే దానికి పై ప్రమాదాలు ఉండవు. ఆలోచన వగైరాలు అన్నీ దర్శకుడే జరిపేసి అమాయచేసి అట్టే పెడతాడు. ప్రేక్షకుడు తన బుద్ధి—(ఒక వేళ ఉన్నానరే) ఖర్చుపెట్ట సక్కుర్లేదు. నాటకం స్వత్యం గల ప్రత్యేక వ్యక్తులవని. ఇష్టిలాంటిది—టాకీ కొన్ని వందలమంది జనం, బోలెడు యంత్రాలు, ఇకటాలు వగైరా సాయం ఉన్న మీదట చేసేమహాయజ్ఞం. నాటకంలో ప్రేక్షకులు, జరిగేది గమనించి గ్రహించాలి—టాకీలో ప్రేక్ష

కులు ఏది గమనించి గ్రహించాలో ముందేమానుసుని అగే జరపాలి. నాటకంలో జరిగేదృశ్యం సాంతంగా జరగవలసిందే కాని, మధ్యరంగంలో, అవ్యస్థలంలో అప్పట్లో ఏమవుతుందో గమనించి, వెనక్కుచ్చి మళ్ళీ ఇంచానాటి దృశ్యం కానివ్వడానికి వీల్పొండవు—టాకీలో సామ్యం సామూహ్యం సాదృశ్యం సాధర్మ్యం వైరుధ్యంవంటి ఏదో పరిజగదం గల కథాంతర నిషయంతాలూని చిత్రపర పర మధ్యజూనిసి, అసలు కథ చెడకుండా అది సుందుడికికూడా పట్టచ్చేలాగ రెయ్యివచ్చు. నాటకం భౌతికాన్ని ముడిపిస్తుంది. టాకీ యావత్తూ ప్రత్యేక భౌతికం, తద్వారా మరోటి ఏదేనా కావచ్చు. నాటకం ఆప తారంవంటిది. టాకీ విశ్వరూపంవంటిది. నాటకంలో కథా సాయకుడైన ఒక మానవుడి సంతాపసంతోషాలే ముఖ్యంగా గమనించడం అవుతుంది. కాని, చెప్పినా విన్నేని జడప్రకృతిని, చెప్పినట్టు వినని జుతుప్రకృతిని, చెప్పినట్టు విని చెయ్యగల మానవప్రకృతిని, చెప్పడానికి వీలేకుండా జరిగిపోయే ప్రకృతి సంభవాల్నీ, సర్వాన్నీ గమనించి వివిధావస్థల్లో, వివిధ ప్రదేశాల్లో, వివిధక్షణాల్లో, వివిధస్థానాల్లో నాటి ఛాయాఖండాలని తీసి, నాటిని కథకి అనుకూలించేలాగు ప్రేక్షకుల మానసికతత్వం గుర్తెరిగి వాట్లకి ఒకశ్రమం ఒకమేళవింపూ బయల్పడేలాగు నాటిని నర్తి, తద్వారా నూతనజీవం అపూర్వాకర్షణా కలిగించి నవ్వుడే చలనచిత్రం ఒకకళ—అప్పుడేనా యంత్రకళ. ఇన్ని రకాల వస్తువులూ, ఇంతమంది కర్తలూ, ఇన్ని రకాల

సాధనలూ, ఇన్ని రకాల ఆచరణ విధానాలూ, ఊటూ
ఉన్నప్పుడూ మహత్తమ ఫలితం ఏదైతే మార్గంద్వారా సిద్ధింప
చెయ్యవచ్చునో ప్రస్తావించి మానుగుని నమ్మకాడు వ్యవహరించి
నప్పుడు మాత్రమే టాకీ ఒక కథ.

టాకీ వ్యాపారం జీవితానికి అవసరం అయినదే. కట్టుబట్టా
ఉన్నప్పుడే వ్యాపారం జరుగుతుంది, జరగాలి. కట్టుబడిగానే
వడ్డీ లాభాలు కట్టాలి, ప్రేక్షకులకి ఆనందం వినోదం బోధా
కట్టాలి. కాం వ్యాపారాల్లో పాటీలు బోల్తాలు కొడుతుండడం
దెబ్బలు తీసి పోతున్న గుంటూ ఉండడం జరుగుతూ ఉంటుంది.
నలభాలు ఆనవనరం. మరి, టాకీ నిర్వాహకుల అసామర్థ్యం
గురించి సూచించడం ప్రమాదకరం. ఏమంటే, సమాధులూ
అనవధులూ కూడా ఎప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటారు. వాళ్ళూ
అన్యతాభిల్లో వాళ్ళకి మల్లనే, అనుభవ అభ్యాసాలనల్ల ఆరిగేరి
తప్పులు దిద్దుకుని ముందుకి జాగ్రత్త చూస్తూ ఉంటారు. ఇక
నాటక సటులు టాకీలోకి ఎక్కితే యంత్రనటులుగా మానాలి.
కొందరు గూరగలు, కొందరు మారరు, మారలేరు. వాళ్ళు
తమ కున్న నాట్యప్రసిద్ధి పేరూ టాకీలో పోయించెయ్యడానికి
వెళ్లాలి గాని అభివృద్ధి చేసుకునే నిమిత్తం కాదు. మరి ఎందు
కయ్యా వెడుతున్నాడు! అంటే, కారణాంతరాలవల్ల, పోనీ
డబ్బుకోసం, అది వ్యాపారం గనక, దండిగా సామ్మ చీతులో
పడితే నువ్వారాజులూ కెళ్లమనండి. కొందరు పామరులు ముందు
ఒక టాకీలోకి ఊరికే వెళ్లి అభినయించి పేరుపొందితే, తరవాత

తరవాత వెయ్యగల టాకీవేషానికి డబ్బు వస్తుందని భ్రమించి వాళ్లు ఉన్నారట. అభినయశూన్యం గలక టాకీలో పడటం ఒక మాటే మనీషగంలాగ. వాళ్లకి వాతేగాని తరవాత లేదు ఇహను; ఎందుకంటే టాకీలో స్వత్వస్థాపనే గల ఒక ప్రత్యేక లక్షణం ఉన్నందువలన ఒక అనామకుడు యంత్ర సటుడుగా ఏరుకోబడ్డా మనం ఆశ్చర్యపడి 'ఏళ్లి టాకీలోకి తీసుకున్నాడు, పిడేగి చెయ్యగలడా అక్కడా?' అంటూ నిర్భాంతపో నక్కణ్ణేదు; ఎంచే తంటే, వాడు అలక్షణంతో అక్కడ నిలబడితే చాలుట. అభినయించ నక్కణ్ణేదు! ఇక టాకీ వచ్చి నాటకాన్ని చంపినట్టు ఎందుకు కనపడుతోంది అంటే, మననాటకం నాటకపువని నిర్వహించడం లేదు, మన టాకీ టాకీవని చూసుకోడంలేదు. తుద్రనంగీతాన్ని ఆశ్రయించుకుని మన నాటకం సంగీత నాటకం అయివుంది, వానికే తప్పుడు నకలుగా మనటాకీ ఉంటోంది. కాని, ఈ పరిస్థితి చిరకాలం ఉండదు. దేని పని అది చెయ్యడం నేర్చుకున్నప్పుడు రెండూ నిలిచి ఒకడాల్లో ఉండేమంచి రెండోది గ్రహిస్తుంది. నాటకంలోంచి టాకీలోకి మార్పు—మాటలోంచి బొమ్మలోకి—వెనకడుగు—వెనక దిగడి పోయినజనం వచ్చి ముందుజనాన్ని కలుసుకోడం నిమిత్తం. మాటకి అర్థజ్ఞానం కావాలి, బొమ్మకి కన్నుచాలు (టాకీలో మాటలకి గణ్యాత తక్కువగనక) అందుకని, టాకీ పామరుల్నికూడా అకర్నిస్తుంది. కాదు, పామరుల్నే అకర్నిస్తుంది. యంత్రనటుడు చూపెట్టుగల

ప్రజ్ఞ, నాటకనటుడి ప్రజ్ఞలో శతాంశమైనా ఉండదు! నాటక కారుడు టాకీ బొమ్మలకేసిచూసి గుండె బాదుకోడు. శబ్ద శక్తిలో నమ్మకం అతడు వదులుకోడు. నాటకాలు రాసి తీరతాడు. యంత్రజనితమైన గారడీలు అక్కర్లేకుండా శబ్దశక్తి వల్లనే చిత్తవృత్తుల్ని కలిచివెయ్యగల నటులూ ఉంటారు. అన్యయంత్ర సాహాయ్యం లేకుండా మానవుడు సృష్టింపగలిగింది 'మాట' ఒక్కటే! మాటేకదా అన్నింటికీ మూలం !!

గానప్రశంస

“దూరశ్రవణార్థి చెవిని ఘోరమైసట్టి...బలునారసంబు పర
పుకొని...యివ్వు మొందు” అని శాసించి, అట్లా భౌతికంగా
జరిగింపించి చూపించాడు నూరన. ఈమాటలు తగిలే సందర్భం
యొక్క చుట్టవక్కలే కాకుండా అట్టడుక్కికూడా పరీక్షిస్తే,
ప్రపంచంలో ఉండే శ్రవ్యవిషయం యావత్తూ గమనించాలంటే,
చెవులు మూసేనుగోవాలని అతడనేది. గట్టిగా చెవులు
మూసేనుగున్నప్పుడు నాదం వినబడితీరుతుందనీ, అదే ఓంకా
రమనీ అనే భక్తు లుండగలరు. అది సూర్యప్రదక్షిణాలు
చేస్తూండే గ్రహాల గమనఫలితం అనే శాస్త్రవేత్తలున్నారు.
గ్రహచారం నియమిత మార్గాల్లో నియమితకాలాల్లో జరిగి
పోతుండడంవల్ల లయసిద్ధి కలుగుతుంటుంది గనక, ఆనాటిమే
ఖగోళగాన మని కొందరు జ్ఞానుల మతం. వివిక్తప్రదేశంలో
ఉన్నప్పుడు చెవులు తెరిచిఉండినా, ఎక్కణ్ణించి వస్తాంవో
తెలియని నాదం వినిపిస్తూనేఉంటుందని ఏకాకులు చెబుతారు.
శూన్యత్వం నాదానికి వాహకంగా ఉండజాలదని సిద్ధాంత
జేశారు. భూజలవాయువులు నాదాన్ని ప్రసరించగల వన్నారు.
భూమిమీదకంటే జలంలో నాదం ఎక్కువదూరం వినిపిస్తుంది.
మనిషి కేక పదిపన్నెండుమైళ్లదాకా వినిపించగలదనీ, జలం
మీది యుద్ధంలో ఒక సందర్భంలో తుపాకీనాదం రెండువందల

మైశ్వరాకా వినిపించినదని గుర్తించారు. రాయీ, కర్రా
 గూడా నాదాన్ని స్వాధీనపజేస్తాయన్నారు. రాయీ కలుపు
 గాని, కర్రచాలా శ్రావ్యుల గనక యంత్రాల్లో ఉండడానికి
 కారణం అన్నారు. భూగోళం యొక్క బ్రహ్మాండనాదాల్లో
 మొదటిదే ఉంది. అది వాయులోకాల సంఘటనవల్ల జనిం
 చినా భయజనకంగా ఉండి, దూరంగా ఉంటున్న కొద్దీ శ్రా
 వ్యంగా ఉంటుంది. సముద్రతరంగాల హోరు, జలపాతాల
 యొక్క స్వనిమూకూడా మహానాదాతే. తుపాను చెలరేగే
 సమయంలో వాయువు భూభాగాన్ని కొట్టడంవల్లా, చుట్టు
 పుట్టడంవల్లా బయట్రేకే నిర్భోషం కూడా విచారాన్ని శ్రావ్యం
 గా సూచిస్తుంది. ౧౩౦౦ బి. సి. లో కట్టిన ఒక రాజయొక్క
 గొప్ప విగ్రహం ౨౭ బి. సి.లో వచ్చిన భూకంపానికి దెబ్బతిని
 నేలకూలగా దాస రంధ్రాల్లోంచి వచ్చిపోతుండే గాలి వేడెక్కి
 ఒక శ్రావ్యరోదనం చుట్టుపక్కలకి విసిరిస్తూండేదనినీ, మరి
 రెండుమందలయేళ్ళ తరువాత ఒక చక్రవర్తి ఆ శిథిలవిగ్రహాన్ని
 భాగుచేయించగా దయేడువు మళ్ళీ వినిపించకుండా పోయింద
 నిన్ను తెలుస్తుంది. సహారా యెడారి జోలపాట అనీ, కలహారీ
 యెడారి లాలిపాట అనీ, అగేబియా యెడారి రోదనం అనీ,
 మరో యెడారి మూలుగుపాట అనీ, ఇగో ఎడారి ఈలపాట
 అని ప్రసిద్ధికెక్కిన నాదా లున్నా యనినీ, కోట్లాది ఇనకరేణు
 వులూ, ఉష్ణరేణువులూ సంఘటితం అయినప్పుడు, మీటిన
 తంత్రి స్పందించేటప్పటి నాదంలాగ, అవి సుశ్రావ్యమై ఉండడం

యాథార్థ్యం అనిన్నీ శాస్త్రజ్ఞులు సెలవిచ్చారు. వృక్షాల
యొక్క రూపాన్నిబట్టి, వ్రతాలయొక్క సాంద్రతనుబట్టి వాటి
ఊతం, మర్మరంఉంటాగా. ఇటీవల దాన్ని పొయిలో పెట్టడం
నేర్చినప్పటినుంచీ 'సరకు' డబ్బు అంటున్నారు గాని, అసలు ఆ
డబ్బుని చాలాకాలం తెలుగువాళ్లు 'నంగీతపు' డబ్బు అనేవారు.
చాకే పురుగుల్లో మేటిగా గాలిమెపరి ఉందిగనుక వాటి నావా
సికిగాని, నాడప్రియత్వానికిగాని ఆక్షేపణలేదు. ఎగిరేపురు
గుల్లో తుమ్మెదజమ్ముయతిప్రాసల్లోనే శీలసంతనా అయిపో
యింది. పక్షులనాదం అమ్మతం! అంధకారంలో మునిగిపో
ఉన్న జీవునికి కళ్లు తెరవడానికి నినమణి వస్తూన్నందుకు
మానవుడు తమలో కలవకపోతే తమ కేంలాటని
పక్షులు తమ నోటినిండా చేసే నిత్యప్రభాతనాదం
నరేసరి. జీవరాసుల సహోదయం జరిగే వసంతసమయంలో
అవి చేసే మధునాదం దైవపరితమా అనిపించేటటువంటి
వాటి ఆనందంయొక్క సూచన. పక్షుల్లో పితమయారాలు
నాడశాస్త్రాల్లోకే ఎక్కిపోయాయి. కుక్కుటన్నని తిథంగిగా
ప్రబంధించబడింది. కాకిలాంటి దానికి అన్యాయం జరిగిపోయిం
దంటే ఏం జేస్తాం? అది మధువులొస్తారని వార్త చెప్పగలి
గితేం, అడ్డమైన చచ్చినవాళ్ల కూడా తినిపెట్టగలిగితేం,
రెండుమూడు వివాది శ్రుతులు కలిపి ముప్పేటగా, కరా
రావుషలాగ ఉండేకూత వాడుతూండడంవల్ల గొవును దాని
పని 'హూమ్' అయింది. అందుకనే కాదూ "కాకేమి తన్ను

దిట్టన' అన్నాడు కవి! ఇక జంతువుల్లో రాజై గర్జించేసింహం. నాదశక్తివల్ల కట్టుబడిగలదని తెలిసినా, ఋషభ గాంధారాలే పెద్దలచేత మన్నింపబడ్డాయి. కేవల హృదయ పూర్వకమేకాక నాభీపూర్వకమైన నాదం చేసే మహిషనూకరాలకి మన్ననలేక పోయింది. ఇభతార్దూలాలు గానంలో నీటు దొరక్క కవిత్వంలో పడ్డాయి. శునకనాదం విరువులతో కూడిఉండడం వల్ల తీరస్కరింపబడినా కొండొకచో రాత్రివేళి సృగాలాను కరణం చేసినా, మాహాత్మ్యం గలచే అని చెప్పడానికి భైరవం అయింది. ఒకానొకడు ఒక తుమ్మలబీడుతో అమావాస్య చీకట్లో దాచిపెట్టి గిరగిరా తిరిగి పక్కనే రెండుమైళ్లలోఉన్న ఊరు ఏవైపునో తెలియక తంటాలుపడుతూండగా, శునకనాదం వినిపించి దారిలో పడ్డట్టున్నూ, వాడే వైవారితో చెప్పి దాసిపేరు చరితార్థంచేయించి నట్టున్నూ చెబుతారు. సృగాల నాదం శవప్రియత్వం స్ఫురించే డవడంవల్లా, కేవలరోదనం స్ఫురించే అతీ దీర్ఘవ్యాపారం అవడంవల్లా, భయాన్ని పెంపొందించగల అర్థరాత్రివేళే జన్మించడంవల్లా పరపతి చెడగొట్టుకుంది. "అది వక్లిస్తే మంగీతం అయితుంది, బే" అనిపించేసి, స్వారస్య కవి అశ్వనాదంయొక్క గౌరవం ఖాయపరిచాడు. వీట్ల కేంగాని, అన్నింటిలోకీ మిక్కిలి ఎక్కువ సరసనకి పాలైంది ఖరస్వరం. ఒక ఆంగ్లసరస్వజ్ఞ డీవిషయంలో చాలా వాపోయాడు: "అయ్యో! ఖరయొక్క శ్రమ, ఓర్పు, మంచితనం, అమాయకత్వం,

అమాత్యుల, ఓమాత్రపుడెబ్బలకి నిర్లక్ష్యం-ఇవన్నీ అల్లా
 ఉంచండి, దాని నాదం వినిపించుకోలే! దాని స్వరం ఎంత
 మధురం, ఎంత సమజసం, ఎంత విశంబం! అది ఎంతెంత చవ
 లతో వినగల మోతాదులు మన కిస్తూంటుందీ! అమితమైన
 గానం వృత్తిగా చేసేవాళ్ళల్లో చాలామంది దాని నాదం శ్రావ్యం
 కాదని ఏమొహం పెట్టుకుని అనగలరు! దాని నాదంలోంచి
 బయల్దేలేటన్ని శ్రుతులుగాని, స్థాయిలుగాని, ఆంతర శ్రుతులు
 గాని, వాది సంవాదివివాదులుగాని, ఆరోహణ అవరోహణ
 లతోకూడిన మూర్ఖసరళాలుకాని, తాళాల మేళవింపుగాని,
 నాదపాత నాదవిజృంభణాలుగాని, ఒకొక్కంతనాదస్ఫురణగాని
 ప్రయత్నంచేసి మరి యేమిచోట ఉన్నట్టు కని పెట్టగలం!
 యుద్ధ సనద్ధులై ఉన్నవాళ్ళకి ఉమార్ ఎత్తించడానికి నాదా
 లున్న సంగతి నిజమే, శత్రువుల్ని తారెత్తగొట్టే నాదాలుండడం
 నిజమే కాని, ఒకానొక ఖరం తన ప్రియనాదం చేసేనరికి ఒక
 పటాలం పటాలం యావత్తూ పటావంచలై పారిపోయిన
 మాటకూడా సత్యమేట!" అని రాశాడు. ఏమైనా ఖరంయొక్క
 శత్రువు పేరట ఒక నాదానికినామకరణం చెప్పడంలో పెద్దలు
 ఖరాన్ని మరిచిపోలేక పోయారు. జంతువుల్లోకల్లా శ్రేష్ఠుడైన
 బడే మానవుడు భూమి మీద అనంతరించడానికి పూర్వం బోలెడు
 నాదం భూమిమీద ఉండిఉండాలి. మానవుడు నాదాన్ని చీల్చి
 రెండుభాగాలు చేశాడు. ఒక భాగాన్ని గాత్రానికి మూత్రమే
 వాడిలి పెట్టాడు, ఇతరప్రాణికోటికిముల్లనే! రెండోభాగాన్ని

గాత్రానికే కాకుండా నాలికకూడా ముద్దెట్టి వస్తుస్సంబంధాలకి సంకేతాలు ఏర్పరిచి, ఆ సంకేతాల్ని మాటలచి, వాటి వ్యవసాయంకూడా ప్రారంభించాడు. భాష అంటే అభినయం కూడానా కాదా, అనుకరణనల్లే భాష పుట్టిందా, అభినయం నహితంగా కాదాలు చెప్పుడం వల్లగా, ప్రథమంలో ఉచ్చారణలో ఉన్నవి అచ్చురేనా వంటి సంకేతాలు ఆపేడ్దాం. ఆదిని నాదంలాంటి స్వరాలూ, విల్లాలూ ఎప్పుడు ఎక్కడ ఎల్లా ఏర్పడ్డాయో తేల్చడం అసాధ్యం అంటే, దేవుడినన్న వినిపించ బడ్డాయి అంటేంగానీ, ప్రస్తుతం భూమిమీద దగ్గిగా ఒక మెయ్యిభాషలూ, అయిదారు వేల మాండలికభాషలూ ఉన్నట్టు శాస్త్రజ్ఞులు రాశారు. ఒక పదభాష మరో పదభాషవాడికి కేవలనాదం. పోనీ ఆకాశ భాషగోర, ల, మ, ద, న, న లాంటి ధ్వనులే ఎక్కువగా వస్తోచ్చినా, ఇటాలియన్, స్పానిష్, పోర్చుగీస్ భాషల్లోలాగ అది చెవికి ఇంపుగానేనా ఉంటుంది. వేర్వేరు భాషలవాళ్లు ఇద్దరు కలుసుకున్నప్పుడు హస్త, ముఖ, కేత్ర సంజ్ఞలు కొంతవరకు పనిజరుపుతాయి. ఇకంతా నాలిక, దవడలు, దంతాలు, పెదవులు విటి మద్దతుతో కంఠధ్వని సృష్టించ గలమాటల సంగతి. మరి గాత్రానికే సంబంధించిన నాదం మాట! దాన్ని గురించినాడా మానవులు ఎవరిమట్టుకు నాగు వ్యవసాయం చేసుకున్నారు. వీలై సంతమంది సజీవుల పూజయ్యాల్ని నిషాదరణంగా ఆకర్షించే నాదాన్ని గానమనీ, అట్లాచెయ్యటాలని నాదాన్ని చప్పుడు, అల్లరి, గోల, కోలా

హలం అని విడదీసేశారు. 'కోగాహలం' అంటే 'కలిసిఉన్న మండుల్ని చెల్లా చెవరు చెయ్యడం' గావును, అనగా! వ్యాస గాక్షపణవేసి గానంలో శ్రుతి, అవిచ్ఛన్నత, వ్యక్తిత్వం, శ్రమగతీ ఉంటామని, తక్కిన నాదానికి ఉండవని కేటాయించారు. పై పాటలో ఒకటిగాని, కొన్నిగాని, అన్నిగాని ఉంటూ కొద్దీ గాకోద్దేశం చిరీ కరవేరుతుం దన్నారు. ఎదైనా గాని, మోటారులాంటి యంత్రాలకి బాగాకట్టబడు శ్రమగతిమూలం ఉండవలెనల్లా, విజ్ఞానం గాలివంటలాంటి వాటికి శ్రుతిమూలం ఉండవలెనల్లా, కొంతరి నాదంలోకి సరిగతీచూత్రం ఉండవలెనల్లా గానస్ఫురణ అట్లుంటుంది.

గానాన్ని అభిమతి స్తుతించారు. గానలోకం దేవలోకం అన్నాడు. గానం భూమిమీద ఉండవలెనన్నట్లానికి పారం అన్నారు. 'పరిమితమైన మానవుడిభావన అనంతత్వంలోకి తొగిలునిరావడానికి నాధనం గానం ఒక్కటే అని ఒకవి అన్నారు. వివాదగానం గంభీరవిచారబాహుళ్యంగాని ప్రేమ ప్రేరకం కాదని కొంతమంది సెలవిచ్చారు. అది కరుణ సింధువు అని ఒక మతం. గానం అనితప్రకృతియొక్క మధునిత్వానం అని ఒకడు మెచ్చాడు. కూరజీవుల్ని నాధుగా పేసినా, రాతినీ కరగజేసినా, ఇండ్లు నింపినా, సింహాన్ని అటకాయించినా, పాముని కడుబాదుకొనినా, శిశువుని మరపించినా గానంకే తెల్లందరి ఒకడన్నాడు. నాదతరంగంలో ఉండే వామురేణువుల అత్యల్పహతం అనామకం అయినా, ఆ అల్పహతమే

సెకనుకి కొన్ని వంతులసార్లు జరిగినప్పుడు అది పర్వతాన్ని ఊప జాలినంత ప్రబలం కాగలదని శాస్త్రజ్ఞులే పరిష్కరించారు. తంత్రీయంత్రం మేళవించి ఒక గాయకుడు సృజంపకలిగిన గానానికి రాళ్లు లేచిపెల్లి నద్దుకుని ఇల్లై పట్నంగా ఏర్పడ్డాయని ఒక దేశంలో నమ్మేవాళ్లున్నారు. ఒక గాయకుడు గానం చేసి మేఘాల్ని రంజంపజేసి వర్షం కురిపించాడని నమ్మేజనం మరోచోట ఉన్నారు. ఇటలీలో (గావును) ఒకవిధమైన సాలీడు కుట్టినపుడు బాధ తగ్గించేమందు గానమేనని అంటారు. అనేక కళలలో కలిసిఉన్నప్పుడు తక్కినవాటికి తక్కిన శూన్యం పెట్టింది, వాటిని బిల్లిరూ గమనించలేని స్థితిలోకి జీవుల్ని తెచ్చి వారి హృదయాల్ని సమూలంగా తన పక్షానికి లాక్కోగల ఒంట్రుతుకనపు గుణమాహాత్మ్యం విషయంలో గానాన్ని చెప్పి మరొకళని యెన్నరి. కళలన్నిటిలోకీ మిక్కిలి గౌరవం మిక్కిలి అప్రవృత్తి, మిక్కిలి వేగయంత్రం, మిక్కిలి చలనజనకం గానమే అని జ్ఞానుల జబిత్రాయనం. పూనొక పంతునవూడ సిపాయిలు తాళముతంగా నడిచేటప్పుడు నాదానికి పంతున ఊడం మొదలెట్టగా (వాళ్ల బరువుమూలాన్ని కాదు!) అబ్బుణ్ణించి పంతునవూడ సిపాయిల మార్చింగు చెయ్యవలసి వచ్చినప్పుడు అక్కడక్కడ ఉడుగుమార్పాలి (తాళంపెడగొట్టాలి) అనే నిర్బంధన సృష్టిపట్టు తెలుస్తుంది. పని అడ్డకుండా వాగుడు లేకుండా చేసుకోడం నిమిత్తం కొన్ని యంత్రకాలల్లో గానం జానపగా అక్కడ జీతాలు తక్కువైనా కూలీల సంఖ్య

హెచ్చుకూనే ఉండని ఒకడు రాకాడు. కాఫ్యాలయ్యా! (వెనక ఒక గ్రామఫోను) ఇటీవల ఒక రేడియో స్పెషిలెషియన్ చండ్రం కాఫ్యాదులు శ్రావ్యంగా తాగబడెనుమిత్తమే! ఐనాసరే గానం అంటే ఆకర్షణదీనివాళ్ళూ, గానం అంటే ద్వేషదీనివాళ్ళూ, గానం అంటే జబ్బుచేస్తుం దన్నవాళ్ళూ నొప్పవాళ్ళల్లోనే ఉండినట్టు చరిత్ర చెబుతుంది. అల్లాసే, వివిధలల వాడినట్టుగానే గాయకులు తనేమి జేస్తున్నాడో తెలియని మత్తుమగవా అని నిరసనచేసినవాళ్ళూ లేకపోలేదు.

శ్రుతి గానానికి బజానాయే కాదు, శ్రుతిగానం! మూ మేష్టరిగాడు ఒకాయిన ఒక హాత్రివేళ ఆనందంగా ఫిరేలు చూపించుకుంటూ ఉండగా నాము చక్కా వచ్చింది. ఆమన నత్కరింపబడి కచేరిచేసి, నామా కాని, ఆ గాము అప్పట్లో వాయింపబడుతూన్న రాగం శంకరాభరణం కాదే అని పట్టింపు పడ్డట్టూ కనిపించలేదు. ఒక స్నేహితుడు రాత్రిళ్ళు తన 'హార్మోనియం' నొయ్యి తీసి శ్రుతి వెయ్యగానే (హార్మోనియం అంటే మంచిపేరు వచ్చి నాగాన్ని సరికి పోగులు పెట్టడానికి సిద్ధంగా వుండే ఆపాదభూతి మేళం అయినప్పటికీ) నాము వస్తూండడంవల్ల అతడు ఆ వాయింపు నేర్పుకోనేలేకపోయాడు. ఈసంగతి ఒక నిఖారును తెలుసువాడు విని "అవును, వారి ప్రజ్ఞ వముంది అందునా ఆ కట్టెలు అల్లాంటివిగావును!" అన్నాడు. అల్లాగ్గా, పోనీ నేడప్పటి అప్పటి శ్రావ్యతేగాని ప్రజ్ఞ కాదు. అయినా ప్రజ్ఞ, హండిత్యమూ, తరిఫీయతూ, కృషి, ఈర్ష్యా,

ఇంకా ఏమైనానరే శ్రావ్యతను తీసుకు రాలేవు అని చెప్పడానికే
 కదా నూరన్న కథ రాశాడు! వీణవాయింపు బోటిలో తుంటు
 రుట్టి పెగ్గాలని, నాగగడు బయల్దేరి, తుంటురుకి గ్రామం వెళ్లి
 తుంటురుకు తను తనవాయింపుకోసం ఉప్పుగా శుభపించుకున్న
 వీణ వీధిరుసుకుందానని బట్టి వసుడి బక్కపారి ఇంట్లోకి వెళ్లివ
 దోనననుగో దైవాగ్గా అతని ఆరుగు సమూహించి, అక్కకున్న
 వీణని ఓమూటని సళ్లతో అనిపించి చూసి, శరీతిగా శ్రుతి
 ల్ని చదానికే తన అనేక జన్మలు పట్టవ న్నునని ప్రార్థించి సిగ్గు
 వశంసేనవాడు కాకపోవడంవల్ల వీణ బిక్కన బయటపడి, చూ
 తుంటురుకు ఇంట్లోంచి వైకిరాకుండా చూచుకుంటే, అదికి బండ్రి
 చెప్పి గోడ్డుచ్చునని, చిరకాలం శ్రీశృంగారాబులని శివ
 బాణి, గుర్రాక్షాభుపాడి, అప్పుడు మళ్ళీ పెగ్గాడట! శ్రుతి
 అంతటి కయిరా, కొన్ని గానాల్లో (అప శ్రుతి గానండా ఉండ
 దానివల్ల) ఆనలు శ్రుతి టాగేశారు. మరికొన్నింటిలో శ్రుతి
 ఉందా లేదా అనిపించుటట్టు గొంతిక విసికేస్తారు. 'శ్రుతి' అనే
 మాట మామూలు సంభాషణలో వై అర్థంలో, అనగా
 గానానికి పునాదిగా ఉండగల శ్రావ్యనాదసంపుటి అనే అర్థంలో
 వాడతారు. కాక, వండితులు అల్లా అనరు. నాదం వాయిం
 కకాల స్పందనమే గనక, స్పందనవిస్తీర్ణముబట్టి ఉండే జగ్గి,
 స్పందనసంఖ్యనుబట్టి ఉండే స్థాయి, స్పందన వైఖరినిబట్టి
 ఉండే వ్యక్తిత్వం-కమూదూ గల నాదాన్ని శ్రుతి అంటారు.
 అటువంటి శ్రుతికిదేనికైనా రెట్టంపు స్పందనసంఖ్యగలది హెచ్చు

శ్రుతి. అటువంటి రెండుశ్రుతుల మధ్య ఉండగల నాదరంగం ఒక అవ్యక్తం అంటారు. దాల్లో మూలశ్రుతికి ఒకటిన్నర రెట్లు స్పందనవంఖ్యగల శ్రుతిని ప్రపంచం అంటారు. ఇటువంటి గణితవ్యాపారమూత్రమే ప్రపంచంలోని అన్ని జాతులవారి గానానికి ఉన్నది. గణితపరమాధ్యక్ష ప్రపంచంలో అందరికీ ఒకటే అయినా, మానాలూ, ప్రమాణాలూ, పరిమాణాలూ, నందిరూపాలూ, జననరూపాలూ, సంపదరూపాలూ, సామగ్ర్యాలూ, కలాపాలూ, కాండలూ-వీటి అన్నిటిమీదా ఆధారపడి ఉండడం వల్ల గణితఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే, పురుషార్థాలూ తుల్యమైనా ఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే గానఫలితాలు కూడాను! ప్రపంచగానంలో స-ప-సా- ఉమ్మడి కావచ్చు. ఒకే నాదావ్యక్తంలోని నాదాన్ని కొందరు ఎనిమిది శ్రుతులుగా, కొందరు పన్నెండు శ్రుతులుగా, కొందరు ఇరవై రెండు శ్రుతులుగా, కొందరు అసంఖ్యాకమైన శ్రుతులుగా కేటాయించు గున్నారు. రెండు పూర్ణాంశాలమధ్య అనంతమైన భిన్నాంశాలు ఉన్నట్లుగానే కర్ణితమైన రెండు శ్రుతుల సందున భిన్న శ్రుతులు ఉండగలవని గ్రహించారు. వైవెస్థాయిలో శ్రుతులు సృష్టి అయినా, తద్గుస్థాయిలో శ్రుతులన్నీ సమిప్తిశ్రుతులని నిరూపించారు. ఒక్కొక్కశ్రుతిలోనే రెండు మొదలు ఇరవై వరకూ ఆంతరశ్రుతులుండవచ్చు నన్నారు. వీటి వంఖ్యను ఒట్టి క్రమాన్ని ఒట్టి, ఉతాన్ని ఒట్టి నాదయొక్క విశిష్టత వర్పడుతుందని స్థాపించి, ఆ రకాలు లక్షలాదిగా ఉంటాయని ప్రస్తరించి

చూపించారు. లెఖ్ఖలో ఇటివంటి తేడా ఉండవచ్చు గనక, అలవాటు, ఆచారం, ఆచరణ, అనుకరణ, అభిలాష, అభిరుచి వంటివి నర్మననుం కాకపోవచ్చు గనక ఒకజాతికి శ్రుతి లియ్యంగా ఉండే నాదం మరొకజాతికి కర్ణకతోరంగా ఉండవచ్చు! ఒకజాతి గానం మరొకజాతికి రణగొణధ్వని కావచ్చు. పోనీ గానానికి అభినయం ఏమన్నా అక్కరకొస్తుందేమో అంటే, అది ఉన్నమతికూడా ఉండగొట్టేస్తుంది. పాశ్చాత్యుల గానం కర్ణవిహారక కోలాహలం అని కొందరు ప్రాచ్యులంటారు; ప్రాచ్యుల గానం ఒంటిమనిషి నరత్తుస్తీ అని అప్రాచ్యులు మెచ్చుకున్నారు. ఎవరి దృష్టి వారిది. కొందరికి నాదమొక్క తూనిక ప్రధానం, కొందరికి స్వరం ప్రధానం, కొందరికి శ్రుతి ప్రధానం, కొందరికి లయ చాలు కడంవి చచ్చినానరే, కొందరికి వీక ప్రధానం, కొందరికి సమ్మేళన ప్రధానం! ఒకరిలో ప్రత్యేక గాత్రవ్యవసానుజనక నాదమే గానం! ఇంకొకరిలో ఏకకాలం లోనే జంత్రగాత్రాల సంఘటివిశేషమే సరియైన నాదం! జంత్రాలు మొదట కబ్రతోగాని, చేత్తోగాని, వేళ్లతోగాని ఊదేవి, తరవాత నోటితో ఊదేవి, తరవాత మీటితే ఊగే తంత్రులవీ జనించాయని ఒక జ్ఞాని అన్నాడు. మరికొందరిలో ఆసేకులు-ఒక్కొక్కప్పుడు వెంఖ్యకంటే ఎక్కువమంది-ఉండి ఎవరి వేర్వేరుపని వారు చేస్తూ ఆగగా, మరొకరు నాదవిచ్చిన్నం కానీకుండా అందుకుని పనిమాపి అన్యుడికి అందియ్యగా, ఈరీతిగా ఉత్పన్నమయ్యే వివిధనాదఖండాలు ఏకరూపందాల్చి

మహానమ్మేశనంగా అయేబట్టు చెయ్యడానికి పూచీపడే చోడ
కుడి కనునన్నల్లో అంతమంది మెలుగుతూ నృప్తించేదే గానం!
మరికొందరు జ్ఞానుల్లో, శ్రుతిసంకేతాక్షర స్వర వ్యవసాయ
నాదమే గానం! కొందరిలో డబ్బెట్టి కొనుక్కోగా చెవిని పడ్డ
నాదాలన్నీ గానాలే! ఒక్కొక్క సంఘం ఉద్దేశంలో నుందర
విగ్రహం గల వ్యక్తి. రచించిన నాదమే గానం. మరొక
సంఘంలో స్వపండిత మునుష్యనర్తినాదమే గానం. ఒక్కొక్క
తెగలో, నిర్దిష్ట కార్యానుక్రమణికలో ఉన్న నాదంతన్ని కడంగి
యీవత్తూ గానమే! కొందరి మనస్సులో తమకు ఎప్పుడో
పూర్వం మనస్సులో ఏర్పరచుకున్న నాదప్రమాణం చేరువకి
వచ్చే నాదంమాత్రమే గానంగనక, అది మళ్ళీ కలగడం అసం
భవం గాక, చెవిని పడడానికి సాధ్యం అయింద తప్ప సాగిలింది
ఏమన్నా ఉంటే అదీ గానం!

ఏ యితర భౌతికపరార్థింగులకు అనసరమూ, తేతుండానే
మానవుడు సృజించగలిగింది నాదకళ ఒకటేగనక, గానం
అజ్ఞాతం. గానవ్యాపారం ఏమిటంటే సచ్చదమే, సచ్చితే
ఎందుకు సచ్చిందో చెప్పడానికి ఏమిలేదు, అడగడానికి లేదు.
గానంలో మధ్య రంగం లేదు. “పడితే పెళ్లి లేకపోతే భార్య”
మోస్తరు. వచ్చినా ఒకనిప్రణామం, మళ్ళీ తరవాత ఏమవు
తుందో అనే కదా సభ్యులు అల్లాటి ముహూర్తాల్లో పెరన్నర
ముఖాపలోకనం చేసుకోడం. వినడానికి జనంలేనప్పుడు ఒయిల్దేరే
ప్రతి నాదమూ గానమే. ఒకచోట చేరిన జనం అందరూ

కలిసి రచించే నాదం. మరోమోస్తరుగా ఉండనడానికి ఇతరుడే ఉండడుగనక, గానమే! పరిచయసానుభూతుల వాతావరణంలో గానం గానం వృద్ధిచెందదు. "కానివోయ్, నేను మెచ్చుకుంటున్నాను" అనే అనుకూల్యం విశేషాశ్చర్యమిచ్చింది ఎప్పటికప్పుడు నూచించి "నన్నెలుంటు తప్ప గానం చేసేవాడు సాగలేదు. అందుకనే కొందరు గాయకులు తనకు సజీవసభ్యులతో కూడిన సభయెదుట ముఖామఖగా పాడిడానికి అన్నగున్నప్పుడు (ఎటువంటి అవస్థ అన్యమనశంకేతం) అంతా తూర్పుదైన వెండి తెరగా మారుతుంటే, మైక్ గాయకుడికి తొలగిపోయింది, చాపం, ఎక్కడికక్కడే ఉన్నావాళ్ళ ప్రసంగం కాదు!) ఎటువంటి ఎటువంటి సమయంలో అని చెప్పి, తమకు పాడడం మొదలెట్టించి లగాయకుల "అహా, బలే, అచ్చా, భేష్, వారెవా, ఓసూ" అంటూ సువ్వులు నిశ్వాసానికి ఓసారిచొప్పున విశ్రాంతిమిత్తం చేసుకున్నట్టి టెన్షి పెట్టుకుని, వాణ్ణి ఎదురుగుండా కూచో పెట్టుకుని, మరీ మొనూ పెడతారట! అపరిచితానం చిన్న మోకాగుట్లో మాత్రమే తట్టకోగలరు. గానం శూన్యరాశి. అపరిచిత శూన్యంకంటే పరిచితశూన్యం నయంనడా అనిన్ని, అదేనా తాను సృష్టించుకోలేక పావడంవల్లనన్నూ గాయకుడనేవాడు స్వయంగా తననిమిత్తం దాన్ని సృష్టించి పెడుతుంటే తను తన ఆడించుకుంటూ, తాళం వేసుకుంటూ, తనవల్లే అని సృష్టించబడుతోందా అన్నంత కర్పత్యం ఆక్షణంలో తను కూడా ఆరోపించుకుంటూ, మరీకాస్తగనక అది వీలై నంత.

మట్టుకు తన పేరటే జమకట్టుకుంటూ ఉండడానికి ఏలుంటుంది గదా అనినీ, మానవుడు గానం వినడానికి వెళ్ళడం. పరాయి గానం యావత్తు శుద్ధగంధరగోళం అని చెప్పడం అంత తేలిక అనిగాని తెలిచింది లేదు. ఏమేత అనగా, శుద్ధగానం గోవుడి లాంటి అగమ్యత్వంతో కూడిన వాయు తరంగంగనక! గానానికి అర్థం మానవులకి దుర్లభం. గానార్థం ఎందుకా అనిగదా, ఎవడికి తెలియదు. విచార కర్మమైన గానం వినిపిచేటప్పుడు ఆతన హృదయాల్లో విచారం ఉండడం చూచుచు గాని “ఎంతవని జరిగిందీ!” అనిముక్కు మీద వేలేనుగోడానికి బోధపడేది ఏమీ ఉండదు. ఒక్కొక్క గానానికి మనం ఆవేశితులం కావచ్చుగాని ఎంతవో తెలియదు. పైగా, విచారం అనేకరకాలుగా కనిగనచ్చు కన్నవాళ్ళల్లో. కాని ఆ విచారాల భేదం ఏముటో తెలియదు. గానానికి తెలియదు. గానఫలితంగా విచారం, శ్రోధం, కరుణ, హాస్యం మొదలైనవి ఏమిఉన్నా వాటిని ఆవరించి ఆనందం ఉండిపోతుంది. గానం ఆకర్షించే నాడు! ఎవర్ని ఆకర్షించడం! ప్రాణి కోటిని, ఇతరాల్నీ—తనతో ప్రారంభించి వీలైనంతమంది ఇతరమానవుల్నీ, వీలుగాఉంటే సజుపడుల్నీ, క్రిమికీటాల్నీ, తీసుబడి ఇంకాఉంటే జడాల్నీ! అందుకని గానం చరాచర కోటికి ఉమ్మడిలక్షణం. “పితః కూజతి పంచమం” లాంటిది అందువల్లే పుట్టిఉంటాయి. అందుకనే “నాగస్వగం పడితే నాగులకు నిద్ర” అని వచ్చింది. అనగా, గానం మూలాన్ని

పాములు నిద్దరోయి గురుకొడతాయని కాదు; అవి చక్కు శ్రవాణగనక, అదివరవాకా కళ్లులాగ పనిచేసే రంధ్రాలు గానం తేమరిమీద పడ్డప్పుడు చెవులులాగ నూసిపోవడంవల్ల పాముకి గానావరణలో అంధత్వం వస్తుంది అని. “ఐతే తెల్లవాళ్లకి గానం అనేది ఉండిపోయ్, అనలు, మనకిమల్లే!” అని ప్రశ్నించే తేమగువాళ్లున్నారు. అంతేగాని, తెల్లవాళ్లకి కవిత్వం ఉందా అనిగాని, శిల్పం ఉందా అనిగాని, చిత్రకళ ఉందా అనిగాని శంకించదు, అదిగారు. ఎంచేత అంటే, తక్కువ కళలన్నీ (వివిధరమూ అని కవనంనూడా) కంటేవడికల రూపం నాల్పు గేవ్, గానం వచ్చిలేదు. గానానికి రూపం ఎప్పుటికప్పుడు కల్పించాలి, కల్పించేవాడే యివ్వాలి, కల్పించిన వ్యూహంలో తప్ప దానికి జక్కలేదు. గానం కాలనికళబద్ధం. అందువల్ల గానం అంటే కాలయవనికమీద చిత్రింపబడి పినపడే బొమ్మ అన్నాడు ఒక జ్ఞాని. గానానికి పుట్టినే యవ్వనం, మృతి! తక్షణంలో పోవడంవల్ల దానికి వయస్సులేదు, జరా లేదు. అందుచేత గానం గాంధర్వవిద్య! గానం బతికున్నవాళ్లని కట్టెలుగా జేసి, కట్టెలకి జీవం పోసి, చేకనాచేతనాలకి నరి హద్దులు కొట్టేస్తుంది. గానం మానవులలోని దివ్యాశకు ఉచ్చారణ. గానం నాదం స్వయంగా చెయ్యగల రూపాల్నే గాక తక్కిన రూపాల్నికూడా ఐక్యంచేసి జగదాధారుడిలో లీనం చెయ్యగల సానందసాధనం! గానం మానవాతీతమైన భావరస యతం. మానవుల్లోని జాతిమతవయస్సంస్కారాది భేదాలే

కాదు, జీవుల్లోని పక్షివృక్షజంతుమానవ క్రిమికీటాది భేదాలే కాదు, రూపాల్లోని చరాచర భేదాలే కాదు, భూతాల్లోని ఘనద్రవాది భేదాలే కాదు—అన్నీ కూడా భ్రమ జ్వాలలు. కాదు యథార్థంగానే ఉన్నాయనేవాళ్ల మాధ్యం వదలగొట్టేనిమిత్తం “కావలిస్తే ప్రత్యక్ష నిదర్శనంగా అధమం నేనున్నాను నుమండి”, అని లోకాంతరసీమనించి మానవులకి వినబడే హెచ్చరిక గానం! మానవహృదయంలోని ఉక్లేశాన్ని వీలై నంత నున్నితంగా విరివిగా ఉచ్చరించడానికి వాయువేగం గల బ్రహ్మవిద్య గానం ఒకటే! వ్యాఖ్యానంగాని, యధ్యవర్తిత్వంగాని, సిఫారసుగాని, మెజారిటీవోటుగాని, తన్నగల బెదిరింపుగాని లేకుండానే మానవులకి ఏ వృత్తాంతం తెలిపకుండానే హృదయచలనం కలిగించగలిగింది గానమే! సిద్ధాంతం, అన్వేషణ, అతీతం, అపరిమితం అని మనం యెంచే వాచాపరిమిత భావాన్ని అర్హరీతిగా పూజించడానికి శబ్దశిలవర్ణాదిసాధనాలు చాలక పోవడంవల్ల మానవులు అవలంబించే దివ్యమధురనాదబిందు పథం గానం!

ఇక తెలుగుజాతిని తలచుకుంటే, దేవాలయాలలో ఉండ వలసిన పవిత్రగానం; భజనాదులలోని భక్తియత గానం; వివాహాదులలోని ఆనందోత్సాహ పూర్వక గానం; రాజ్యాలుగాల్లోని రణరంగగానం; ఆస్థాన గానం; ప్రభాతగానం; ప్రార్థనలలోని హృదయపూర్వక గానం; కర్నకాదుల శ్రమోపశమన కరగానం; దరిద్రుల జీవాందోళనగానం; సంఘంలోని చలన

చర్మ చిత్రవిషయంలో, పురాణపఠన కాలంలో, హరికథ నమయంలో, నాటకాలకాలల్లో పుట్టే గానం; వేడుక గానం— ఇలాగూ చాలా నందరాల్లో వినిపిస్తూంటుంది. “లాలిపాటలు, మేలుకొలుపులు, మంగళహారతులు, జావళీలు, భజనకీర్తనలు, ఊడుపుపాటలు, కల్లుపాటలు” (వేలంపాటలు కామసుమండ్రి!), “ఆటపాటలు”—వీటిల్లో తెలుగుజాతిని ప్రతిబింబింపజేసే అఖండకవిత్వమే ఉందని మహాంధ్రులిద్దరు సెలవిచ్చారు. వీటిల్లో తెలుగుజాతిని సూచించే గానం లేదని ఏమీ వచ్చు రించగలరు! కాని, ఏమిటో! గానం అవ్వక సూర్యుల! అన్నట్లు, గానాన్ని మాటల్లో చెప్పడానికి ప్రయత్నించడం వ్యర్థం కదా! మరి ఉంటాను.

వేష రాగాల మేజువాణి

నాటకం నృత్య ప్రబంధం. వ్యక్తిగతావస్థా ఆదర్శ మనా, ప్రత్యక్షమూ ఉన్నాయి. ఆదర్శం ఆకాశం; ప్రత్యక్షమంటామి ! ఆదర్శం మానసికం; ప్రత్యక్షం భౌతికం ! ఆదర్శం అటు ! ప్రత్యక్షం ఇటు ! కొందరు ఆదర్శములు; కొందరు ప్రత్యక్ష నక్కులు ! ఆదర్శవాదుల మాటలు ఆకాశాన్ని చాటి పైకి వెడితే ప్రత్యక్షవాదులకి అనలు నోటి పెగల్లు. ప్రత్యక్షవాదుల పన్నతో భూమిమండినా, ఆదర్శవాదులకి అనలు చెయ్యే ఆడడు. ఆదర్శవాదుల ఆలోచనలో ప్రత్యక్షవాదులు నిదురు. ప్రత్యక్షవాదుల దృష్టిలో ఆదర్శవాదులు పనికిమాలినవాళ్ళు. అవిద్యులు లేనివాడు జీవితాభివృద్ధి ఉండదని ఆదర్శవాదుల దేబ్బలాట. ప్రత్యక్షాలు గోచరించని వాటిని అభివృద్ధిమాట దేవుడికి తెలుసు - అనలు జీవితమే ఉండదని ప్రత్యక్షవాదుల పక్షం. మానవులయొక్క భావనాశక్తి వ్యర్థం కాకూడదంటారు ఆదర్శవాదులు; మానవులయొక్క వివేచనాశక్తి వీష్యం కాకూడదంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. భూతకాలాన్ని ఇవతలకీ లాగి సంగతులు ఋజువుచేసుకోవడానికి వీల్లేదుగనక “పూర్వం” అన్న ఆదర్శప్రామాణ్యం ఉండేవిట అనిన్నీ, భవిష్యత్తు యొక్క సైజు ముడి తెలియనే తెలియదు గనక ఆదర్శాలన్నీ రాబోయే కాలంలో అక్షరాలా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఎందుకు ఫలోన్ముఖానికి రాకూడదూ అనిన్నీ ఆదర్శ

వాదులు భూతకాలాన్ని వెనకేసుగొచ్చి భవిష్యత్తునిమాత్రమే నమ్ముతూ తమ క్రియాశూన్యత్వాన్ని సమర్థించుకుంటారు. భూతకాలం మనది కాదు గనకనున్నా, భవిష్యత్తు మనది ఎంతవరకో తెలియదుగనక నున్నా వర్తమానమే మనది అని వ్యవహరించుకుంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. ప్రత్యక్షవాదులు ఎక్కడ పనిచేసిపోతారో అని ఆదర్శవాదుల భయం. కాని ప్రత్యక్షవాదులు వుట్టి పని చూపెట్టింతరవాతగాని ఆదర్శవాదులకి జన్మే లేదు. ఆదర్శవాదులు పనే చెయ్యకే, చెయ్యక, దుద్ధళొద్దీ చేసినా ఎందునా బొందకుండా అవకతవకగా తగలేసి, చూసే కన్ను కళాదృష్టితో చూడశకపోయిందనీ, వినే చెవి కళా శ్రవణంతో వినలేకపోయిందనీ ఆస్వాదకుల దృష్టి గురించి కంట తడిపెట్టుకుంటారు. అదీకాక ఆదర్శవాదులు పరలోక సౌఖ్యమే తమ పరమార్థం అని మూలంలో గోలచేస్తూనే ప్రత్యక్షవాదులు ఉద్బించుకునే భూగోళ లాభాలపరిమితి కుళ్లు తారు. కేవల ఆదర్శవాదులు తాము అకర్మలోపడి ఇతరుల్ని పడగొడతారు; కేవలప్రత్యక్షవాదులు తాము పశుత్వంలో దిగి ఇతరుల్ని దింపుతారు. చేతగాని ప్రత్యక్షవాదులు మతం మారి ఆదర్శవాదులు కావడం జరుగుతుంది; వాతగాని ఆదర్శవాదులు మతం మారి ప్రత్యక్షవాదులు కావడం మరొకస్థానో జరగచ్చు. ఈ ఆదర్శ, ప్రత్యక్షవాదుల సందాన పడినలిగిపోయి జనం ఉక్కిరి చిక్కిరి అవుతుంటారు. ఎవరో మధ్యమంది 'యోగ: కర్మసు కౌశలం' అని కేకలేస్తుంటారు. 'అదెక్కడ

కుదురుతుంది పోదూ' అని మరోరు సమాధానం తెలు
తూంటారు. అన్ని విషయాలలోనూ సంగతి ఇల్లానే ఉన్నట్టు
కనిపిస్తుంది. దృశ్యోపయమైన నాటకప్రమేయంలోకూడా స్థితి
ఇల్లానే ఉంది.

ఇదివరకే నాటకవిషయంలో బోలెడు ఆదర్శాలు ఉన్నాయి.
“విష్ణువు వేషధారి, శివుడు నర్తకుడు, పార్వతి నర్తకి, నంది
తల ఊగించాడు. బ్రహ్మగారు నాలుగు వేదాలూ రాగాలు
తీశాడు. నారదుడు జంత్రగాత్ర కలహాలు మిళపించాడు.
సరస్వతి సంగీతసాహిత్యాలు జోడించింది. మయూడు శిల్పి.
అసగా వేషం, నృత్యం, అభినయం, శ్లోకం, గానం, కీర్తన,
శిల్పం—ఇవన్నీ చక్కటి సంతర్పణ ధవ్వలలాగ మేళవించి
'నాట్యం' గా మూర్తీభవించాయి. అవన్నీ మూర్తీభవించేదే
పవిత్రమైన నాటక రంగభూమి. నాట్యశాస్త్రం రచించిన
భరతుడు ముని. నాటకాలు రూపకాలు. పదిపన్నెండు రకాలుగా
వెనక ఉండే రీతిని తప్ప అవి ఉండకూడదు. ఉంటే చెత్తరకం
అన్నమాట పూర్వజ్ఞుణ ప్రకారంలేని ఇప్పటి నాటకం నాసి
రకం. సూచించినచోట, పదసామగ్రి చెడకుండా ఉచితంగా
గానం చెయ్యాలి” అని. ఇకంతా సంస్కృతనాటకంమాట.
ఇక నాటకాలు తెలుగులో పుట్టింతరవాత ముగ్ధాన్ని అద
ర్శాలు వచ్చిపడ్డాయి. “సంస్కృతనాటక అక్షరాన్ని బట్టి తెలుగు
నాటకం ఉండాలి. పూర్వకాలపు ఆంధ్రఅష్టాదశవర్ణాల జనాన్ని
ఆబాలగోపాలగా సంస్కృత నాటకాలు ఆకర్షించిఉండడం

రూఢి అని కూతు తెలుగుగనక ఆనాటకాలయొక్క తెలుగు
 నకళ్ళు ఇప్పటి జనం మెచ్చుకోకపోతే ఇప్పటి జనానికి కళ్ళు
 లేవన్నమాట. (అనగా ఒక్కొక్క ఆదర్శవాది ఉద్దేశంతో :
 నేటివరకూ నిల్చిన ప్రతి సంస్కృతనాటకమూ వెనక ప్రతి
 ఉత్సాహాన్ని ఆడగా అప్పట్లో బ్రతికి ఉండే ప్రతి ఆంధ్రుడూ
 తొట్టలేస్తూ గ్రహించిఉంటాడు అని గావును) సంస్కృత
 పాండిత్యం లేని తెలుగునాటకం వ్యర్థం. జనభాషకి నాటకభాష
 దగ్గర ఉంటే అందులో ఏమిందీ? కవే నర్వజ్ఞుడు కావలసి
 నప్పుడు నాటకకవికి ఇంకా ఎక్కువలక్షణాలు ఉండాలి. రంగాను
 భవమేగాన అధమం ఆరుశాస్త్రాల్లోనూ, వద్దాలుగు విద్య
 ల్లోనూ (అరవైనాలు గింటల్లోనూ పోని), అయిదు లలితకళ
 ల్లోనూ ప్రవీణుడై తేగాని తెలుగు నాటకం రాయకూడదు !
 (రాస్తే వాడి చెయ్యి మిగ్గొట్టాలి). నాటకం లిపిలో ఆకారం
 చాలిస్తే దృశ్యప్రబంధమే. మరి ఆడక్కలేదు. అని ఎట్లా
 ఉందో చెప్పవలసిన వాడికి వైలక్షణాల్లో ఏదీ అవనరంలేదు
 నరిగదా, ఇతర లక్షణాలు ఏమున్నా చాలు. నటించేవాడికి
 మొత్తం శరీరానికై తేలి, మనస్సుకై తేలి, ఆత్మకై తేలి యూభే
 ఆరు లక్షణాలు ఉండాలి ! ఆ లక్షణాల్లో ఆఖరికి ఒకటి
 లోటున్నారే నాటకరంగంమీద నిలబడ్డాడా వాడి కాలు
 మిగ్గొట్టాలి. ఆ నటుడి నటన గురించి చెప్పడానికి స్మారకంలేని
 వాడుకూడా అర్హుడే. నాటకం చూసేవాడు మంచి పారిషదుడు,
 రసజ్ఞుడు, ఇంగితవేది కావాలిగాని, సార్థకనాటకం పామగుణ్యే,

చూర్మణీ, తాగిన నాణ్ణీ కూడా అకర్షించితీరాలి. బలికి ఉండే నటుల్లో ఎవడూ నమర్దుడు తేజవోడించవల్సి కొన్నికొన్ని నలక్షణ ముఖ నాటకాలు ఏ రంగంమీదా ఆడడం పనికి వోయినా సరే, అవి ఆ నాటకకవుల అంతఃకర్మగాల్లో జరిగిపోయాయిగనక అవీ అదర్శనాటకాలే. కొన్నికొన్ని గొప్పనాటకాల్ని భౌతికంగా రూపించి చెరచికుండా లిపిలోనే ఉండనియ్యడం మంచిది. ఆడిన నాటకాన్ని మిమ్ముగున్న జవాభిరుచి నీ జవాభిరుచి! నాటక రంగంమీద తెలుగువద్వాలు నటుల పాడితీరాలి అనే మూల ముంజూవుగల భరతమునీ, వాల్మీకి వేసకీ రాశారు. మందిరీక లేని బ్రహ్మ, నారదుడూ, నలుడూ, హరిశ్చంద్రుడూ, రాముడూ, సత్యవంతుడూ, వెంకటాచార్యుడూ, బుద్ధీ, గీతము— వీళ్ళంతా డిక్టమేటారికం! వీళ్ళంతా మళ్ళీ పీక ఉంది గదా అని కచేరీ చేశారా వీళ్ళందరినీ చావగొట్టాలి. నాటకం రాయ మన్నవాడూ, రాసినవాడూ, ఆడించినవాడూ, చూసిన వాడూ పేనూ, కీర్తి, ధనమూ, గౌరవమూ సంపాదించు కోవచ్చు. గాన నాటక వేషం కట్టినవాడుమాత్రం డబ్బు నోల్లుకన్నా సరే అపాంక్తేయుడు. వేర్వేరు నాటకాల వృత్తాంతాలు తెలిపే నాటలు వేర్వేరుగా ఉండాలి గాన వేర్వేరు వాక్తల వేషాలూ, రాగాలూ, చేష్టలూ మారకపోయినా బందిలేదు. నటుడు నాటకపద్ధతి ఉచితరాగంలో తగులితని పాడి అర్హంగా అభినయించకపోతే తెలుగుకవిత్వం ఏక మొత్తంగా నశించి బూడిదైపోయి నాటక స్పృశలు తగులడి

పోతాయి. అడవివృక్షము కాదు, ప్రతి జీవజన్తునూ చదువు కోడానికికూడా అనువుంటే మంచి నాటకం. నాటక రచన గురించి, నాటకప్రదర్శన గురించి బాధ్యతలూ, నీడలూ, ముతులూ, సరికెప్పుడు ఉంటాయిగాని, నాటిని ఆస్వాదన జ్యేష్ఠానికి బయల్దేరినవాడికి హక్కులు మాత్రమే ఉంటాయి" మొదలైనవి.

ఇవిన్నీ, నా అబ్బిజ్ఞతకి స్ఫురించని ఇంకాగొన్నిన్నీ ఆదర్శాలతో గూఢంగానే గద్య నాటకాలతో ప్రారంభించి, ఆయా యాభివృద్ధినిమిత్తం ప్రదర్శనానికి రావలసిన సామరజన వ్యూహానికి వీలుగాఉండే 'వీక్షమంచితనం' అనే గాత్రపునిమాతో పెట్టిపుట్టిన వ్యక్తులు వేషాలెయ్యడానికి వచ్చినకొద్దీ గణగణాధ్యక్షుల వద్యాలూ, పార్శ్వవరసలకి ప్రతిగా టుమ్రూ, టప్పూ, దరువూ, గజల్ వంటి పాటలూ తరచూచేస్తూ, జోను పుతూ, (కీ. కే) ఇమ్మానేని హనుమంతరావు నాయుడువంటి వార్లనలుజో వినక నాటకకర్తలు సంగీత నాటకరచన చేశారు. మొత్తంమీద తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీత నాటకం' అనిన్నీ, 'నాటకం ఆడడం' అంటే 'నాటకం పాడడం' అనిన్నీ అర్థాలు వచ్చాయి. తెలుగు సంగీతనాటకం అంటే వీళ్ళ పంట. వెంట్రుకైగా అచ్చు అయినాయి. సుమారు రెండువందలు జనసమక్షాన్ని పాడబడ్డాయి. ఇన్ని వీళ్ళ ప్రయత్నానికి ఏడేసిమిడి సంగీతనాటకాల పేర్లు, అయిదారు సంగీత నాటకశాలల పేర్లు, మూడు నాలుగు ఇష్ట నాటకకర్తల

పేర్లు, ఇద్దరుముగ్గురు సంగీతనటుల పేర్లు, ఓకూబై
 రాగాల పేర్లు కొంతమంది జనుల హృదయాల్లో నిల్చిపోయి
 యి. నాటకత్వం, వేషధారణం, నాచికం, ప్రదర్శకత్వం,
 జాతిజ్ఞానం ఎంతవరకు అభివృద్ధి అకూయో అందరికీ తెలుగు.
 కాని తెలుగు నాటకరంగంవీడ 'క్షుద్రరాగం' అనే నల్ల
 మందు చాలా ఉపకారాలు చేసి పెట్టింది. నూటికి తొంభై
 మంది కర్తలయొక్క కవిత్వరహిత పద్యాల్ని కవిత్వంగా
 మార్చి వారి నాటకాలకి అనక్షరాస్యుల్లో కూడా ప్రచారం
 తెచ్చింది. నూటికి తొంభైమంది సంగీత నటులయొక్క అభి
 నాదు శూన్యత్వాన్ని నటనగా మార్చి వారి కళకి ధనం తె
 చ్చింది. నూటికి తొంభైమంది సంగీత నాటక సభ్యులయొక్క
 అరసికతని రసజ్ఞతగా మార్చి వారి క్షణిక విహర్షయొక్క
 ప్రకటనకి తగుణం ఇచ్చింది. నేటికాలంలో సంగీత నాటకరచన
 మరి అగింది అని చెప్పవచ్చు. అనగా సంగీతనాటకశకం
 అనుపోయింది. బస్తీలలోనూ, పల్లెటూళ్ళలోనూకూడా వెనక
 ఉంటూండే నాటకశాలలు గతించాయి. ఆనాటకశాలలు ఇప్పు
 డులేవు. కానిమరో ఒకటి మరోపదికీ ఉద్దేశింపబడ్డ శాలల్లో (అనగా
 టాకీ శాలలూ, సంతపాకలూ, విశ్వంమరలూ, -వీటిల్లో) నేటి
 నరకూ అడకాతడకా తెలుగు సంగీతనాటకం కడుతూనే ఉన్నా
 ను. తోటబొమ్మల యుగమూ, కలాపాలకాలమూ, భాగవతాల
 రోజులూ, యక్షగానాల నినాలూ గతించినా అటువంటివి
 ఎక్కడైనా, ఎవరి పురమూయింపమీదో ఇంకా జరుగుతూ

ఉన్నట్టే తెలుగు సంగీత నాటక ప్రదర్శనలు కూడా అక్కడక్కడ ఎవరి మధ్యవర్తిత్వం ధర్మనూ అనో కేటికీ సంభవిస్తూ నేడున్నాయి. ఈ ప్రదర్శనలు విధిగా పురాణపాత్రలు సంగతులై, జనానికి కథ యావత్తూ లోగడనే తెలిసిపై, ఖరీదైన ఏకేపాలైనా సరే వెయ్యడానికి వీలైపై, 'మందీకీ' గల చాళ్ళచేత ముఖ్యపాత్రలు ఆడబడేపై ఉంటాయి. పేరుపొందిన భుక్తులనుల్ని మినహాస్తే స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలే వేస్తూంటారు. కాని ప్రతిపురుషుడూ నటుడు కాజాలనట్టుగానే, ప్రతీస్త్రీ సటి కాజాలను అనేమాట నిజమైనా, స్త్రీపాత్ర ఏస్త్రీవేసినా సరే ఒప్పుతుండనిన్నీ, ఏమైనా వుంది. మేజువాటికి నటుండను గదా అనిన్నీ సంగీతనాటకసభ్యుల మతం అయినట్లు వారి చక్కనల్ల బోధపడుతుంది. పెద్ద నటుడు ప్రతీవాడూ పాతి కముప్పైవేమాలు వేసేచెన్న వాడైనా, వాటిల్లో ఏ ఒకటిరెండింటల్లోనో నాడికీ, పాత్రకీ కేనలాల్సిన్నట్లు కుదిరినట్టు జనానికి గోచరిస్తుందిగావును, వాణ్ణి ఆ ఒకటిరెండు పాత్రల వేషాల్లోనూ చూస్తే చాలని జనం అనలోరిస్తారు. అవ్యక్తి వేషం వేసుకుని, వారిఎడట నిలబడి, నాలుగుపద్యాలు మాటెట్టుకుని, ఆ స్వరంతో, తన నాలుగురాగాలూ తన మోతాదుప్రకారం (తక్కిన పాత్రలకి తూర్పుపెట్టి) పాడడమూ, ఏమన్నా రెండు మూడు పాటలు అగ్రధృతరగానంతో బజాయించడమూ, ఇతర ప్రజలు వాడిదగ్గర ఏమన్నా ఉంటే అవేషంతోనే—నాటకం అది—అవికూడావారి కోరికచొప్పున కనపరిచి వాళ్ళని ఆనంద

వరచడమూ—ఇవిట అనాధ సంగీతనాటకసభలో డబ్బు వెచ్చించి సభ్యత్వం కొనుక్కునేవారి ముచ్చటలు! ఆముచ్చట్లు పుణ్యమూ అని, కంట్రాక్టరుయొక్క ప్రాదుర్భావం, ప్రదర్శన దినం వస్తోందనే ఘోషణ, ప్రదర్శనస్థలంయొక్క గేటుదగ్గర గలిభీ, అధ్యక్షుడు లేని సభలో సభ్యులు ఆసీనులు కావడం, తెర లేవడం, కంట్రాక్టరుయొక్క అంతర్ధానం, నటసభ్యసంవాదం, యుద్ధం, రాయబారం, శాంతి, ఊరొగమనం—ఇంతభాగవతమూ ప్రతీసంగీతనాటక ప్రదర్శనంగురించి జరుగుతుంది. ఏది ఎల్లా నాశనం అయితే “ఆదర్శం ఎక్కడకి పోతుంది” అనే ఆదర్శవాదు లండరికీ ప్రత్యక్షంగా సమస్కరించి, సంగీతనాటక ప్రదర్శనాభాగోతం గురించి విన్నంత, కన్నంత మనవిజేస్తాను.

సంగీతనాటకంలోంచి నృత్యం వేరై పోయిందిగనక కంట్రాక్టరుకి అది తప్ప కడంపన్నీ తెలిస్తే చాలా! అందుకని అతడు సాధారణంగా తెలుగు సాహిత్యం నాటకాంతంవరకూ చదివిన వాడై, అధమం ఆంధ్ర ఆంధ్రేతర దేశీయగానాలు ఎరిగున్న వాడై, అభినయవిద్య తెలిసినవాడై ఉంటాడు. అశిషి బాధ ఏమిటీ అంటే, “నాటకరంగం ఎక్కి ఇన్నికళ్ల సంఘటి బీజే సారి కనపరచగల సంగీతసటులు అక్కడక్కడ ఉన్నారే, వాళ్ళ నందర్నీ సమావేశపరిస్తే మూర్ఖజనమే కాకుండా కళాభిలాషులు కూడా రెండు మూడుగంటల్లో అనేకానందాల యొక్క సగ్గు పొందలానికి వీలుంటుంది. ఇటువంటి తరుణం ఆంధ్రజనానికి కలిగించడంకంటే, కలిగించి తద్వారా ఆంధ్ర

మహాశూనికి అనుదానోధ చేయించడంకంటే, చేయించి అంద్ర దేశంమొక్క జ్ఞానాభిరుచుల మట్టు పైకి లేవ గొట్టడంకంటే మరి మనజన్మకి కావలసిందేమిటి?" అని! ఆపశంగా అతడు సాహసించి పేరున్న నటీ నటుల్ని 'బుక్కు' చేస్తాడు. వాళ్ళు కిచ్చే కట్నాలు మూడువందలరూపాయల మొదలు మూడు రూపాయల వరకూ ఉన్నాయి. మరి గొప్పవాళ్ళకి అడ్వాన్సుగా (లేకపోతే టిక్కెట్లు అమ్మినానరే ఆట తక్కువ అగిపోతుంది!), మధ్యవాళ్ళకి అద్దకునిగా, తక్కినవాళ్ళకి వెనకనించీ అవి ముట్టు తాయి. నటులకి తమకు వెయ్యవలసింది ఏవేషమో తెలుస్తుందిటగాని కంట్లాక్టరురానే ఉత్తరంలో స్థలం తక్కువకావడంచేత ఏ నాటకమో, ఏ కవినాటకమోకూడా వాళ్ళకి జేలియరు. నాటకకర్తదగ్గర ఆ 'నాటకం ఆడుకోడానికి' అనుమతి తీసుకోవాలనే సందేహమేకూడా లేని కంట్లాక్టరు అప్పుప్రపంచండుగనుక నాటకకర్త బ్రతికిఉన్నారే వాణ్ణి హెచ్చరించకుండానే ప్రదర్శనం ఖంజాయివుచేస్తాడు. లిఖితానుమతి ఉండాలిగావునని తెలిసినవాడు (ఆడేవానికి నుస్తకానికి సంబంధం లేకపోయినా) అది సంపాదిస్తాడు. పదిహేనురోజులు కద్దనగా, కంట్లాక్టరు ఘోషణ ప్రారంభిస్తాడు. రాష్ట్రీయ స్థానికపత్రికల్లో వేస్తున్నాడు, కరపత్రాల్లో కొట్టిస్తాడు. కాకితంలేని చోట ఖర్చుతగ్గడానికి రావిఆకుమీద వేయిస్తాడు ("ఆశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయం" అని అతడికి తెలియబట్టి). కాఫీల యాలదగ్గర అట్టూరి కట్టిస్తాడు, గోడలమీద అంటిస్తాడు, రోడ్ల

మీద పామిస్తాడు, సినిమా 'ఇంటర్వ్యూ'లో జొనిపిస్తాడు, కర్ర అట్టల కుర్రాళ్ళ చేత పాడిస్తాడు, బాజాలు వాయిపిస్తాడు, డప్పులు కొట్టిస్తాడు (గోటా రోటీలు వచ్చినప్పుడు నాటకపద్యాలు వేషధారులకంటే బాగాపాడగల డప్పు మెగలిస్తున్న సినిమా తీచేసి నాటకపాట నాటి పగలు వాళ్ళు ఊరేగిస్తాడు), తన ప్రదర్శనానికి క్రితంలోజుల్లో జుగే ప్రదర్శనాలవేళ శాలల్లోకి ప్రవేశం పొంద, మహాసభ్యులమీద తన ప్రదర్శనకు నోటీసు కరపత్రాలు అంజలి చల్లుతాడు! ఆంధ్రకళామీస ప్రేమకొద్దీ సామ్యవిరజిమ్ముతాడు. నోటీసుల్లో పురుషప్రాతల ఇంటివేస్తూ, స్త్రీప్రాతల నవీననానుభేయాలూ, వాళ్ళవాళ్ళ బిరుదులూ, బిరుదులులేనివాళ్ళకూడా మనవాళ్ళే అని తననాధులని అభయమూ, ఖరీదుగల తనపేరు సూచించే పొడితక్షరాలూ, అదృశ్యలిపిలో కవిపేరూ, కేట్లూ, "నయనానుభూలంగా కేట్లు హెచ్చింప" బడే షరత్తూ, ఇటువంటి మేళం మళ్ళీ మళ్ళీ అతుక్కోదుగనక జనం వేరపడవలసిడింటుం గననలహా, అటు సుమారుగా ప్రారంభాలయే శుభమూ- ఇవన్నీ ఊటాయి. రంగనక్షత్రాల్లో ఎవరైనా పూర్వం ఆ ఊరు వస్తూ అని కారణాలతోలవల్ల రాతేకపోయి జనానికి ఆశాభంగం కలిగించిన కావతు ఊటే, ఆయానక్షత్రాల్ని, సవేషంగా, 'ఫలానా నటగీతనాటకరంగ పహిర్వాన్తో జయ్' అనే కేకల్తో విజునిబట్టి పూలదండల టాక్సీకాగలోనో, కాలనూనంబట్టి టోరణాల బొగ్గుబస్సులోనో నాటకంనాటి పగలు- అతడు "అనిన మాటను

తప్పుటనుచితంబని" వచ్చి హరిశ్చంద్రుడైనందుకు పెండ్లి. కాబోయే యవరాజునిలాగ దిగ్విజయం చేయిస్తాను. రావలసిన వాళ్లు సమూలంగా వచ్చేసిన సంగతి ప్రకటనకాలానికి ముందు మళ్ళీ తెలుపుడుచేస్తారు. టిక్కెట్లు ప్రదర్శనానికి వారంపది రోజులు ముందునుంచీ అడే హాలుదగ్గర అమ్ముతారు. కుర్చీ నెంబర్ల అట్టక కారం రంగానికి ఎట్టఎవరగా వడ్డనెంబర్లు కొందరు జాగ్రత్తపడి తోయించుకుంటారు. ప్రదర్శనానికి పూర్వం టిక్కెట్లగదిదగ్గర నైలుటిక్కెట్లగదిదగ్గరలాగే ఆంధ్రమహాజనులు ఒకటి తరవాత ఒకడు తీరుగా టిక్కెట్టు తీసుకుంటారేగాని చొక్కాలు చిరగడం, పయలు ఎగరడం, పింజలు ఊడడం, ఆరేసిచేతులు టిక్కెట్లచ్చే ద్వారంలో చిక్కడి ఇచ్చేవాడి తెయ్యకూడా పట్టగోడం మొదలైనవి సాధారణంగా ఉండవ్! తేరవత్తడానికి గంట పూర్వమే టిక్కెట్టుధరలు తేచిపోతాయి. దాంతో ప్రదర్శనం గొప్పగా ఉంటుందనే ఆశా, చూడాలని కుతూహలమూకూడా కొందరు జనానికి హెచ్చిపోతాయి. గేటుదగ్గర పోవడీ జరుగుతుంది. అక్కడికి ముప్పైగానూ, డ్రెస్సు లోనూ కూడా వాలీసులు అనేకకళల సంఖ్యతీ అయిన ప్రదర్శనం శాంతియుతంగా జరగాలనే అభిమానంతో వస్తారు. సకాలంలో టిక్కెట్టు కొనుక్కున్నా, వీరు లోపలి హాలుస్థితి చూసాచ్చి జనాన్ని లోపలికి వోడట్రు. టిక్కెట్టు కొనుక్కున్న వాళ్లు హక్కులుగురించి గేటుదగ్గర ఎవడేనా వాగితే కనిపిస్తే ప్రయోగిస్తారు. ఒకమాటు ఒకటిగ టిక్కెట్లు జనాన్ని తోసేసి

బేడ్రు పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు కొట్టిన కొరడాదెబ్బలో కొంత భంగం తినడం అనే వృణ్యం నాకుకూడా పట్టి పైదుకాలనలో స్నానం అంత పని జరిగింది. మరోసారి గేటుదగ్గర పోలీసే తిన్నాడు. ఇల్లాంటివి గడిచింతరవాత, లోపలికి!

ప్రదర్శనశాలలో ఎనిమిదిగంటలు లగాయితం జనం ఉన్నందువడం ప్రారంభిస్తారు. రిజర్వుడువాళ్లులాగ సకాలానికి వెళ్లచ్చు ననుకోకుండా తక్కిన క్లాసులు టిక్కెట్లువాళ్లు సాయంత్రంపేళే పొడిచున్నం ఉన్నదేవో వేసుకు తిని దాహం తాగి కాల కృత్యాల తీర్పుగాని ఎడర ఎడరవనల్లో తిష్టవేస్తారు (కూచున్న చోట్నుంచి ఊడిరావడం ఎప్పుడో తెలియకపోవడం వల్ల). నాటకశాలలే లేనప్పుడు ప్రదర్శనశాలగురించి ఎత్తుకోడం అనవసరం. కడవాడికికూడా శబ్దం స్పష్టంగా వినవడాలంటే శాలపొడుగు ఇంత ఉండాలి అని ఉన్న సంగతి గమనించారా లేదా అనే విషయానికి చోటేలేదు. టాకీహాలు ఎంత పెడబున్నా బుగిలేదు. ఎంచేతంటే, చూసేదియావత్తూ తెరమీదే పడడంవల్ల. కాని తెరయొక్క బాంకి నాలుగు రెట్లు హాలుపెడల్పుండి, సగాన్ని మించిన గొయ్యి నేటిఉండే, గోతిలో కుర్చీకి కుర్చీకి నందున ముందు వెనకలగాని, కుడి ఎడమల్నిగాని కాకితంగాని, దారంగాని పట్టడానికి వీల్లేకుండా ఉండే సహజాయం సభ్యులకి ఏర్పాటుఉంటే, బుర్రకేక ప్రసన్న నాకి కల్గినందుకు కాళ్లు పోయి ఇంటికెళ్లాలి. శాలావ్రవేశం పెడరాళే చేసినవాళ్లు మొండి తెరకేసి చూస్తూ, యధాశక్తి

భూమిపాన తాంబూళిచర్మణ సన్మహానాదకం కాస్తూ,
 మధ్యమధ్య అరుస్తూ కలగల్గు చెప్పుగుంటూ, ఇదవుతారు.
 ప్రకటనవేళకి హాలు నిండి జవాన్ని కక్కతూ ఉంటుంది.
 జనం మాంచి కానకట్టిసట్టు వేండ్రంలో పడిపోతారు. సోడా,
 కిక్లీ, సిగరెట్ హాటివాట్ల సరఫరాదాగ్ల వింతైన నడక,
 సువాసనగల దుస్తులూ, కోమల మైనగాత్రాలూ ఇంచ
 రిస్తాయి. ఇక సంగీతనాటకసభకి వచ్చేవార్ని కేటాముంచడం
 కష్టం. తెలుగువాళ్లయిన (లేక తెలుగు వచ్చిన) స్త్రీలూ,
 పురుషులూ అని ఒక విభజన! అయితే ఓగాడు నిద్దరు నన్న
 ధన లొస్తే వార్ని గమనించడమే కొందరికి నాటకం అయింది
 గనక వాళ్లూ రావన్న! రిజిస్ట్రుడు, కుర్చీ, బెంచీ, చాప అనేది
 చెల్లించ వలసిన సామ్యముబట్టి విభజన. కాని చాపమీద
 చదవ గలవాళ్లూ, రిజిస్ట్రుడులో చదవలేనివాళ్లూ ఉండవచ్చు
 గనక అదీ తేలదు. అంతా స్పృహగలవాళ్లేమో అంటే
 స్పృహలేనివాళ్లుకూడా రావచ్చు. మెరుకువుగా ఉండే
 వాళ్లేమో అంటే కొందరు నిద్దరోతూ చూడ్డానికి, వినడానికి
 తోచుకి హక్కుందిట, అహాక్కు డబ్బెట్టి కొనుక్కుంటారు.
 సభకి సక్రమత్వం, జరుగుబాటూ ఉండాలంటే ఓ అధ్యక్షుడు
 ఉండాలి. సాధారణంగా సంగీత నాటకసభ అనాధసభ.
 నాటకరచన ఎవడి పేరూ లేక అనాధగా ఎల్లా ఉంటుందో,
 నటవర్గశిక్షణ ఎవరిపేరూ లేక అనాధగా ఎల్లా ఉంటుందో
 పదర్పనం వీక్షించే సభకూడా అంతే! ఈ సభలో సభ్యు

లంతా ఆదర్శవాదులు. యేమీ సకల కళా సన్నిపాతత్వంచేత
 పావనమైన నాటకరంగం ఏకే సాంస్థిక నటుడుయొక్క అన్యాయ
 వ్యవస్థ గురించి సానుభూతి గలిగి, వాడి అవస్థలో తమరుకూడా
 షడి కనఁచిస్తూ తద్వారా మానవప్రకృతి, జీవితంయొక్క
 ముఖదూఃఖ సమ్మిశ్రితత్వం, వాపభంజనం, సత్యవిజయం, సకలజీవ
 సమత్వం, మిథ్యాసంధివాదవల్ల మాధార్థ రహిత్యం మొదల
 లైన మహావిషయాలు తెలుసుకుని ఉండడమే కాదు, కవన
 గానాభినయాల మేళవింపు విని, తీక్షణం గ్రహించి, బిరుదులూ,
 ఆంక్షలూకూడా కటాక్షించే సానుర్ధ్వంకూడా కలిగిఉంటారు.
 ఆత్మ వేళపట్టిన వస్త్రాలు దిజర్వుడువాళ్లు. గేటువాడు వాళ్ల
 నెంబరుచూసి, ఆ నెంబరు కర్పి ఉంటుంది వెతుక్కుని కూచో
 మంటాడు. వెతకాలి, తను రాదు. ఇంకోణ్ణి పంపడు. ఏమంటే,
 వెతుక్కోడానికి వెళ్లేవాడు కూచున్న వాళ్ల మోకాళ్ల చిప్పలు
 ఊడగొట్టాలి; వాళ్లు తమ ఎడటికీ, ఎడటివాళ్లు వెనక్కి రిజ
 ర్వుడువాణ్ణి నెట్టేసరికి వాడు అప్పుడమేనా అవుతాడు, వాడి
 ముకుచులేనా విరుగుతాయి. వాడెల్లి ఖుక్కింగువారితో మొర
 పెట్టుకుంటే “సరిగ్గా చూడవచ్చు, ఆకుర్చి అక్కడే
 ఉంటుంది” అంటారు. వాడు ఖాళీగా ఉండేచోట, అనగా
 ఏ ఆఖరు క్లాసులోనో తలదాచుకుంటాడు. ధనికులూ, పావలు
 కార్లు, వర్తకలూ, నౌకర్లు, సర్వర్లు, వర్జీలూ, పై ఆర్జన
 గల గుమాస్తాలూ, పాటక జనమూ- టిక్కెట్టు ఎంతైనా సరే,
 అంగలో కురోజుల్లో, పారేసి, సర్వకళాసారం గ్రోలడానికి

వస్తారు. అక్కణ్ణించి ఇంకా కళారాధన చేస్తూండే వ్యక్తుల యొక్క శాలాప్రవేశం గోచరిస్తుంది. వాళ్ల విమర్శన గోతులో వానముందు వరస కుర్చీలు నృప్తింబడి పెడిపోతాయి. ఫలయజమానులూ, శాలా సుజమానులూ, జయపరికరాల యజమానులూ కుడా మంచి కళాదృష్టితో వస్తారు. అనలు అధికారులుకుడా వచ్చేస్తారు- వినోదమునకం శాఖవారూ వాళ్ల కండా, రివిన్యూ ఉచ్యోగులూ వాళ్ల సిబ్బంది, పోలీసు ఉపనర్లు వాళ్ల బంగారము, పురపాలక కర్షణులూ వాళ్ల సత్తర కాయలూ, ఆరోగ్యశాల వాళ్ల అనుచరులూ—ఇల్లాగా అందరూకూడా మహత్తరమైన ఆంధ్రభాషాభిమానంతో నాటకకళని ఉద్ధరించే అభిప్రాయంతో వ్యయ ప్రయాసల కోర్చి వస్తారు. వాళ్లు శాలలోకి వచ్చేకాలంలో కర్తాక్షరు స్థూల శరీరంలోనే కనిపిస్తాడు. మరి ఆలస్యంగా వచ్చేవాళ్లని రుగానికి కూడిపడమల్ని కూచోపెడతారు. వాళ్లెవరంటే, కోవ వచ్చి వెళ్లిపోతాం అని బెదిరించే అధికారులూ, అక్కణ్ణేసంత డబ్బు తమరికి వస్తూండడంవల్ల చెండెడ్లబండిలాదెక్కి, పదిపదిహేను మైళ్ల దూరాన్నించి తండాలుగావచ్చి టిక్కెటు ఖరీదు ఎంతైనా సరే పాడేసి ఎక్కడైనాసరే కూచుంటూస్తాం అనే పట్లెఱురి రకమూ, సటిమలుల మొహమాటస్థలూ మొదలైనవాళ్లు. ఇవంతా అయేసరికి అన్నవేళ దాటిపోతుంది. జయ శీకలూ, రాగాలూ ప్రారంభించి, ఓఖ్కువరువేసి కొన్నిరకాల కూతలూ, ఈలలూ, అతిమూర్ధవగా, శ్రావ్యంగా వినిపిస్తారు. అప్పుడు

లోపల్నుంచి గంట వినిపిస్తుంది. నమయానుకూలంగా మూడు నాలుగు గంటలు అలా వినిపిస్తుంటాయి.

తెరవెనక నంగళులు రహస్యము గనక అస్పృహకులకి అవి అగోచరం. 'ప్రాప్తింబ' అచ్చుగున్నవాడు పున్నకం చేతబట్టి తిరుగుతూ రంగవక్షత్రాల్ని, రంగతారాల్ని ఎవరెవరు ఏ వేషమీ గ్రహిస్తాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ నాటకం వేర్వేరు కపుల పున్నకాల్నించి శయారైనవాళ్లు 'బుక్కు' అవుతారు. 'బుక్కు' అంటే అదో అర్థం గావును. ఏదో రంగాలూ, వేషాలూ ఉంటాయో పోతాయో దైవాధీనం. కొందరికి పాడరు పూస్తూ ఆరాతి వాళ్లు ఏ వేషం వెయ్యవలసిఉంటుందో చెబుతారు. అనుకున్న వాళ్లలో ఒకరిద్దరు అంతర కారణాలవల్ల రాతేకపోతే తట్ట తగలనుంచడానికి కంట్రాక్ట్ చేర్చి స్థానిక నటుల్ని పోగుచేసుకొస్తాడు. డబ్బు కక్కుర్తివడి, వాళ్లు, సభవాళ్లు వద్దంటూన్నా, తమనాట్యకళ చూపించి డబ్బు పెడతారు. పెద్దవేషాలవాళ్లు తమ ప్రాశ వచ్చే రంగాలుంటే చాలంటారు. అంతేకాక తక్కిన వేషాలు పాడైతేగాని తన వేషం ఘనంగా ఉండదుగనక, అవతలవాణ్ణి పూర్తిగా మార్చాడనియ్యకుండానో, అందుకోని ముక్కు వాడికి అందించో, నాడు ముందుకొచ్చి ముక్కుచెప్పకుండా చేశో, అవతలవాడికి నుంచి వీకయితే పద్యభాగాలు తగ్గిందో, తీసేసాచాలా ఆస్వాదుంగా మరమ్మతుచేస్తాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇక తెగలేచే టైంలో హాస్యోన్ము కల్గిపోతాడు. దాంతో సంగీతనాటకానికి మృతి

నంభవిస్తుం దనే భయంతో కంట్రాక్టరు పేల్లి అతడి కాలా
వేల్లా పడి తిట్ల పట్టుకొన్నాడు. సరీగా తెరలేచే ముహూర్తా
రాసికి కంట్రాక్టరు తన సొమ్ము లెఖచుచున్నానని, అని మరీ
ఎక్కువగా ఉంటే అది పుచ్చుకుని తక్కిన రిజర్వునువగైరా
టిక్కెట్లు పెట్టి అక్కడ వాదలేసి (ఒకచోట అవి అల్లా ఒది
లెజ్యుగా, బలంగలవాళ్లు అవి పుచ్చుకుని వెంటనే బేడకి,
పావలాకి వాటిని అమ్మనరికి శాలలో కంటే రంగంమీదే
జనం ఎక్కువయారు), ఇప్పుడే వస్తానని చెబుతూ, అంతర్ధానం
అయిపోతాడు. కొన్నిచోట్ల తెర ఎత్తుతారనగానే, కంట్రాక్టరు
తన బుక్కింగు గదికి తాళంవేసి, పెట్టె పుచ్చుకుని పవారీ
అవుతాడు. ఆ పెట్టెపళ్లంగా వాడు నడులంట ధాడు తీర్మాంటే
ఒక ఊళ్లో వాణ్ణి నభవాళ్లు లేచివెళ్లి వెంట తరిమివట్టుకొని
వెనక్కి లాక్కొచ్చారుకూడానూ! నాటకం ప్రారంభించ
కుండానే “ఫలానా ప్రధానవేషధారి అలవార్యసారణాలచే
ఈ వేళ రాలేదు, అంచేత ఫలానా వారిచేత ఆపాత్ర ఆడిస్తున్నాం”
అని మరో ప్రధాన వేషధారి వచ్చి చెబుతాడా, నాటక
సభ్యుల గోల వెంటనే మొదలై, ఓపట్టాన తేరే లేవదు.
“అల్లా పనికిరాదురోయ్, ఏడిశావు వెళ్లరోయ్, నువ్వెవడవు
రోయ్, కంట్రాక్టరు ఏడిరోయ్” అని సభ్యులు వినయపూర్వ
కంగా వాణ్ణి ముందలించి డబ్బు వాపసుకోరతారు. సరి, డబ్బెదీ,
అది అప్పుడే అయిపోయింది. అందువల్ల కంట్రాక్టర్ని
రంగంమీదికి ఈడుచుకొచ్చి రెండు మూడుగంటలు తర్జనభర్జన

పడి రాజీకి వస్తారు. దత్తమండలక్షామనివారణకో, దత్తమండ
లాలవాల్లు ఇంతాచేసి ఆంధ్రులేక సక వాల్ల మాట అల్లా ఉంచి
పోసి విధిగా ముందు బెంగాలుక్షామనివారణకో, ఆకస్మిక
ధనికుడైన ఆకంట్లాక్షరు కొంత చందా ఇచ్చే వరతుకి సంగీత
నాటక ప్రేక్షకులు ఒప్పుగుని తమకొదార్యం చూపిస్తారు.
అక్కణ్ణించి ఎల్లానో సంగీతనటులు నాటకరథాన్ని ఈడవడం
మొదలెడతారు. ఆరథం జరగదు. ఆపద్ధర్మంగా వేషంవేసిన
వాడొచ్చినప్పుడూ, కాకిగాత్రం గలవా ల్లొచ్చినప్పుడూ,
రంగాలు దాటించేసినప్పుడూ, “నువ్వుపాడింది మాకళా
శ్రవణంలో బాగాఉంది, అదే మళ్ళీ కాసిరా, వేషం వేసుగున్న
ఫలానా పేరింటిగాడా” అనికొందరు జనంతమవాంఛ శ్రావ్యంగా
తెలియచేసినప్పుడూ, స్త్రీపురుషచాత్రధార్లు శ్రుతిమీరిన చేష్టాది
కం రంగమీద ప్రత్యక్షం చేసినప్పుడూ, సంగీతనాటక ప్రేక్షకులకి
పండగ! నటులనబడే అల్పగాయనులు కొద్దిమంది; అనేక
గామాల్నించి కొట్టుగొచ్చి కలిసిన బాపతు; పనికి ముందే
డబ్బుతిన్న రకం; మంచిషీకనిపాకర్తలు! ఇక, ప్రేక్షకులనబడే
శ్రావకులు చాలామంది; విస్తారంగా ఒకే గ్రామానికి చెందిన
బాపతు; రొట్టెమో దినుసో, కాలమో ఆధికారమో జానం
చేసినరకం; మంచి షీకనిపాకళాపిపానులు. అంచేత నమస్క
వది బయల్దేరినాసరే విజయం శ్రావకలది, పరాజయం సంగీత
నటులది. ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రదర్శనం సగం జరిగింతరవాత
నట ప్రేక్షకవాక్కలహం పొనుగుతుంది. ఆ కలహం పచనంలో

నడుస్తుంటేగాని అందులో పద్యం, రాగం, కీర్తనా ఉండవ్! ఒక పెద్ద ఘట్టం 'వన్నుమోర్!' అది కనిపెట్టిన పుణ్యాత్ముడు ఇంగ్లీషునేర్చిన అంధకళా నాథకుడే. అల్పరాగనిషాలో ఒక్కొక్క సభ్యుడు మతిపోయి ఇంగ్లీషు రాకపోయినా ఆకే కేసి అల్లరిచేస్తాడు. 'వన్నుమోర్' అంటేగాని గొప్పనటుడు కాడని నాటకసభ్యుల ఊహ. 'వన్నుమోర్' అనిపించుకునేవాకా పాడే నటులున్నారు. అట్లా అనిపించుకుంటే వాళ్ల జన్మ తరించినట్టే! కొందరు సంగీతనటులకి 'వన్నుమోర్' అంటే కోపం. అది లాభంలేని కోపం! రాగపునిషాలో జనాన్ని పడగొట్టడంమాత్రం వేర్పి; వేషం వేసి, వేషం అంటే అన్యత్వ స్వీకరణం అనే నూట గుమ్మలేక, తనస్వత్వమే స్థాపించుకునే పని చేసి, ఆ అల్పపువనే సకలకళాభిజ్ఞులైన సభ్యులు 'మల్లీ కానీరా అబ్బీ' అంటూంటే కోపపడడంలో, బర్ధం ఏముంది? ఏనభ్యుడు వన్నుమోర్ (ఇంగ్లీషురాకపోతే 'వన్నుమోర్') అన్నారే వాడు నెగ్గితీరతాడు. ఒక బ్రహ్మాండ విచుర్మకుడు అల్లాంటి సమయంలో లేచి అల్లా అనడం కళకి భంగం అనే నడికి అతని మొహంమీద కళపోయేలాగ అశక్తి బాదేశాదు. త్సుద్రరాగమే అధిదైవంగా గల సంగీతనటుడు సై వేషం ఉన్నా తను తనులానే గోచరిస్తూ, డబ్బుకి గజ్జకడతాడుగనక, రసికసభ్యులు ఏంజేయ్యమంటే అది చెయ్యాలి. ఒక్కొక్క వ్యుడు ఆ దిక్కుమాలి నాటకకాండ ఆసి, అతడికి ఇంకా ఏ మొచ్చునో అవన్నీ అక్కడ కానిమ్మని ఆస్వాదక సభ్యులు

అజ్ఞాపిస్తారు. అక్కణ్ణించి వెనక ఆవ్యక్తి యిచ్చిన గ్రామ భోనుపాటలు, చేసిన భరతనాట్యం, ఊదిన ఈలపాటలు, కట్టిన మోలీలు, చూపించిన గారడీలు, తీసిన బస్మీలు, వేసిన పిల్లిమంతరాలు, గీసిన బొమ్మలూ అన్నీ వారి సమక్షంలో, తమరు ఆరాత్రి ఆవ్యక్తిని సామ్రాజ్యం కోనుక్కున్నారనక, ఇ కోసారి ఆయాచను మిల్లీ జరగాలని (నాటకరంగం మీద అన్ని కళలూ ఉండాలిగనక) చచ్చటవదలతారు! ఒక్కొక్క వినుర్బకుడు నాటకపుస్తకం పట్టుకొచ్చి అందులో ఉన్నదీ జరుగుతూన్నదీ సరిపోల్చాయేమో చూస్తూంటాడు. అతడు కోరేది ఏమిటంటే, అందులో తనవి జరగాలిగాని, ఉన్నవి మిగిలినవి చూడదు! అన్ని పాటలు చిత్రం వేషాల వాళ్ళకీ, సభ్యులకీ జరిగే సవాలు!

స—నాటలు వాదిభాషాస్వరాయ్?

వే—అవి తీసేశాం.

స—వల్లభాదురాయ్! ఎవణ్ణడిగి తీసేశావ్?

వే—నేనూ చదివినపాణ్ణే. వాట్లుబదులు గొప్ప వాక్యాలు తెచ్చాను.

వినుర్బకుడు—అల్లా బుతే ఒప్పుగోవచ్చు.

స—(వినుర్బకుడితో) నువ్వు ఊరుకుంటావా, నీకేమన్నా కావాలా? పోనీ, నీవెనకటిపాటలు పాడు.

వే—మిల్లీ పాడనుంటే ఎల్లా, నాగొంతిగ పోయింది.

స—ఎందుకు పోతాలీ? నిన్ను రోజూ నాటకపాట ఎవ

డచ్చుగో మన్నాడూ!

వే—బాగుండకపోతే మీరే కోప్పడతారు, తుమించండి!

న—తుమించాం. వాడికి పార్టు రాజేం?

వాడు—నాకు పార్టు ఇవ్వలేదండి. వచ్చి ఇక్కడ నిలబడితే చాలన్నాగు.

వే—కాదండీ, ఏమిచ్చినానరే వాడు వేషం వేస్తానన్నాడు. రెండు రూపాయి లిచ్చారు.

న—అందుకే మేం గోలచెయ్యకమానం. (తక్కిన నభ్యులతో) చూస్తారేమయ్యా, వీలై నంత అల్లరి చెయ్యకా! డబ్బిచ్చుగుని చూస్తూ కూచోడమే!

వే(౨)—మహాశయిలారా! ఆగండి ఆగండి. మీరు నాకోసమేగదా వచ్చింది!

న—ఛీఛీ! మేం నీకోసం ఎంతమాత్రం రాలేదురోయ్!

ఈసాటికి రేకుల పాశమీద కంకరరాళ్లు దూరాన్నించి పడడంవల్ల లోపల కేకలమూలాన్ని అవి పైకి లేచిపోకుండా నిలుస్తాయి. ఆదెబ్బల్లో గేట్లు బరాబర్ గా పదిలేస్తారు. డబ్బూ, అధికారమూ, మొహమాటమూ ఏమీ లేకపోవడంవల్ల పైన నిల్చిపోవలిసాచ్చి నిల్చిపోయిన జనం లోపలికి చొరబడిపోయి టిక్కెట్టు కొనుక్కున్నవాడి ఒంటిమీద పదిలంగా కూచుంటారు. లోపలివాడు ఇవతలకి పెల్లగిలిరాలేడు గనక రాడు. వస్తే వాడి స్థలం అంతటితో ఆఖరు. వీలై నవాళ్లు ఆ ఉక్కిరిబిక్కిరిలో ఊపిరాడక నీటిజంతువులు అవ్వడంవూడు పైకొచ్చి గాలిపీల్చు

గున్నట్టు కాలబయటికి వచ్చి ఇంత గాలి పోనుగుని, డబ్బెట్టి తద్దినం కొనుక్కున్నాంగదా అనే దుద్ధకొద్దీ ఎల్లానో లోపలి తెల్లి మరెక్కడో కూచునో, నుంచునో సంగీత నాటకం రక్తి కట్టేటట్టు తంటాలు పడతారు. సంగీత నటులకీ, ఆ పారిష దులకీ సంధానం చేయించి కంట్రాక్టురు అదృష్టవంతుడై అప్ప శ్యుడై మీరూ మీరూ చూసుకోండి అన్నట్టు అయిపోతాడు. ఎవరిని ఏమని అడగడమో తెలియదు. సంగీతనాటక ప్రేక్షక శ్రావకుల స్వరాజ్యంలో రసాస్వాదన జోరై పోయి పొగలురేగు తుంది. ఆధూమంలోనే ఇష్టులైన సంగీతనటులకి అర్హులైన కళాసముద్రు లొచ్చి పూలదండలూ అవీ ఇచ్చి గౌరవిస్తారు. అల్లా అల్లా ప్రకర్మణం పూర్తి అవుతుంది. జనం పొలోమని లేచి “అహుతం, అఖండం, అబోబ్బి, ఒస్సి, ఆహాహా, చాలా బాగుందిలేండిమరి, బాగుందిన్నండి, బాగుంది, ఆ, బాగానే ఉందీ, ఉందిపోదూ, పాడుగాలేదు, ఏమడుగుతావు, ఏడిసినట్టుంది, ఏడిసి మొహం కడుక్కున్నట్టుంది, వాళ్ల మొహంలా ఉంది, వాళ్ల మోదలా ఉంది, నచేలన్నానం చెయ్యాలి, పక్షిణి పట్టాలి, వాడి బైరవికి పావలా, ఆస్త్రిచమక్కి అర్ధ, ఆ లవ్ నీనుకీ, రూపాయి” అంటూ విమర్శ చెప్పుకుంటూ ఇళ్లకి పోతారు. నాటకం ఏదైనాసరే ‘పాపురాయిలు రాలేదూ’ అంటూ ఒక్కొక్కడు చెప్పరించిపోతూంటాడు.

ఆకీతిగా ఆదర్శకళలన్నీ నిలబడడం చాలా సంతోషకరం. సాహిత్యకళా, గానకళా, నాటకకళా, లలితకళా, సకలకళా,

విశ్వకళామండలులేకాక పరివత్తులుకూడా ఆంధ్రదేశంలో
 ఆవిర్భవించి పనిచేస్తూన్న ఈకాలంలో అన్నీ ఆదర్శంగా కలిపే
 ఆంధ్రసంగీత నాటకప్రదర్శనం వైమోచించిన ఏర్పాట్లల్లో ఒక
 విధమైన ఆదర్శప్రాయంగా ప్రత్యక్షంలో నడుస్తూండడం
 ముదావహం. సంగీతనాటక ప్రేక్షకసంఘాలూ, సంగీతనాటక
 శ్రావకసమాజాలూ త్వరత్వరగో ఏర్పడి పై చెప్పినలాంటి
 సందర్భాలు ఇంకా కలిగించి, ఆదర్శాల పట్టి ఇంకా కొంచెం
 పెంచి ఇల్లాగే వాటిని కాస్త ప్రత్యక్షంకూడా చేసేస్తే,
 ఆంధ్రుల సకల కళాభిరుచి కొన్నివందల రెట్టెపోతుంది.
 దాంతో ఆంధ్రానికి ఏమన్నా లోటుంటే ఆ చీమంతలాటూ
 పూడుతుంది. మంచిపీకవాడు పాడినకొద్దీ స్థాపించబడేది
 స్వత్వమేకాని అన్యత్వం కాదుగనక, సంగీతనాటక ప్రదర్శనం
 అనే విషయాన్ని వేషరాగాల మేజవాణి అనడం సాహసం
 కానేరదు.

తెలుగు నటుడు

ఆంధ్రనాట్యవిమర్శకులు తెలుగునటుడుకి ఉండవలసిన వివిధ ప్రజ్ఞలూ, లక్షణాలూ బేరీజువేశారు. ఆ జాబితాలో ఆంధ్రవృం దోలంకారాలవంటి అల్పాంశాలతప్ప అన్నీ ఉన్నాయి., నటుడికి సౌష్ఠవమూ బలము. గల విగ్రహమూ, అడే కాళ్ళూ, తిరిగే చేతులూ, కోటుసినట్టుండే ముక్కు, చారెడేసి జలజల లాడే కళ్ళూ, హృదయభావాన్ని స్వీకరించి స్థిరంచేసుకోగల ముఖమూ, కంచుగీసినట్టూ మధురంగానూ ఉండగల గాత్రమూ ఉచితమైన సంగీతసామగ్రి, ఆరు విశేషాలు గల తెలుగుఉచ్చారణ, ఆంధ్రభాష, ఇతర సన్నిహితభాషల్లో ప్రవేశమూ, వాటిల్లో ఉచ్చారణ పాటవమూ, అమోఘమైన ధారణ, ఉచితవేషం ధరించుకోగల తెలివీ, బోధనాశక్తి, ఆకర్షణ, సౌశీల్యమూ, నాటకకర్త గిలికిన రచనకి మెరుగు పెట్టగల ప్రతిభా—ఇల్లాగ్గా వీలైనన్ని శక్తులూ సామర్థ్యాలు ఉంటే గాని ఎంతమాత్రమూ వీల్లేనని కోప్పడి శాసించారు. పిట్టలో చాలాభాగం నటుడికి స్వతస్సిద్ధంగానే ఉండాలి గావున అన్నట్టుగా కనిపిస్తుంది. అనగా, రాజవేషం ఒప్పించడానికి ఒత్త ప్పడుకూడా రాజలక్షణాలతో పెట్టిపుట్టినవాడుగాని పనికిరాడు అని. ఎవడేనా ప్రకృతిమహిమవల్ల, విధిలేక, అందంగాఉంటే, వాడు నాటకరంగమీదకూడా అందంగా కనపడడానికి వాడు ఏమి నటించాలో, వాడి నటప్రజ్ఞ ఏమిటో బోధపడదు. సరి,

ఇక సాధారణాంధ్రజనం తమరి ఇష్టప్రకారం ఇష్టనటుడిమీద మెప్పులు కురిపించేటప్పుడు ఈరీతిగా లంటూంటారు: 'బాగా పాడతాడ్రా, గొప్ప యాక్టరు'; 'చాలా ఖరీదైన చమ్మీరా, మంచి యాక్టరు'; 'చాలా ఆస్తి ఉంది, డబ్బంటే గవ్వ గట్టి యాక్టరు'; 'బి. యే. ప్యానయాడు, సామాన్యపు యాక్టరా' 'మంచి కస్తీ పడతాడట, ఉద్యోగంట, ఉపద్రవు యాక్టరు'; 'నిద్రహారాలు లేకుండా చచ్చిచెడి అద్దంపదట తంటాలుపడడం అదీ లేదుట, యాక్టరంటే వాడే యాక్టరు'; 'బామ్మలు ఫస్టు క్లాసుగా గీస్తాడు, ఉషా వాడే వెయ్యాలి, ఉషార్ యాక్టరు!'; 'జిహ్వా లేచివచ్చేటట్టు వండుతాడు, వాడికి పోటీగా భీముడు వెయ్యడానికి ఏడోయ్ మరోయాక్టరు'; చుట్టేనా కాల్చాడు, మహాసాత్వికుడు, మామేలైన యాక్టరు'; 'ఏమి క్రాపింగ్ రా వాడిదీ, హార్మనీ ఫిడేలూ వాయిస్తాడు, ఎంత యాక్ట రను కున్నావ్'; నాకూ వాడికీ స్నేహం, నేనూ కాదంటే ఏమన్నా అనుకుని ఇదవుతాడు, అందెవేసిన యాక్టరు'; 'ఇవతల ఎంత వినయం, ఎంత నెమ్మది! పైగా రంగంమీదికి వెళ్లేటప్పుడు పెంటూ లవండరూ పాడతాడు, మహా ఎక్కాయాక్టరు'; 'ఎన్ని రికార్డు లిచ్చాడురా, టాకీవాళ్లు ఊరికేనే తీసిగెల్లారా మరీ, వాడికి రోజుకి ఎన్ని ఉత్తరాలో తెలుసా? మరోడు యాక్ట రేమిటి' — అనే ధోరణిలో మెచ్చుకుని విమర్శిస్తూంటారు. ఈ పామరవిమర్శలో కేవల హాస్యాస్పదంగా ఉండే లక్షణ విశేషాలు మిగతావూచి తక్కినవి పండితులకోరే శిక్షణలతో

జతపరిచి, నాట్యయొక్క ప్రాతిపదికలు గమనిస్తే, నటుడు నాట్యంచేసేవాడుగనక, అతడికి ఆకర్షణగల వేషమూ, గంతూ, చేష్టా, స్వరమూ, పదమూ ఉండేవనీ, ఉండాలిగావుననీ తేలుతుంది. భగవద్గీతానికీ ప్రకృతిసౌందర్యానికీ మానవ హృదయం వికసిస్తుందనీ, ఆటవికులుకూడా ఉద్రేక సంభ్రమాలతో మంచివేషంలో గంతులేస్తూ పాడుకుంటూఉండేవారనీ, మనం ఊహించుకోవచ్చు. పట్టణ వాసులయొక్క వినోదం కోసం నాళ్లు వెళ్లి ఆడగా పట్టణ వాసులు వాళ్లని అనుకరించి, వాళ్ల ఆటల్ని నంస్కరించి ఉద్ధరిస్తూ అంటూ తమయాచారం భించి ఉంటారు. భావప్రకటనకి ఈ వేషాది పంచకంతో మానవులు ప్రారంభించేసి, కాలక్రమాన్ని దాన్ని నాట్యం అని పిల్చిఉంటారు. ప్రతివిషయంలోనూ మొట్టమొదటలో వివక్షత తక్కువగా ఉంటుందనీ, భావనమాత్రమే విరివిగా ఉంటుందనీ నమ్ముచు. అంచేత, ప్రథమంలో ఏనాడో భాగవత ప్రదర్శనానికో నటుడు భుజికిరులూ కర్రకత్తి చక్కలకిరీటమూ నగైరాలతో వేషంకట్టి, చింకులుతొక్కి గంతులేసి, చేతులు తిప్పి, శుభానికి అరదళం పట్టించుకుని, కొన్ని కొన్ని దీర్ఘాలు తీస్తూ, కొన్ని కొన్ని మాటలు అంటూ, చుట్టూ చేరిన జనాన్ని రంజించిఉంటాడు. ఆనగా, ప్రతినటుమూకూడా తక్కిన నాటితో పాటు సృత్యంకూడా చేసితేలేనా డన్నమాట. అన్నిటికీ మూలం ఓంప్రథమంలో సృత్యం చెమ్యడమే తరిఫీయతు అయేనాడు. భాగవతంలో చేరదలిచిన ఒకానొక అభ్యర్థి సృత్యం

చెయ్యడం నేర్చుకోడానికి రాత్రి తెల్లవార్లు శ్రమించడం నా బాల్యంలో నేనే చూశాను. ఇవికాక, భాగవతసటుడికి హస్తాలువట్టడం, లఙ్కాజ్ఞానం, గాగజ్ఞానం, అర్థంతో సహా సంస్కృత శ్లోకాలూ, వాటిల్లో ప్రమాణించవలసిన అమరమూ, సమగ్రంగా పురాణగాథలూ తెలిసిఉండేవి. ఇక, భాగవత హస్తసటుడికి అనర్గళవాద్ధారా, అనేకవిషయాల గురించిన సగదికిట్టువాక్యాలూ, సభాభిరుచిసిబ్బట్టి కొంచెం సచ్చిగా ఉండి బండజనాన్ని కుడా పకాలుమసిపంచగల నోటముచ్చటలూ, అవగుణాల్ని హేళనచెయ్యగల నేర్పు, సంఘంలో ఉండే సాంసారికవ్యత్యాసాల వయనమూ, పక్కపాత్ర చెప్పేనాన్ని ఊకట్టి బలపరిచి, వ్యాఖ్యానించి, ఉదాహరించి, ఆచరించి, 'నాకు తెలియదేమో, ముర్రో' అనే ముతగమనిషి నెత్తికై నా, చెప్పబడే సంగతి రుద్దిపట్టించగల ఓపికా-మొదలైన లక్షణాలు ఉంటూన్నట్టు నేటివరకూ గోచరిస్తాయి. కలాపసటులు శివ తలతో తమరికి సంబంధాలు సమర్థించుకుంటూ, మానవులకి మూసవసంస్థల విశేషాలూ, అభివృద్ధిమార్గాలూ సంగీతంలోనూ దరువుల్లోనూ మూటుపెట్టి ఎగిరి గంతేసి అందించగల నేర్పు సంపాదించినవాళ్లు. ప్రదర్శిత విషయాలు మనికీ మనికీ సంబంధించినవే అంటే మూర్ఖులు చెప్పరించి 'అయితే ఇందులో ఏముందీ!' అంటారు. ఆ విషయాల్నే పట్టిగెల్లి నేరుగా ఏ అసలుభగవంతుడికో, లేక చిల్లరదేవుళ్లకో ముడ్రెట్టి, ముందు ఒబ్బిముక్కేనా తెలియని భాషలో రైంయిమని పాడి, తరవాత

వ్యాఖ్యానంచేస్తే, తరవాత, జనం, లెంపలువేసుకుని సంగతి ఆరగిస్తారు. 'భాగవతాలు' అని పేరు రావడానికి అంతే కారణం. క్రమేపీ, కథలూ పాత్రలూ పెరగడం, కథల్లోకి రాక్షసులూ, రాజులూ స్త్రీలూ రావడం జరిగింది. అటువంటివి ఎక్కువ పట్టంపుగా, విశేష సామర్థ్యంతో, చాలా నిష్ఠగా ఆడినవారు కూడవూడి భాగవతులు అని దేఖప్రసిద్ధమే. వాళ్లని అపాం క్త్రేయులుగా కట్టక శ్రోత్రీయులుకూడా మన్నించడం నేనుకుడా ఎరుగుదాను. వాళ్లు, ఎదైనా గ్రామం వెళ్లి, ఆగి, ఒకవీధి చివర బల్లలరంగం కట్టుకుని! వీధి చివరదాకా వీధులోనూ, అరుగులమీదా ఉదయందాకా మనం కూర్చుని ఉండగా, దీక్షగా (నరసింహమూర్తి వేషగాడు ఉపోవ్యం ఉండే వాడు!) ఆడి వృత్తాంతం విశదంచేస్తూ ఆ జనాన్ని రంజింపజేసి, ఊర్పించి వెళ్లేప్పుడు గ్రామం ముచ్చిళ్ళబ్బింది వుచ్చుకుని వెళ్లేవాడు. వాళ్లు ఆడగా నేను చూసిన ప్రహ్లాద (గంగార)లో ఏనటుడూ సృత్యం చెయ్యలేదు. బహుశా వాళ్లి ప్రదర్శనాల ప్రారంభంగాటికే పైన నూచింపబడ్డ కళాపంచకం లోంచి సృత్యం విడిపోయి ప్రత్యేకకళగా ఏర్పడిఉంటుంది. ఆ కళని ప్రత్యేక కృషితో ఉపాసించి ఆర్జించినవాళ్లు! ఉంటూ ఉండగా, కాంతకూస్త సృత్యం చెయ్యడం విప్పిగంతులకిందికి రావచ్చు ననే భయంవల్ల నటుడు ఆ కళని వదిలేసి ఉంటాడని మనం భావించాలి. సృత్యానికి ప్రత్యేకత వచ్చినట్టు మరోటి కనిపిస్తుంది. సృత్యం సంగతి అటుంచి కేవలం అస్యవేష

స్వేదరణంవల్లా, అన్యగాత్రానుకరణంవల్లా అపరిచితజనాన్ని (ఒక్కొక్కప్పుడు ఎరిగున్న వాళ్ల నికూడా) చాలా భ్రమింపజేసి, తద్వారా జనానికి ఆనందంకలిగించుతూండే పగటినటులు బయల్ పడే! ఒక ఆసలు తావాసీట్టార్ని బెదిరించి ఆజ్ఞాపించి కాగితాలు మోయించి తన యిష్టంవచ్చినట్లు పన్ను చెయించు గోడానికి కలెక్టరుగా వెళ్లిన పగటివేషగాణ్ణిగురించి, ఒక కలెక్టరుసాలలో ఉండే గుర్రాన్ని హామీహామీ కరణంవల్ల బయటికి వచ్చేటట్టు చేసిన పగటిభాగవతుణ్ణిగురించి. ముందు నోటిసిచ్చి పగలల్లా వేషంలో వీధుల్లో తిరుగుతూ గుర్తుపట్టడానికి దొరక్కండాఉన్న పగటివేషపు వీరుణ్ణి గుర్తించి ఎరుగుదుం. అనేక జనానికి పగటివేళే వ్యామోహం కలిగించగల అన్యవేష భాషలు ఆరోపించుకోగలిగిన ఇటువంటివాళ్ల వేష భారణలోని సమగ్రత వేరే చెప్పడం ఎందుకు! గాత్రోచ్ఛారణలలో వాళ్లు చూపించగలిగిన పరివర్తనయొక్క విశిష్టత ఇక అడగడం ఎందుకు! సోమయాజులూ సోమిడేవీ, దొరాబుట్రోతూ, పంతులూ పతాణి, బుడబుక్కులు, ఫకీరు-ఇవన్నీ విశేష చాతుర్యంతో గ్రామాభిరుచుల్నిబట్టి వాళ్లు ప్రదర్శిస్తోచ్చారు! మరి ఆనకట్టు, ఉప్పెనలకి చాలాక్రితమే పెండితెరకట్టి దానిమీదకి చలనచిత్రాలెక్కించి, తమరు నెనకే ఉండి, భారతభాగవతరామాయణగాథల ముఖ్యఘట్టాల్లోని పాత్రల, చర్యలూ, వృత్తాంతాలూ, కలహాలూ, సంభవాల పౌర్వాపర్యమూ—ఎన్నిజన్మలెత్తినా తమ మత మేమిటో తగురి

తెలియజానికి వీలేని పరమపామర తెలుగుజనానికికూడా మొఖం-
ముందు వేల్చాడేలాగ బోధచెయ్యడానికి యత్నించి నేగి తవ్వారా
తెలుగుజాతికి కొన్ని ఉమ్మడి ప్రసంగ విషయాలు చేకూర్చి.
పెట్టినవాళ్లు తోలుబొమ్మలాడించినవాళ్లు! ఆబొమ్మల అభావం
ఊహించుకుంటే తెలుగుపామరజనయొక్క సాధారణజ్ఞాన
ప్రమాణం ఇప్పటిమాత్రం లేకపోయిందేదని రూఢిగా చెప్పచ్చు.
వాట్లవల్ల కీడు కలిగిందేమో అని సంకోచించేవాళ్లు ఉండగలరు.
కాని, వాట్ల మేలు అంతకంటే చాలారెట్లని తోస్తుంది. కీడు
ఏమిటీ అంటే అశ్లీలత! కాని, ఎదేనా సభఎదట జరిగే అశ్లీలం
సభవారికంటే మోటుగా ఎన్నడూ ఉండదు, ఉంటే ఆసభ
వాళ్లు దాన్ని ఆపేస్తారు, ఒళ్లు సభ్యుడులేచి, ఆపగలడు, ఆపిన
నందర్బాలు ఎరుగుదుం! తమరు తెరవెనక పడినా ఈనాట్యగాళ్లు
రాగాలూ కీర్తనూ వడల్పాలేదు, అరితేరి తయారూకాలేదు.
కాని వాళ్ల సంసారానికంతకీ కథ ట్టుణ్ణంగా రావడమూ,
ఒకరు బొమ్మని వదిలి తమర్లో ఇంకోరికి ఆవృగించినప్పుడు
ఆ ఇంకోరు బొమ్మని ఆడిస్తూ కథ కానియ్యడమూ ఉంటాయే
కాని, చెప్పవలసిన ముక్కలు తడుముకోడమూ, మరోరిదగ్గి
ర్నించి అందుకోడమూ ఉండవ్. ఒక అవసరంలో వాళ్లల్లో ఒక
అనుభవజ్ఞుడు ఛటుక్కున 'వేధమూర్తులు' అని ఉచ్చారణ
చేసేసరికి సభలో కొందరికి నవ్వురాగా, "నష్టా ప్రజాపతిర్వేధా"
అని వాడు అమరించేటప్పటికి నవ్వు కొంతవరకు తగ్గిపోయిన
సంగతి యథార్థమే. ఈ ఆటగాళ్లుకాక, తెల్లవరికికీ కట్టి, నడుం

బిగించి, చేత్తో చిన్న తంబుగా నట్టుకుని ముందునడకా వెనక నడకా నడుస్తూ వారిశ్చంద్రవంటి కథ అడే మాలదాసరియొక్క నటనలో వ్యవయాకర్షణ చెయ్యగల నేర్పు కనిపిస్తుంది. సైరకా లన్నింటిలోనూ అట నిరీద్దరిమీద ఆధారపడడం, కథయొక్క వృత్తాంతంలోని నూత్నవిశేషాలు కూడా వ్యాఖ్యానం చెయ్యబడడం, సంగత్యం అధిముడికూడా బోధపడడం, ఒక సు అటసిర్వహణం కురించి పూచీపడి రంగకర్తగా ఉండడం, అడే సంఘం నెల్లవాల్లూ మనసారా సోరారా వరించి జవాన్ని ఉత్సాహంగా కూచోపెట్టడం, ఒకం ముందు విచ్చుకుని తరువాతే నటుల్ని బహూకరించడం మొదలైనవి గుర్తిస్తాయి. కాని, ఎవరెవరినిబడే నటనాకృత్యాల సంఘటితాని, గేయాలుడగాని మూలనూ లిఖితంఅయి ఉండడంగాని, ఆ రచనకి ఫలానా వాడే కర్త అని ఉండడంగాని మరలం.

ఒకేవ్యక్తి డిజింగించి, రచించి, లిఖించి ఒకే ప్రాంతకాలంలో కేవలథా, రక పురాణగాథా ఫలాని నన్యపద్యాలూ దరు పులూ ఫలాసెవారు చెప్పాలి, నాడాలి అనేటటువంటి నూచ స్లలో సహా బయల్దేరినచాని నేరు యక్షగానం. యక్షగానాలు ఆరువందల సంవత్సరాల క్రితంనించీ ఉన్నట్టున్నూ, అవిని వీటిల్లో సృత్యంఉన్నా క్రమశః ఇవి ఛందోగానప్రధానాలైన ట్టున్నూ తెలుస్తుంది. యక్షగానాల్లో రచింపబడ్డ గేయాలు లయానుగుణఛందస్సులకీ కీర్తనలకీ మధ్యరంగం. యక్షగాన నటుడు సృత్యం వదిలేసి, ఇటు ఛందస్సు అటు రాగాలూ

రెండూ సమపాశంగా తెలిసినవాడై, వేషం ధరించడంలో నేర్పు గలవాడై, కథితాంశం మూర్ఖులకికూడా బోధచెయ్య వలసినవాడై ఉండవలసివచ్చింది. కాక, యక్షగానాలు ప్రబంధాలకీ పామరరచనకీకూడా మూలకందా అని పెద్దలు సెల విచ్చారు. నృత్యానికి ప్రత్యామ్నాయంగా యక్షగానాల్లో కాలక్రమాన్ని పవేరించిన పద్యాల ఛందోబాహుళ్యమూ, పద్యంయొక్క చరమపాదాన్ని కట్టించి కనువేసికీర్తించడమూ, నువ్వి, ఏల తుమ్మెద మొదలైన సూలయొక్కా రాగాల యొక్కా పిన్తరణమూ—ఇవన్నీ సాధారణనటుణ్ణి మించి పోవడంవల్లనున్నా, త్యాగరాజువంటివాళ్లు రచించిన భక్తి వేదాంత ప్రధానాలైన యక్షగానాలంటె శృంగారమాత్రాలైన రచనలే జనం కాంక్షించడంవల్లనున్నా, అప్పులైనవాళ్లు మాత్రమే యక్షగానరచన చేసినా అప్పులు తమరుకూడా జక్కులమోస్తరుగా యశం ఆర్జించాలనే దురాశతో యక్షగానాలు పాడడానికి శకునుమమ్మా అని తమూకవడం వల్ల నున్నా అవి వెనక్కి పల్లిగోనూ యని పెద్దలు సెలవిచ్చినది సమంజసం. యక్షగానశకాలంతో రెండు సంగతులు ముఖ్యంగా తెలుస్తున్నాయి. ఒకటి, పండితాభిరుచికీ పామరాభిరుచికీ రచనలు వేర్వేరుగా ఉండాలని; రెండు, ఛందోవారిధిలో గణాల్ని గానసాగవంతోని రాగాల్లో లగాయించేపనిమీద నటుణ్ణి నోటిసిచ్చి వాదిలిపెట్టినా సరే పర్యవసానం శూన్యమే అని! నృత్యం, వేషం, అభినయం, గానం, (గద్య పద్య కేయ

కవనం-ఈ విదూ పంచకోలకమాయంగాకాకుండా నాట్యస్థితికి పంచప్రాణాలుగా ఏకకుటుంబంగా ఉండేవనీ, ఉండవచ్చనీ, ఉండాలనీ విమర్శకులు ఓమూల గోలెత్తుతూండగానే మొట్ట మొదట్లో సృత్యం వేరడిపోయింది. వేరడడానికి ఒకరిని అడగాలా ఏమిటి! ఇతరనహాయం లేకుండా తనే ప్రత్యేకంగా జనాన్ని ఆకర్షించుకోగల ధైర్యం దానికి రాగానే అది వేరై పోయింది. పైగా, అన్నీ కలిసి కనిపించినప్పుడు, సృత్యమే జనాన్ని తక్షణం తనకేసి ఆకర్షించుగోడమూ, తక్కిన కళలకేసి మరిచూడనియ్యక జనాన్ని తనే కట్టేసుగోడమూ అనే విషయాలు తక్కిన కళలకి సృత్యంమీద ఈర్ష్య రేపడంవల్ల కూడా సృత్యం వేరుపడి ఉంటుంది. అంతే కాని, ఒకరి ఇష్టానుసారం సృత్యం మానుకోలేదు నటుడు! తక్కిన నాలుగు కళలూ కలిపి తనవే అనుకున్నాడు. కాని, క్రమేపీ వీటిల్లో స్వరం స్వాతంత్ర్యం వహించి ప్రత్యేక కళ అయిపోయింది. అదే గానం. గానం చిరకాలం పదాలతో కలిసే జీవించింది. అయితే, ఎప్పుడు జంత్రవాద్యం ప్రత్యేకంగా ప్రాణికోటుల్ని రంజింపగలిగిందో అప్పుడే అది ప్రత్యేక కళగా విడిపోయింది. వీణ, పిల్లనగ్రోవి, పాము బుర్రా- ఇటువంటి వన్నీ పదాలయొక్క సాయంతో నిమిత్తం కోరకుండానే మానవుల్ని జంతువుల్నికూడా తంజింపజేస్తాయి. ప్రత్యేకగానంవల్ల మనస్సుల్ని హరించేవాడు గాయకుడు. శుద్ధగానానికి అర్థం గోచరించదు. మానవుడు, పామరుడైనకొద్దీ, అర్థం తెలియని వ్యాపారాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా

గాని చాలనేవు వినలేదు. అందువల్ల, అర్థం ఉండి తెలిసే మాటలు గల సంగీతం వచ్చింది. ఆ మాటలేనా మనికి లోగడ తెలిసి ఉండాలిగాని గాయకుడి నోటంట మొదటిసారి మనం వినడం జరిగిందా, మనిషి సరి! మెట్టుమాట, తెలుగునటుడు గాయకుడి ప్రత్యేకాభిమానకళ అయిన గానాన్ని 'ఉచితంగా', పద్యంలోమాత్రం చేసేతీరాలని విజ్ఞులు శాసించడంవల్ల, ఉచితం అంటే ఛటుక్కున తెలుసుకోలేక, ఒకవేళ తనకి గొప్పగానం వస్తే అది ఖచితంగా చెయ్యడానికి స్తిమితావకాశంలేక, మెప్పు నష్టం భయంవల్ల మితంగా చెయ్యలేక, లేవీడి కొడితారేమో అనే భీతిచొప్పున అనలు మానలేక నానాబాధలూ పడడం ప్రారంభించాడు. ఇంతిట్లో భరతఖండంలో ఆంగ్ల విద్యాలయాలూ విశ్వవిద్యాలయాలూ ఆంగ్లభాషాగ్రహణమువల్ల, ఆంగ్లభాషా కృషి భాషాంతరీకరణాలూ, అంచేత పదపడి సంస్కృతగ్రంథ భాషాంతరీకరణాలూ యిట్లే, అచ్చులు వచ్చి, ధార్వాడ శాంగ్లీ కంపెనీలవంటివి తెలుగుదేశంలో నాటకాల ఆడగా వాటిని అనుకరించి తెలుగులోకూడా ప్రదర్శనలు చెయ్యాలనే కుతూహలం జనంలో పెరిగినమీదట, మాటలేవి, అవే పైకి లేచిపోతూనే తెరలూ, పైరువయ్యా, చుక్కాడామూ, గుగ్గిలపుచుట్టలూ, హర్మ్యసీజుతూవూ మొదలైతేవి జనాన్ని ఆకర్షించినట్లుండటం, పద్యమీదా పద్యమీదా ఆధారపడి పండితుడు నాటకరచన చెయ్యగా లేన పరిస్థితికీమీదా తుద్రరాగాలమీదా ఆధారపడి నటుడు ఆడడు. ప్రారంభించాడు.

తెలుగునాటకాలు అచ్చపడడం సాగితరవాత “స్త్రీద్రామా కంపననాటకము” అని, “సంగీతనాటకము” అని వై ఆట్టయీ దే ఉండేవి. అల్లా లేకపోతే, అవి సంగమాల అడకపోతే, జనం రాకపోతే, ఆ నాటక ప్రతులకి అమ్మకం ఉండకపోతే! అదీ భయం.

కాని, ప్రవర్తనాల్ని బట్టి ఆలోచిస్తే శాస్త్రరీతిలో రాగాలకి ప్రాధాన్యం లేదు సరికదా, మాటలయొక్క అర్థాలవల్ల ద్యోతకం అయి అంశానికే ప్రాముఖ్యత ఉండినట్టు అవుతుంది. కాదు, అసలు మొదటి తెలుగునాటకాలు ఎవనంలోనే ఉద్భవించాయి. వాటిని జనం ఆనందించారు, వామనజనం కూడా విని అనగాహనచేసుకుని ఆనందించనలిసిన బాధ బయల్పడింది. వాటిని ఆడే నటుల్ని ‘వచన నటులు’ అనేవారు, ‘పురిటివాళ్లు’ అన్నట్టుగా, ఇంకా ఇంట్లో ఏదో కళంకం ఉన్నట్టుగా! వారితో, నాటక వేషాలు కట్టడానికి మిడిమిడినంగీతజ్ఞులు మనా గాత్రనాదం గలవాళ్లు రావడం మొదలైంది. వాళ్లు సినిమా నికి రాగనటులే అయినా, పద్మనటులుగా ఎంచబడ్డారు. ‘వచననటులు’ అంటే పద్యార్థి అభినయముక్తంగా పఠించలేని వాళ్లనికాదు, తిమ్మగా కూనురాగాలు తయ్యలేని వాళ్లన్న మాట! ‘పద్యనటులు’ అంటే ఛందస్సు ఏమీ రానక్కర్లేని సరికదా దేవుడిచ్చిన గొంతిగతో ఉను సేకరించుకోగలిగిన వాళ్లుగైదు రాగాలతో టుంగచుట్టి, సామంతుట్టి, పద్యార్థి, రాగానువాదం ఉంటేగాని పద్యరీతిం పుచ్చుకోలేని జనంమీద

యును మంచి వినకగలవాల్సి అన్న నూట! 3వ పదానికి నటుడి
 రాగం జోడించడంవల్ల అభియం ఎక్కువయేదో, శూన్యం
 అయేదో, విరుద్ధం అయేదో తెలియజేసినా, మోజు అటువంటి
 వాళ్ళ మీదే ఉండేది. మోజు కనిపాడికి గాజువేషం దొరకదు.
 రాగాలు తియ్యని బాణారాజు వూర్వం ఉండేవాడా అని
 ఉండ్రిజనం శంకించేటంత అభిరుచి బయటైరింసి. రాగ రాజ
 శబ్దాల వ్యుత్పత్తినిబట్టి అంతే శాస్త్ర అని పండితులవారు.
 రాగాలు కనిపాడికి గాజువేషం కల్గవార్త అనుబోయింది.
 రాగమనులు నాటకరంగం ఎక్కినాడీ, నాటకం నాట్యంనా
 అంతరించినాటకమే నూటల మధ్య భేద్య—రీసర్వీరాళ్ళు
 వాతినట్లు—పద్యాలు పరికించాక నాటకకిర్తలు. మరి ఉన్న
 వచనపద్యాల కోసే, హిందూస్తానివరనల్లో, ముట్లు ఒకప్పుడు
 నాటకకర్త అనుబంధంచేవా, తేనెపిడు నటుడే సంధిచుకునే
 వాడు. హిందూ మొదట అదృశ్యంగా ఉన్నందుకే, తరువాత
 కనిపిస్తూ ఉండడంపై మన్నన వేనా చాలిర వానికే ఎదురుతెరిగింది.
 సరే, ఆ పద్యాలూ ముట్లూ ప్రాణితే నాటకం. చదివడిదని
 రావారా, ఒకవేళ ఆయాస్థలాల్లో భావం గడ్డకట్టి పర్యగేమ
 రూపం దాల్చిందా, అంతే గొప్ప భావమూ పుట్టి రాగవాచికం
 పొందగానే అమాహున అయిందా? ఓనందసార్లు జనం విన్న
 తరవాతేనా నేటికేనా బోధపడిందా? కొన్ని కొన్ని అధమం
 నటుడికేనా బోధపడ్డాయా!—అనేవి టూరూంసలు! ఎక్కడా
 కుడా మొదటిఉద్దేశాలు మంచివి, గొప్పవీనూ. పద్యానికి

అర్థం ఉండాలి, దాన్నే ప్రకటించి, అన్యుడై తోస్తే, నాడు 'నటుడు'—అన్నాడు. ఒక అర్థజ్ఞానం గల నటుడు భావబోధ చేస్తూ పద్యం చదివి రసం హెచ్చి ఒప్పేటట్లు 'ఉచిత' రాగ కల్పన చేయగల్గి, మిక్కిలి అవసూపసామర్థ్యంతో హరిశ్చంద్ర పాత్ర పోషించాడనుకోండి. అతడినక్క, అర్థంతో నిమిత్తం లేకుండా వీర మంచిన ఉండి శ్రావ్యంగా రాగాలు తీయ్యగలిగిన ఒకడు నక్షత్రకుడు వేశాడనుకోండి. "హరిశ్చంద్రుడు గట్టివాడే! పాపం, పాట ఒకమోస్తరు. కాని, ఆ నక్షత్రకు డున్నాడే వాడి మొహం ఈడ్చు, నాడికి పార్థ రాక్షసోతేం అన్నాను, ఏమిపాట ఏమిగొంతిగ ఏమి 'స్తోమ'—అబ్బ అబ్బ, చెక్కేశాడు, ఊపేశాడు, జర్రూ... జన్మ తరించింది, జింగ్లా చెవలతుప్పు రాల్చేసింది—వీరస్తోమ హరిశ్చంద్రుడు, దొర్లించెయ్యడూ!" అనే జరవిచుర్రు నేగేశా. పండితులు సంతా మూర్ఖులూ అని కాగితమీగానా అక్కడా కోప్పడితే ఏమైనట్టూ! గాన్నించి మల్లీశాటు హరిశ్చంద్ర ఆడినప్పుడు వీడికి హరిశ్చంద్రుడూ, నాడికి నక్షత్రకుడూ వేమా లనాని! అక్కణ్ణించి, అతీత... క్తి తకు డా చెప్పాలంటే, పెట్టెపట్టిన కంఠమును గ్రాహి తోడు ఎక్కడ గానంలే అంత పెద్ద వేదం! రాక్షసాడు, రాగా లొచ్చినవాడికి పద్దవేదం ఇవ్వకపోవడం దోషం అని పాట తుడా బయల్దేరింది. "వాడంత కాగా పాడతాడు, ముత్రిచ్చా కేమి...రా!" అనేవారు. రథ అల్లి, పాత్రల్ని పోషగొచ్చి (మూలాశాస్త్రతగవల వృష్టించడవుగొడవ లేదు!) సంభాషణలు

సాగించి, కవిత్వం రచించిన నాటకకర్త. రాగాల ప్రమేయం లేకపోవడమున్నూ, అడేనాళ్లకీ అడబడేనాళ్లకీ రాగాల ప్రమేయం తప్ప రెండోది లేకపోవడమున్నూ సంభవించింది. ఆహవాదినింపడంతో చాలామంది రాగనటులు పుట్టంతో సమిత్తం లేకుండానే వద్దం వాడి మెప్పుపొందడం నేర్పు సంపాదించారు. తరవాత ఏం చెప్పినా, అనంపర్చగా ఆగేనాళ్లు, కర్తకిచ్చుకీయలు తెలియనియ్యునాళ్లు, నడకకొడ ఇచ్చినా నడకమే పని చువుకోలేనాళ్లు, కర్తకురులు కమ్మడానికి నాగమలు గుమ్మరించేవాళ్లు, రైతులకి తినునక్కవేషం వెక్కువలసినవాడు సచ్చేదాకా నీసాల్ని రాగాల్లో నాగేనేవాళ్లు, పూర్వకనంఘాల్ని నూరిపింజలు ఏకనలు ఈమూలపించి ఆమూలకి ఉప్పట్లాడినా ఆడుతూ ఏకే నాళ్లు, మూలొడ్డించాలని జనం ఘూల్లుమనేవాకా వాడేవాళ్లు, ఇలాగ్గా అనర్హులు త్సుదరాగలాభం ఆర్జించుకోడానికి అనూశం ఇవ్వబడి జన ప్రచుత్వం పొందడం ఎరుగుదు. వీళ్లలో చాలామంది, కేనాం 'బాటర్' వంటిదైన శామరజనతాత్కాతిశ్లాఘ పొందడమే అయిపోగాని, వందలాదికద్యా లొచ్చినా ఛందస్సు తెలుసుకోడంగాని, వందలాది వాక్యాలొచ్చినా శాస్త్రవాక్యం రచించడంగాని, రాగాలేకాక గానంకూడా నచ్చినా గానలక్షణ గానమహిమలు గుర్తించడంగాని, తనకంటే మించికంతంగల వాడు వస్తే తన నమానంతో చేరనియ్యడంగాని, చేర్చుకుంటే వాడికి పద్యాలుండే పార్టు ఇవ్వడంగాని, ఇస్తే అవి తీసేసి వాటి

బదులు వచనం రాసి ఇవ్వకుండా ఉండడంగాని జరగలేదు జరిగితే, తనమూట! దాన్ని బట్టి నటన మ్మేళనవల్ల జనానికి విశేషానందం కలగడానికి బదులు నటుల్లో ఒకరిమీద ఒకరికి 'కఠం,' వరకూ ఉండడం సభావింది. పక్కవాడు వాడి మూయుధారి కఠంతో 'వన్సుమోర్' లాగేస్తే, తను సైసలా! ఒకే రంగం మీద, ఒకడివెంట ఒకడు, పావలాకే, ఎదురుంచి రాగాలు తీస్తే, అందులో ఎవడో ఒకడు ఆరాట్రీకి ప్యాస్, తక్కినవాళ్లంతా అప్పట్లో వాడితో నాలిస్తే, ఫేరీ! ఆ ఒకడు వాడినప్పుడు జనం మెచ్చడం (గానానికి తక్షణాల్లాను ఉంటుంది. అది దాని ధర్మం, రాగనాటకంయొక్క కర్మం-ఎవడేం జేస్తాడు.) ఓమోసన్నని వాళ్లని తమిలచడిం, తక్కినవాళ్లని తీసేసి దూసేసి కూసేసి మోసేసియ్యడం! "ఉచితరాగం చాల రోయ్" అని నలుణ్ణి శాసించేవాళ్లు భావనోప దేహ్యుగల నటుడు నల్లీగ్గా అల్లా కూసి అయిపోతూంటే చూసి, విని, అవశులై ఉరుకుని, తరవాత మళ్లీ మరీఘాటుగా శాసిస్తూండడం! వాని జేవల్లో ఓదానిపల్ల నభవారు ఆనందిస్తున్నారు కదా తగాదా ఏమిటి అని అడిగితే, ఆవని చేసేవాడు అన్యత్వం సిద్ధింప దేహ్యుగల నటుడు అగమాత్రం ఆనకుండా ఉండాలి. అనడం మాన్తాగా? రమ్మన్నారు. వాడే ఒకటోరకంయొక్కగు, రంగగాయకుడు, రంగవాయకుడు, నాటకరంగడ, రంగపహిల్వాన్ అంటారు. ఆతల్లి, అప్పట్లో, గాయకుడనిమాత్రం గాయకులు అనరు. అల్లాంటి పరిస్థితుల్లో చాలామంది రాగనటులు

అన్యత్వారోపణకి శత్రువైన అల్పరాగాన్ని ఆశ్రయించి, నాటకరంగంమీద అన్యాయాక్రమణ చేసి, వివక్షత చెయ్యలేని జనం దగ్గిరించి మెప్పులు లాగి, సాహిత్య రాహిత్యం సంపాదించి, నాటకోద్దేశానికి శూన్యం పెట్టేశారు. కర్మ వశంచేత, మెహనూటంచొప్పున, కక్కుర్తికి, ఈరాగ నటులతో సహా రంగం ఎక్కుతూ కొందరు వచననటులు కాలం గడిపారు. హస్తాశాస్త్రం ఉన్నవాళ్లు మాత్రం నిర్భయంగా బతికారు. వాళ్లకి పద్యాలుండే పాత్రలు సింహస్వప్న వుని జనాభిప్రాయం. వాళ్లకి నుండరికుడు, కాళికుడు, కైరవుడు, ప్రతీహారి, దావాదికుడు—వంటివి తప్ప ఇతర వేషాలు దొరికేవి కావు. వచననటుడు, రాగనటులచుధ్య ఉదయందాకా ఒళ్లు హూసరించేసుకున్నాననే వాడికి మెప్పు లేదు, క్షమాపణ లేదు. ఒకవేళ నృత్యంలో ఉంటూ కాస్తంత ఉచితరాగం కలిపి తేలిస్తే చాలాని విమర్శకులు అన్నాడుగదా అని పద్యాలు పాఠి తీసుకుంటే, “ఏడిశావ్, దిగరోయ్, వన్సుమోర్ రోయ్” అని, కవనగానాభియసమ్మేళనాస్వాగత-అన్యత్వం స్వీకరించిన వాడిదగ్గిరించికుడా-చెయ్యగల నాటకమహాసభ్యులు కేల్లో సెలవిస్తారు. వాళ్లని అనవలిసినవనేముందీ! విమర్శకులు వాళ్లకి బాహు మప్పారు. మప్పి, అల్పరాగపు తాటిచెట్టెక్కించి మువ్వలో కూచోపెట్టేశారు. అక్కణ్ణించి వాళ్లు దిగరు, వీళ్లు దింపలేరు. పక్కని గవ్వలగుత్తిలాంటి శారీరంతో ఒక రాగనటుడు అదే తిప్పుగోడం తిప్పుగుంటూ తన శారీరసంబంధ

మైన కుస్తీ కి సరత్ వగైరా సాధకాల వివరం సభ్యులమీద గుమ్మరించేటప్పుడు, అంతఃకూటన గానవిశేషం అప్పట్లో విసగలవాళ్లకి కాస్తకూస్త 'శిచిత' రాగాలు చెప్పకొక్కతాయా! అందువల్ల భావబోధ చెయ్యగల నటులు పూజాసమస్కారాలు లేక రంగంమీద బూజేశ్కారు! ఎక్కువ సాహిత్యవాసన గల నటులు జనం తిట్టినానరే తిట్లకి బడివట్టి తలరాగంతో ప్రధానపాత్రలు బలవంతాన అడి, "అరిసికేళ్లు కవిత్యనివేదనం తిరసి చూలిఖ మూలిఖ మూలిఖ" అని ఒక్కొక్కప్పుడు నభా ముఖాన్నే పైకి అసిస్తూ చూపించాడు. ఎక్కువ సంగీత వాసన గల నటులు తమ ప్రజ్ఞ చూపట్టడానికి నాటకరంగం మీద స్థాయిగాని తపణగాని నానకాశం అసి లేక, రంగం మీద ఉంటే తమ పువతి అంటే అనికావును బదులు కనిపెట్టి రంగంమీంచి నిష్క్రమించి యథాప్రకారపు గాయనిలుగా మల్లిచయ్యారు; లేకపోతే పారదాసులుగా మారిపోయారు. కాని, కవనగానాన్ని రెండింటినీ నలుపుతూ, పామరుల్ని ఒక రీతిస్తూ, భావబోధ ప్రయోగంగా పెట్టుకుని, అన్యత్వ సిద్ధిపజేస్తూ, అన్యప్రాంతాల్లోకి వెళ్లినప్పుడు సంగీతంగురించి చప్పరింపబడ్డా, విజయం పొందిన కొందరేనా రాగనటుల్లో లేక పోవడం జరిగితే, అరవైయేళ్ల రాగనాటకరంగం సహారా అయిపోయి, నటించడం అంటే నృత్యం చంపుకుని అన్యత్వం సిద్ధిపచెయ్యడం అనే అర్థంకూడా ఈపాటికి అందరూ మరిచి పోయిఉండేవారు. ఆ యెడారిలో చలిపందిర్లవంటి (కీ. శే.) హరి

ప్రసాదరావు, దొరసామయ్యంగారు, ముప్పిడిజగ్గరాజు, యడవల్లి సూర్యనారాయణ-అనే కొన్ని పేర్లు ఈ సందర్భంలో మనఃపూర్వకంగా స్మరిస్తున్నాను.

రాగనాటకపు కొత్తరికలో నటజన్మ మహాకష్టంగా ఉండేది. వీధుల్లో నటుడు వెళ్లే బప్పుడు “వాడు నాటకంలో వేస్తాడోయ్, రాత్రెళ్లు డ్రాంగ్, స్వతం!” అని అనుకునేవాళ్లు. “సిజింగానేటా! పళ్లెం ఇల్లును నాటకాల్లో తిరుచివాస్తా, హూ, హూం!” అని పెద్దలు బక్కొక్కరిని తిట్టుతూ ముక్కుమీద వేలిట్టుకునేవాళ్లు. అవగా, చెయ్యవలసినవన్నీ చేసేసి, అన్ని దాలా వాడై, ఇంకా పాడివడానికి వేషాల్లోకి కూడా దిగారని రాగనటుల్ని అందరూ సరసించినా నటచాళిలావ చంబుగోలేక, చాలామంది ఇంట్లో దెబ్బలాడి ఎదిరించేసి లేచిపోయినట్టి మనిషానుకునే వాళ్లు. ఎంత తరచూత ఊరికోకంపెని అన్నట్టు లేచాయి. కొంచెం ఆస్తికి తోడు కొంచెం వాటకూడా ఉన్న యెనకుట, పాలాలమ్మి, సమాజం స్థాపించి, మంచిచీకా మంచిరూపం ఉన్న వాళ్లతోసం తిరిగి అడవేమాలకి తెచ్చి, స్థలం కొని, నాటకశాలకట్టి, శాలాప్రవేశ సంతర్పణచేసి, తెరలు గీయించి, ఇతరచిక్కులు పడి, ఉన్నదాల్లో వేషాలు కుట్టించి, నాటకంప్రతి రేసి తెచ్చుకుని, మళ్లీ మళ్లీ ఆట పూర్వాభ్యాసంచేసి, ప్రదర్శనాలు చేసేవారు. ఇప్పుడు రాబడి వెయ్యి రూపాయలూ, అప్పుడు రాబడి పాతిగరూపాయలూ అయినా నటుల తయారీ, త్రికరణశుద్ధి అప్పుడే ఎక్కువ అని అంతా

ఒప్పుగుంటారు. సంవత్సరంలోపల వాళ్లు పన ఊరికి, ఊరిపన వాళ్లకి తెలిసిపోగా, వాళ్లు గ్రామాంతరాలు లేచిపోయి, చీలిపోయి, అడుగుంటూండడమూ-ఊళ్లోవాళ్లు కొత్త వాళ్ల పాట విసాలని చెవికోసుకుంటూండడమూ! అట్లా గ్రామసమాజాలు కొన్నాళ్లు ఉండి, కొన్నాళ్లు ఊగి, కొన్నాళ్లు పడుకుని, మళ్ళీ లేచి, మళ్ళీ పడుకుని నిద్రపోయాయి. బస్తీనాటకసమాజాలలో ఎక్కువరాబడి ఉన్న రంగవరికణాలకే ఖచ్చ మిక్కిలి అయిపోతూండడంవల్లా, ప్రధాననటుల్ని ఒకేసంఘంలో అపి ఉంచడంలో ఉండే చిక్కులవల్లా, ఉన్న నటవర్గంలోని అత్యశయవాలవల్లా, కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావువంటి నిర్వాహకల గూఢచర్యం లేకపోడంవల్లా అవి ఉండినన్నాళ్లుండి, తిరిగినన్నాళ్లు తిరిగి, వెలిగినన్నాళ్లు వెలిగి గొప్పగా అపోయాయి. (ప్రమీంచాలి! నేటివరకూ ఏకంగాఉన్న శ్రీ. డి. వి. సుబ్బారావుగారి సమాజంలేవ్!) రాగనటులు మొత్తంమీద మొత్తం హృదయం గలవాళ్లే (లేకపోతే తను అన్యదైతే చాలని ఎందుకు గోలెత్తుతాడు!), స్వార్థం మడిచి, అర్జించే రోజుల్లో ఒక్కైరక్క, నూములుగా తెచ్చినదానికి ఎక్కువగా వెచ్చిస్తూ, చివర చివరకి మొదటిఅవస్థలో పడి పోయినవాళ్లు ఇంకోళ్లులా జీవించ గలిగి తనులా జీవించలేక పోయాడు. వాళ్లని రంగంమీద చూట్టానికి కళ్లు చించుకుని, వినడానికి చెవులు నిక్కబొడుచుకుని తెల్లవాల్నూ అనేక వత్సరాలు కూచున్న ఆంధ్రమహాజనం వాళ్లని మెచ్చుకునేటప్పుడు

కూడా తిడుతూ మెచ్చుకునే బౌద్యార్యం గలవారవడంచేత వాళ్లని మరిచిపోడంకా ఆశ్చర్యాలేదు. ఇక, శీలం అనేది వ్యక్తిపరంగనకనున్నా, ఒకానొక నటుడి శీలాన్ని బట్టి నటశీలం సూత్రించడం మూర్ఖత్వంగనకనున్నా శీలంనంగతి ఎత్తడం అనవసరం. ఒక్కటి మాత్రం అనచ్చు. సగటు రాగనటుడి ఐవేజు ఏమిటి అంటే, పడపన్నెండు 'సకాల' రాగాలు-మాస్తాల గుళ్ళాభిణావాళి పట్టుచీరా పట్టురవికా సమస్తమిన్నూ అంటావా, మోములునూనో, 'ప్రమాణవస్త్రా' 'లో ఇచ్చి-అల్లాగ! అతనికి వచ్చినవే అవి. రావలసినవే అవి, అతను అధ్యసించేవే అవి, విసికేవే అవి, మూడ్లడేవే అవి, గోలెట్టి రాగాలెట్టేవే అవి—అంతే. మరి అతడి సగుళు ఆఖరు! ఆ రాగాలవల్ల పామరజానికి ఏమాత్రమూ 'హాయి' ఉండదని అనేబుత మూర్ఖత్వం నాకు లేదుగాని, వాల్లవల్ల సగటునటుడూ ఎందునా బొందనివా డయాడనిన్నీ, అవి అన్యత్వారోపణకి అర్హుల్ని రంగంమించి దూరంచేసి, అనర్హులికి రంగస్వాగతం ఇచ్చాయనిన్నీ, అవి సటుణ్ణి కృషికి, వృద్ధికి, కవిత్వానికి, పాండిత్యానికి, రచనకి, అధ్యాపకత్వానికి విరోధిగా చేశాయనిన్నీ, అవి ఎరుగున్న వృత్తాంతాన్నే మొయ్యగలిగాయి గాని తెలియనిచోటు తెలియనిచోటుగానే ఉంచాయనిన్నీ, అవి ఆకర్షణీయం అయినకొద్దీ స్వత్వాన్నే ఘాపిస్తాయనిన్నీ నానమ్మకం. నేడు ఉన్న రాగనటుల్ని గురించి, రాగవైముఖ్యంతో వ్యంజకం చేసేవారిని గురించి ఎరుగుదుం, చెప్పను.

మొదట చెప్పిన పంచకళల్లోనూ నృత్యంలాగే గానంకూడా యిటుగానశకాంతంనాటికే ప్రత్యేకకళ అయిపోయిందిగనక, ఈకూడా-తను నటానన్ధుని ఉన్నప్పుడు-తనదాకాదనికుట మరి మిగిలిన వేషమూ నటా అభినయమూ ఇవే తన కళ అని నటుడు గ్రహించుకోవలసిన ఘడియవచ్చి చాలాకాలం అయింది. అలానా, డబ్బునీ, కక్కుర్తిలనీ, నువ్వులు కోప్పడి నాచు రుచి తిడతారనీ, ఏముటో జనాభిరుచినీ, ఎట్టుకోవలసివచ్చి, లేకపోతే, చావం, వ్యవసాయం చచ్చిపోతున్నదనీ, ఆకాశం గాగాలూ పాతకపోతే ఎలా గానం నుండినా నాపండిం అని తమిళామానబలులు చెబుతూ తమిళంనూ వ్యవసాయస్త్రానూ వ్యవహరించి, న్యానుభవంనూ నాడు ప్రత్యేకకళ వేరే గుర్తించుకుంటారు. రాగక్షోభ పడదీకా నాచూజాన్నీ కూర్చులేకా బుద్ధిక్కనలుకు వేషవనిస్తానంమోదే ఆధాపని తమిళానే ప్రదర్శనం ఇవ్వడం కద్దు. గొప్ప తెలుగునాథులు నటులని ఏకనట ప్రదర్శనాన్ని దూషణ చేయక పోవటా చేయక పోవటా చిత్తగించి రాగహీనం వినిపించు నానుభూతి తెలుపుతారు. ఇక, కేవలవచనశాటకాలు నటులచేత ఆడిబడి నప్పుడు నిశ్శబ్దంగా నాటిను సభ్యుల గమనించడమూ, నాటి వృత్తాంతం యావత్తూ సభికి అవగాహనకావడం, సందర్భం ఎదేనా ఎంత గొప్పగా ఆడిబడినా అనందరభమే మళ్ళీ కానిమ్మనడాలు లేకపోవడం, నటవర్గానికి తరిఫీయతు ఉండడం, ప్రతి నటుడికీ తన ప్రత్యేక కళగుండించి ఆత్మవిశ్వాసం బయల్పడడం,

ఒకరంగంలోని పాత్రల కలయికవల్లగాని నాటకప్రసర్యనం నడవడనే జ్ఞానం అందరికీ గుర్తుండడం-ఇవన్నీ నాటకరంగాన్ని ఆనందబోధ కలిగించే చోటు అని నిరూపించాయి. ఈమాటకీ. శే. ఈమని లక్ష్మణస్వామిగారి నా డెంత నిజమో, సదూ అంతే! ఇవి ఇట్లా జరుగుతూండగానే నిశ్శబ్దచలనచిత్రాలు (మూవీలు) వచ్చాయి. వాటిలో మధ్యమధ్య తెరమీద కథ గురించిన అక్షరాలు పడేవి. తెలుగున తీసిన ఫక్తుమూవీ నేను చూడలేదు. మాత్రేనా లేకండా కేవలచెప్పవల్ల మాత్రమే భావ బోధచెయ్యగలవాడు గాని అందులోకి ఎక్కడు. రాగంలేకపోతే ఇవతల కవిత్వానికీ, అసతల నటుడికీ ప్రాణాపాయం అని ఆంధ్ర విశ్వానరంగనక, తెలుగుమూవీలేదు, నటులూలేరు. కానీ, తియ్య బడ్డ కథలు హిందీలో ఆయితేం ఇంగ్లీషులో అయితేం మూవీ ల్లోకి ఎక్కిన తెలుగునటుడు- ఒళ్ళుడంటే ఒళ్ళుడే, నిజంగా మూవీ నటుత్వం- కీ. శే. కొచ్చేర్లకోట రంగారావు! మూవీలని తరుము కుని టూకీలువచ్చేగాయి. నటులైనవాళ్ళు టూకీలోకి పనికి రానట్లు తాను ప్రహించా నని శ్రీ బల్లారి రాఘవాచారిగారు చెబుతూండగా విన్నాను. టూకీలోకి పనికిరాని మూవీలు టూకీ నటుల అభిపాదనలల్ల తెలుసుకున్నాను. టూకీ నటులచలనచిత్రం గనక, ఇందులో మిట్టి మంచి వీక లున్నానం పోచేసి, అంతే కళ్ళలో రానటాలు జరిపిన చక్కలన్న ఆకళ్ళలో టూకీనటులు నవరచి నవనచచ్చిపో చూరాకథక్తి ఘట్టాలూ, సా ఘిక శృంగార సమన్వలూ ఫీదాగా అయి

హాయినాయి. టాకీనటుల్లో ఏ శేషజనం హాస్యాస్పదమైనా వలుపుకు తేరుకుని నిలబడిపోడిడిం నుండి వదానుకం. యుద్ధం రంగంగా తెలుసు టాకీల స్పృష్టి నన్నగిల్లింది. ఇప్పుడే రేడియో శక్తిం కూడా పుట్టి రేడియో నటులు జరించినవనిచిచ్చింది. రేడియో నటుడు అద్భుతమవుతుడు, కనపడడు! ఆదర్శానికి అతడికి వేషం గొడిచా. అభినయం గొడవా వొదిలి పోయింది, గానమూ మాటా మిరియాయి. మాటకీ చాని ఉచ్చారణకీ తెలుసులో శాసరీ వ్యతనరకు భేదం, అది ఒక కళ అని ఎవ్వరూ మన్నించకు. పైగా ఆయా నటుల సాహిత్య సామర్థ్యాని చదవచ్చు. అట్టి కేసు “రాగులు” రేడియో నటులు దుగా పునాంకగల సూచనలు ఉన్నాయి. టెలివిజన్ రాగానే రాగనటున్న అందరినీ పునరుద్ధరించి బుక్కుచేస్తారని నమ్మడానికి అవకాశాలున్నాయి. ఇంకాక, ఉత్కృష్టమైన నవ్యాంధ్ర ప్రకృతనాలు ఆడబడిడానికి ఈనాగల సూచక రచనలు జనించాయనిన్నీ, కొన్ని కొన్ని ఆడడమే తరువాతునిన్నీ తెలుస్తుంది.

అన్యత్వం ఒప్పించడమే నటన! అది స్పృశ్యమూ గానమూ వేషమూ అభినయమూ కవనమూ అంటూ విశ్లేషి సే దొరుకు తుందన్నమాట కిల్లవార్త. అది ఒక ప్రజ్ఞాపంతుడి హృదయంలో జనించాలి. అతడికి సాంకేతికతూ, ఒకేకాలంకో అందరినీ రంజింపజేయాలన్న ఆసక్తి, శక్తి, జాలీ ఉండాలి. అనగా అతడు ముత్తని పండితుడు కావాలి. ప్రతి పండితుడూ కవి,

వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ కాజాలనట్టుగానే నటుడూ కావాలడు. కాని, ప్రతినటుడూ పండితుడైతేరాలి. సాహిత్యనటుడే నటుడనిన్ని, నాలుక లంగమే జనాన్ని బోధించాలి గాని, జనం జేరి నాటక రంగాన్ని బోధించలేకని జనం గ్రహించాలి. నటుడు జ్యోహూడుగానూ తను ఇంకోడు అవుతుండాలి. రాగ నటుల్లో గాజు రాజే, బంటు బంటెబాగకాక, సార్థక నటుడు కావలినట్టు మారగలిగి, వాడై బంటు నవ్వాలి రాజై పదవుల సమత్వం ప్రత్యక్షం చెయ్యాలి. ఆశీర్వాదం ప్రధానం కాని, ఆకారం వాదన నటుడు ఋజువుచెయ్యాలి. నటుడు కంటే సార్థకత్వాగే పరార్థహామకడూ ఎక్కి తన స్వత్వాన్ని చంద్రునిని అన్యత్వరోపణ చేసుకుని కవి కల్పించిన వాత్రి యొక్క వ్యక్తిని జనమూలంలో ముద్రించ గలిగితే తన జన్మకి చాలనుకునేవాడు నటుడొక్కడే! వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ, నటుడూ వీళ్ల ముగ్గుల్లో బహురమ్యంగా, హృదయ రంజకంగా, కళ్లకి కట్టివేలుగా శోధనయ్యగలవాడు నటు డొక్కడే! అన్యవ్యక్తి ప్రతిస్థాపన చేసే యత్యంతో తనకి సామర్థ్యం లేకపోవట్టి జనం నన్నీ హేళన చేసినానరే, దేనినోని బాధలూ, లేనినీ కష్టాలూ, లేనినీ బాధరబందీ అంతా తన నెత్తిమీదా, మంటిమీదా, అంతర్యంలోనూ పెట్టుకునే వాడు నటు డొక్కడే! కాలార్థ సంబంధ సామాన్యతలైన నానారసానుభవాలకి ఆలవాలమైన ఈ మిథ్యాజీవితం జీవించతగి

నడే అని అనిపించగలవాడు నటుడొక్కడే! తాను అయధార్థ
స్థితులు స్వీకరించి, తద్వారా ఆ సంగతి ఎరిగున్న వాళ్లకి కూడా
యధార్థ మనస్థితులు కల్పించగలవాడు నటుడొక్కడే! ఇటు
వంటివనే తనకళ అనుకుని పనిచూపించి మన్నన పొందగల
డేమో, తెలుగునటుడు !!!

త్యాగ రాజు మాటలు

ఈమధ్య ఒకచోట ప్రసిద్ధగాయకుడు ఉప్పొంగిపోయి గానంచేస్తూ 'బ్రోవసామయర్ రామయ్య' అనే మాటలు గల కీర్తన సెలవియ్యడంలో గాగతాశభావానికి యథాశాస్త్రీయంగా జాగ్రత్తపడి, మాటలుచూత్రం 'బ్రోవసామయర్-మీదేరామయర్' అని సెలవిచ్చారని ఆవులద్వారా తెలిసింది. అల్లాగ్గా, త్యాగరాజుని త్యాగయ్య- త్యాగయ్యర్ అని నేను అలా అని ప్రశ్నించుకుంటే, ఆతడు వేలాకిగా పాడు కన్న కీర్తనలలో త్యాగరాజు అనే ఉండడంవల్ల ఆతడు పేరు పోసి అల్లానే ఉంచేద్దాం అని ఉంచేశాడు. త్యాగరాజు పరం పదించి ౬౫ వళ్లు అయినట్టు తెలుస్తుంది. ఆయన తెలుగులో రాసిన కీర్తనలలో కూడ మాటలమధ్య అచ్చమైన కర్ణాట గానశాస్త్రం వేంచేసిఉన్నట్టు మొదట కనిపెట్టినవారు తెలుగు రానివాళ్లే! ఏమైనా, ఆయన్ను ఎక్కువగా స్మరించేది తెలుగు రానివాళ్లే. ఆయన మాటలు జాగ్రత్త చేసిన వాళ్లుకూడా, పాపం, తెలుగు భాషగా ఎరగడంవాళ్లే. వాళ్లందరినీ తెలుగు వాళ్లు నెత్తిమీద పెట్టుకోవాలి. తెలుగువాళ్లకి పేరూ, కడంవాళ్లకి ధనమూ సంపాదించి పెట్టిన మహాభక్తుడు త్యాగ రాజు. అన్యజీవితపరమోపధిని సూచించే మాటలుగల ఆయన కీర్తన లన్నీ పొగుడేయించి, ధ్వజంచేయకుండా గుఱస్కరించి,

ప్రకటించి, ఇంటింటా, అనుక్షణము అతని హృదయచారి అతని నోట శ్రావ్యంగా అనిపించినమాటలు స్థిరపడేలాగ చెయ్యడానికి తెలుగుకృషి, తెలుగుప్రజ్ఞా, తెలుగుసాహసం, తెలుగుధనం, తెలుగుభక్తి వన్నెనిగోని మూలపడి పనికిరాక పోయాయి. ఈనందర్భంగా త్యాగరాజు, అతని కీర్తనలూ, అతని కీర్తనలు వివరణ చేశా, రీతీగురించి కొద్దిగా అంటాను. ఉన్న గాధ చెప్పగంటూన్న నందర్భంలో వారూ వీరూ బెంగెట్టుకోవలసిన అవసరం లేకుండా అర్హతైన తెలుగువాళ్లు ఉపేక్షగా ఉండుకోడంవల్ల నే నీముల్లు ప్రకటించానుగాని, గానమీదగాని, కీర్తనమీదగాని ఇది ఇదీ అది అదీ అని చెప్పడానికి నాకు ఏవేళా చాలదు. ఇటీవల చెలరేగుతూన్న త్యాగరాజమాటలగురించిన వాదప్రతివాదపురస్కరించుకుని తెలుగురానివాళ్లని పట్టుకుని తెలుగుభాషలో తిట్టే మూలని కూడా వానంకల్పంకాదు. ఎవరేనా దుబాసీలు ఈనాడే (అన్న హాసం రచనకి అల్లాంటి అవాంతరం ఉండదుగాని!) అనువదించుకున్నా వాకు బాధ లేకుండా త్యాగరాజమాటలగురించిన తగాదాలకి సమాధానాలు ఏరాయికృపణల్లో త్యాగరాజు మాటల్లోనే ఉన్నాయి. మనకర్థం ఇల్లాకంటూంది అనుకుంటున్నానుగాని, ఇంకోరీ ఏమీ అనటంలేదు. అది బాధమీమిటి? 'ప్రార్థన ముద్దులనగ నొసలనని బలిలేదు రాను' అన్నాడు త్యాగరాజు.

అఖండమైన మేధావ్రజ్జగాని, ఆపూర్వమైన సృష్టిప్రజ్జగాని
 గల నూనవుల్ని వర్తమానకాలంలో ఉండే న్యప్రజలు సరిందు
 నోలేకపోవచ్చు, సరిగదా ఒకవేళ ద్వేషించి, హింసించి,
 శాధించి త్నోభకూడా పెట్టచ్చు. చరిత్రనిండా అల్లాంటి ఉదా
 హరణుల నేటివరకూ ఉన్నాయి. ప్రజల అసానుర్థ్యం, ప్రజల
 అజ్ఞానం, నూతనత్వంలేకుండు ప్రజల గుంజి భయం అందుకు
 కారణాలు అయిఉండచ్చు. కొండమీద ఉండి కుడి ఎడమ
 తెలియకుండా కిందూ మీదూ చూసుకోకుండా ఉండేవాడికి
 కొండపైన్నత్యం గమనింపుకి గాకపోవచ్చు. అటువంటి ప్రజ్ఞ
 వంతుడి జీవితం వాడిపట్ల సరక ప్రాయంగా ఉండవచ్చు. బతి
 కున్న హుల్లా వాణ్ణి ప్రజలు గొల్చుకుంటిని, వాడు కాలాతీత
 మైన తన స్మృతి సృష్టించడంలో పడే శ్రమకి మరొకసమీధ
 తగిలివ్వాడి, తీరా వాడు బతుకలేక చచ్చిపోయింతరవాత
 వాడికి తద్దినాలు పెట్టడానికి ఎగడతాడు. అంటే, అటువంటి
 ప్రజ్ఞగలవాడు బతికున్న కాలంలోతా చచ్చిపట్టుండి, చావడం
 నోటే బతుకడం మొదలుపెడతాడు. వాడు బతికున్నప్పుడు
 ఎంతో శ్రమపడి, ఎన్నెన్ని గంటలు ఎక్కడెక్కడే సంగతులు
 ఎల్లాఎల్లా సేకరించి శరీరపోషణ ఎల్లాఎల్లా నిర్లక్ష్యంచేసి, తన
 మెప్పుగుంచి కళ్లల్లో నిప్పులోనుగునే వాళ్లనెది తప్పుగుంటూ,
 తం స్మృతి సాగించుకునే నిమిత్తమే తన సర్వస్వం వీరితిగాధార
 పోస్తాడో చూడక, వినక, అర్థంచేసుకోక, నమ్మక, తమింపక,
 ఊరుకోక ఊరెట్టుగాని, వాడు గతించగానే వాడికి లేజన్యు

వర్చస్సు, మాహాత్మ్యం, దివ్యత్వం ఇవన్నీ తెచ్చి కట్టబెట్టి, వాణ్ణి బహువచనంలో సంబోధించి, దేవతల్లో జనుకట్టి, శుద్ధ అబద్ధాలతోకూడిన కట్టుకథలు కల్పించి, అవి సమ్మతవాళ్లకే కల్లోతాయించి శపించి ఆ ప్రజ్ఞావంతుడి ప్రజ్ఞ అంతా సహజ ప్రజ్ఞ అనీ, అందులో శిక్షిత ప్రజ్ఞ రసంలైనా లేనేలేదని, ఒకనాటి సాయంత్రండాకా వాడు మొద్దునాలకంగా శతబంధులు ఉంటూంటే, ఆ రాత్రి వరకూత్తుడికి (ఇతర పనిలేక) వాడి మీద దయకలిగి, వాణ్ణి “నాలిక ఇల్లా వట్టా, మాత్రం ఏమీ ఇల్లా లే, చెయ్యోచుటియ్య” అన్నట్టు వ్యవహరించి, వాడికి వీలుచుట్టి అఖండకవిత్వమో, అగరగానమో, అమోఘ చిత్రకళో గఖయించు చక్కా పోతాడని జనం రొట్టలేస్తూ కళ్లు తెరిచి ఇప్పుడుని చప్పరిస్తారు. ఇది లోకంలోని ట. ఇక తెలుగువాళ్లలో ఆ మాత్రంకూడా నొరకడం ఉంటుంది. అందులో త్యాగరాజు అచ్చ తెలుగునీమదానం. తెలుగు వాడు. అని తెలుగువాళ్లకి మరి మంచిది. ఒకటి మామూలు తగ్గినా తగ్గటమే. సరి, ఇప్పు డెక్కడికోచ్చా? మాత్యగ రాజు పోయిన తేదీలగాయతు అశ్లేషి మీదే పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేశారుగదా, చివరడాకా మించేమాట దక్కించుకోలే ఎల్లా ఏడుస్తుంది మరి-, అని ఇతరుల్ని ప్రాధేయపడవలసిన స్థితి తెలుగుదేశానికి వచ్చింది. త్యాగరాజు ఈమాత్రం గ్రహించు కోలేడా. అన్నట్టు, “లోకుల్ని నెరసమ్మలేదు. కొందరికి అనూఢు, కొందరు వీడెంతపోడా అంటారు. ఏడు సముఖానికి

యోగ్యుడు కాడంటారు. నన్ను రక్షించేవాళ్లు గారు వేళ్లు
అని నీన్నేకోరి నీవే గతియని రేయీ పొగలూ వెయ్యివేల
మొరలు పెట్టుకున్నా నాపైని ఎందుకో నిమనను కరగడు!"
అని దేవుడితో చెప్పగున్నాడు. 10464

సర్వకర్మఫలత్యాగి గనక త్యాగరాజ నార్థక నాముడు.
పరమాత్ముణ్ణి ఎదైనా వరం కోరుకుందాం అంటే భక్తుల తా
తలో సాఖ్యం ఆయన దగ్గిరించి పూర్వమే పెట్టుకున్నామూరు,
ఏమీ మిగలలేదన్నాడు. ప్రకృతిపురుషరహస్యవేదిగనక అతడు
'ధరణీతనయకున్న ప్రేమరసము త్యాగరాజకీయన్న' అని
అడిగాడు. నీభక్తికిమెచ్చి పరమాత్ము డిచ్చిం దేముటో
మాకు చూపెట్టవలసిందని ఎవరేనా విన్నడుగుతారు గనక
వాళ్లకి చూపించే సమిత్తం ఏమైనా గట్టిని కోరుకో అని పర
మాత్ముడు బెల్లించినా, జన్మాతరంలోకుడా పరమాత్ము
కటాక్షంతప్ప అన్యం అవసరం లేదని అతడు ప్రహ్లాదుడి ముఖ తా
లనిపించాడు. 'భక్తుని చారిత్రము' అతడే నిర్వచించాడు.
'మన్మథునా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు' అన్న
మూటలన్నూ, 'తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తస్మిష్టా స్తత్పరా
యణాః' అనేవిన్నీ ఆదరిస్తూ, 'పితేవ పుత్రస్య నఖేవ సఖ్యః
ప్రియః ప్రియాయైవ' ఎంటిభావం పరమాత్ముకి తనయందు
ఉంటుందని నమ్మి, శ్రీరాజన్యమతము తప్ప అన్యమతము బెరు
గక, 'అన్యార్జ్యంతమంతః' అయి, అనునిత్యం వ్యవహరించిన
వాళ్లలో త్యాగరాజ అగ్రగణ్యుడు. అతని వ్యాసారం

యావత్తూ హృదయపూర్వకం. మనస్సు, అంతరంగం, ఆత్మ, అనేకదాలుకాక 'హృదయం' అనే మాటతో ఆతని సత్యాన్ని అతడు పరిపించాడు. ఆజన్మ పరమాత్ముణ్ణి తన హృదయ రాజ్యంతో పూజించాడు. వెన్నవంటి నడంచేత అతని హృదయమింకా ప్రతి శాస్త్రసంఘటనా ఒక నొక్క నొక్కింది, ప్రతికొక్క ఒక కీర్తనగా పోకి,ంది. ఒక హృదయ శోకం నో, మానవహృదయ శోకంగా చూపెట్టగల మాటలు అతడు అనేకాడు. తన తల్లిదండ్రులుతప్ప తక్కినవారంతా తన్ను హింసించా రన్నాడు. తాను తీరగవలసిన తిరుగుళ్లన్నీ తిరిగి దుశకువలనన్నీ చేశా నన్నాడు. తనకి సాత్త్విక తేజువా చేయమని ప్రార్థించాడు. తన్ను చూసి నవ్వి జేలికచేశారనీ, చాకగా చూస్తూంటే ఎన్నుల్లు వేగననీ, అందరిచేతా తన బ్రతుకు నిందలు పాటించనీ, తను వారినానరహితపురుషులలో పడిపోయాననీ, ఎకటిపచ్చ జుడలేక హితవుచూటలాడే జను లున్నారనీ, కరుణలేక శివమీద నేరా లెంచారనీ, అసూయగా వరులు పెట్టిన శాధలు తరముకాని పరమాత్ముని శరణు జొచ్చా ననీ, తను గాసిపడ్డ పరదేశిననీ, ఏమారియినా జడ్డజడ్డపు వానాలాడతారనీ, ఎంత నేరిస్తేంతక అన్యతాలే ఉన్నా తుంటాయనీ అన్నాడు. ఈమాటల్లో ఉండే అర్థం తెలియ పరిచేది/అతని ఆధ్యాత్మిక శాధమాత్రమే అనుకోడం హృదయం లేని మాట. అతడు హృదయం లేనంత పండితుడు కాడే! ప్రతి వంశన అంగులేం. తను అనాధుణ్ణి కానన్నాడు. ప్రతిచేత

నామం పాదా నన్నాడు. తనువు దేవాలయం అన్నాడు. భక్తి కేని మనిషి శపం అన్నాడు. తను పరహితమే భావించా నన్నాడు. భక్తి పెంచుకోడానికి సాధారణం ఉండనచ్చు, ఘోరవాలేదు అన్నాడు. పరమాత్ముడే శన ఆధారం, గమ్యం, శ్రీగారం, వైరాగ్యం, విదోతనం, సర్వస్వం అన్నాడు. తాను 'చదివినవాడనుగాను' అని చెబుతూనే, కనికరమున-జనక జామాత-ఈనుజనుల అనే చొట్టి క్లేషిస్తూనే సకలవిద్యల సారమూ మూమూలు తెలుగుమాటల్లో వాటి కర్తవ్యమైన గానగమనంతో అనేస్తూనే, హృదయ సన్నిహితమైన దేవ భావలోకూడా వాడేశాడు. శ్రీపురుషుడరిగరించిన అతని సార్థికవర్ణన గమనించి సాందర్యాన్ని వర్ణించడం నేర్చుకోవాలి. అతని ఆగమాలి నుడియించి మహాబాగులేని భావల చాలించానన్నాడు. తోషికవల్ల భంగిగాని వైతన్యం కీటే అన్నాడు. అధమ దేవుల్లని పంపించేశా నన్నాడు. భూమి మీద గానుగద్దు మతాంతరాల వర్జిత్వానికి కారణభూతులైన పారాణదేవుల్ల పమాత్యాలిన్ని పోగొచేసి ఒకచోట కేర్చి తన పరమాత్ముణ్ణి తను తయారుచేసుకున్నాడు. దేవుని తన హృదయంలో ఉండి త్యాగరాజచేత నుడిపబడి తన్నా డన్నాడుగాని, అతడికి ఒకే పేరుటూ పెట్టి అతడికి సాక్షిని తత్వం అపాదించకపోయాడు. త్యాగరాజ ఆత్మవైశాల్యం గుర్తించడానికి ఈ ఒక్కవిషయం చాలు. తన తరచు వాడిన 'రామ' శబ్దానికి అన్వీత్యమైన వ్యుత్పత్తి ఉచ్చాడు. తన

హృహృహృదు సగుణవిగుణరూపాల్లో నిండి ఉన్న పరమాత్ముడని నర్ణించాడు. త్యాగగాఢ విశ్వరూప హృదయాన్ని ముట్టుకుని ఇంద్రియాలన్నింటితో అనుభవించాడు. మతభేదం అనేమంట పెట్టుకోవద్దన్నాడు. ధర్మాధికారగౌరవాలకి నమస్కరించి దూరం అయ్యాడు. కలిసరులకి మహిమలు తెలిపి లాభం లేదు, ఎద్దుకేం తెలుస్తుంది అటుకులకుని, కామశాస్త్ర విగులకి బహుమతు లిస్తారు, భక్తి శాస్త్రవిమల్ని చూసి నవ్వుతారు, అయినానరే, రామనామం స్వర్గాని సుఖాలకంటె వైచూట అన్నాడు. మెప్పులకై పొప్పులుగల జనం చేసేది భజనకాదన్నాడు. ఎవలో ఎంచేది ఒకటి, పయ్యెవమీద మరోటి కనిపించే సందర్భం భజన కాదన్నాడు. ప్రణవదాహంలేసి కొంధరు వరరాగలయజ్ఞాలం తామే అని వనరుతూండే నూటలు కోతలన్నాడు. గానం సామవేదజనకం అన్నాడు. ప్రణవనాదం వీడు స్వరాలుగా అయిందన్నాడు. సంగీతంలో గాగతాళరక్తులే కాకుండా జ్ఞానప్రేమ భక్తులుకూడా ఉండాలన్నాడు. పరమాత్ముడు ఇంగితమెరిగిన సంగీతంలో ఉన్నాడు నాద సుధారసం సరాశ్పతిగా కోదగ్ధరాము డచూ డన్నాడు. స్వరాలు నుండరు అన్నాడు. రజింపజేసే శానంతరాగాలు మంజుళంగా అవతరించేట్టు గానోపాసన చెయ్యమన్నాడు. నాదోపాసనచేత వేదమూత్రయంత తంత్రాత్మకులు పుట్టారన్నాడు. నాదంలోంచి సంగీతమే కాకుండా వేశాస్త్ర పురాణాదులుకూడా ఏర్పడ్డాయని మరిచిపోవద్దని ఘోషం

వాడు. వేదసారము తనకి తానకంఁగ ఉండే శతరాగరత్న
మాలిక చేశా నన్నాడు. రామకథలో కూడిన సంగీతంవల్ల
న్యాయా న్యాయవిషయములేకాదు, జగత్సృష్ట్యాత్వం సంగతే కాదు,
నిర్గుణారూప్యతానంద విశ్వాసమేకాదు, వాత్సల్యం, ప్రేమ,
సేవ. నిష్ఠ. యశస్, ఈశ్వరకటాక్షం కలుగుతా యన్నాడు.
వనం పరమాత్మునిమీదకానిది. పాడి యేమి, పాడక యేమి
అన్నాడు క్షాపసార, గానకూర్మయ్యం జోడించి సకలసూనర
హృదయంయొక్క ఎరుకలనాడు మహానుభావు ఉన్నాడు.
నాదనుభవో నానుకర్తర కలుగునుని తనకం శివు డెరుగు
నన్నాడు. రాగనుధారన, తాళితే గూగ, యోగ, భోగఫలం
ఉండన్నాడు. సంగీతజ్ఞానం ధాత, వాచనవలె అన్నాడు. కోటి
కున్నీ కల్పించి సాగిలేని తన పక్కబోలి నిచ్చి వారిని వేళ
కోడం ముహూర్తాకి చెయ్యనని, సర్దిగా వోతాజాలాగే
అన్నాడు. తెలిసి, తలపు తెలిసి, చి తనతో కీర్తన చెయ్య
మన్నాడు. చేసేవాడు తెలుసుకోవలసింది సాక్షాత్తమేకాదు,
పదాల అర్థమేకాదు. భావంకూడాను అ చెప్పడానికి రావూ,
అర్కు, అజ శబ్దాలూ సూపించాడు. తన సాఖ్యము తానెరుక
బగులకు బోసన సుఖమా అన్నాడు. శత్రువునికీ అర్థం
చెయ్యడం తన్నుకున్నా తరం కాదన్నాడు. శాస్త్రవాదతరం
చూసి భయంవేసి ముక్తియూనుగొన్న నన్నాడు. పరమా
త్ముణ్ణి నాదవేదిక మీదికి ఎక్కించి, నానుకనుమాలతో
పూజించానన్నాడు. భక్తిరహితశాస్త్రవిరులకి

దూరం అన్నాడు. భక్తి తేని శ్రేష్ఠ శక్త్యం జనానికి కేలియను.
 కనక భక్తి ముక్తి కూడా ఉంటుంది కీర్తనలు రాశానన్నాడు
 పరమాత్ముడికి నగుణత్వం ఆరోపణ చేయడానికి శోడ్యుడే
 తన పాటలు పఠాయినాట లవడంచేత ప్రహంపబడక
 ఆమె బలశక్తిగా పరమాత్ముడి కర్మణ్యం ఆరోపణచేయ్య
 డానికి నోహదంచేనేమిత్తూ తను స్వరాధ్యవంశా నూనిగితెచ్చిన
 పాతలసుధురస్వకాలు అనూహ్యం గారణావల్ల నున్నవ
 బడక ఉండే ఆవణిలో ఉభయతా శివకి అన్యాయమే సరగడం
 వల్లనన్నా, నిశ్యధర్మాధాగమైన శివ సృష్టిసృజ్జలో తనకి
 పూర్ణవిశ్వాసం ఉండేడం నెల్లనన్నా, 'శాలముఖాను మాట
 నిండును' అని అతనికి ముజాను ఉండిడంవల్లనన్నా, అతడు
 శోకముదకి, శాంతము తెచ్చునని, జాతాన్ని తో పెట్టు
 గున్న మొరలు అతని కీర్తనలు ప్రహంపభక్తవిజయం
 ఆయనది కాదేమో అనికోడం చాలా ప్రహంసం. అది
 అన్యడివల్ల కాది. అది అతని 'కగుణ సేవోగనిన' అనే
 సూత్రానికి దృష్టాంశం. అనేకవల్ల వేరై నివించే శివాన్ని
 పరిశీలించి పరమాత్ముడి 'అతడికిడం' తో ఆకారముగము
 సతము నొసేగా' అనుపాదం. 'త్యాగరాజసత' అంటూ
 చివర రాసిచ్చి ఎవడైనా ఉంకోడు కీర్తనలు రాసేవాడేమో
 అని ముందే భయపడ్డప్పుడూ లేదు, ప్రత్యేకశక్తికి నచ్చునవి
 ఆ బాపతుకింద జమకట్టివెయ్యకూడదు. ఎందుచేతంటే, కీర్తన
 మజాకా కాదుగా! పోల్చుకోవచ్చుగా! దానికి ఎన్ని విగింపు

అంటాయి? గురువుకి గురువూ లక్ష్మివుకి ఘువూ
 'బహర్ బహర్' వలె అంటూ నెత్తిమీద రాస్తే తమూ
 కొత్తకీర్తన ఆ కాపీదారు తలకాయలాగే కంటుంకిక
 మృగించాం. ఎక్కణ్ణుంచి వస్తుందీ! ఇక అతని నాకాయాత్ర
 మానువజీతమాత్ర. శాస్త్రయొక్క అనంతప్రవాహా
 యవ్వనలో ఉండే అవ్యయదశిర్వాల్లా, సాగిరాతుడగా
 అతాత్మగా కష్టాలూ కడులడుకలూ బాధలూ దుఃఖాలూ
 వచ్చిపడి జీవుణ్ణి సకాలలో పడెయ్యడం, నిరాశ ఎక్కవవడం
 ఇక పుట్టిమిసిగి పోతుందేమో అన్నప్రశ్న జీవుడు 'సుహృదభో'
 పరమాత్మా, మృదిక్కుడే' అని విగుణింపే వేడడం, అతని
 రక్షించడం. ఈ రచనకి నూడేళ్లు పండ వచ్చివా, ఏటిల్లో
 మాటలన్నీ అరణ్య నివాసానికి కెక చిక్కిన గాయధేనువు
 లాగ అలానే ఉన్నాయిగా, ఈ మాటల్లో తన్నేవిగానీ,
 కుమ్మేవిగానీ, వట్టిగాయివిగానీ, మృతివివిగానీ లేవు. ఇక
 స్వస్థమంద్రంలోంచి అతడు తెచ్చిన రాగాలు రెండుమూడు
 వందల అందాం. ఏటని ఎన్నుకోవడంలో ఉండే విశిష్టత గాయ
 కులు చెబుతారు. అతని భక్తి, అతని బాధా, అతని భావం,
 అతని భావా, అతని నుతన, అతని నిష్కామత్వం, అతని తత్వం,
 అతని హృదయం అతని మాటల్లో ఉండే ఇంద్రకోనరాగం
 త్యాగరాజుని అనవలసిందే విసవలసిందీనూ, అతని వేసిన
 రాగాలప్రకారం ఈ మాటల అక్షరాల సందాన సక్రిడండిగా
 ఈ మాటలతో జోక్యంలేనివారు కనిపెట్ట గలిగిన అద్వితీయ

కర్ణాట గానశాస్త్ర వ్యాకాశం కోసమే అని తెలుగుజనం అనుకోడం ధర్మం కాదు. అట్లా అనుకున్నచారిత్రా సామ్రాంక్ష నమస్కారం.

మాట బిక్కటే మానవుల్ని ఒకర్ని పగలించి? అగాయతు కవచం ప్రత్యేకకళ అయింది. యంత్రగానం విడిగా బిక్కటే మానవుల్ని చేరదీసికూనో బెట్టగలిగింది అగాయతు గానం (అనగా పదాలతో సమైక్యతను నాదం) ఒక ప్రత్యేకకళగా ఏర్పడింది. కవిత్వ గానాలు వేర్వేరు కళలు. ఒకదానిపని మరొకటి చెయ్యలేకపోవడంవల్లే రెండు సిద్ధించడం. కవిత్వం పదమైత్రీవల్ల ఉద్భవించే అర్థభావరసాలవల్ల బుద్ధివ్యాధి అత్తుకి. అందుం ఇవ్వాలి (ఎవరి కవిత్వం అంటే మరి తిగాదానే గానం, అదర్శకవిత్వం అన్నమాట). అట్లానే గానం స్వర మైత్రీవల్ల గలిగే రసాన్ని హృదయంద్వారా అత్తుకి చేర్చాలి (అందుకనే గానానందం పొందలేనివాణ్ణి హృదయశూన్యం ఉండడం). వృత్తాంతం ఏమటో తెలిసి కవిత్వం మనస్సుని రండింప జేస్తే, వృత్తాంతంతో నిమిత్తం చేసుకుంటానే గానం హృదయాల్ని హరిస్తుంది. అయితే, కవిత్వగానాలు రెండూ నాదజనితాలే. స్వరప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని నాదం గానం అయి, అర్థ ప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని కవిత్వం అవుతుంది. అందువల్లే కొందరు 'గానం అంటే స్వరకవిత్వం, కవిత్వం అంటే పద గానం' అంటారు. అటువంటప్పుడు ప్రతీపదమూ గానమూ (గార్డభస్వరందగ్గించి), ప్రతీపదమూ కవిత్వమూ (జిట్టు

దేఖిలూ) అనే నంతయం రావచ్చు. ఈ కళలప్రారంభంలో అట్లానే అయిఉండవచ్చు. కాని కాలక్రమాన్ని మానవుడికి పుట్టుకతోనే పుట్టిన విమర్శశక్తి, పెరగడంలో అవసరమయ్యే ఆవిరణప్రభావమూ తోడై ఇది చక్కటినాదం - ఇది కఠోర నాదం, ఇది తీయ్యని పలుకూ - ఇది వెగటు మాటా అంటూ తేజాలు బయల్దేరి ఉంటాయి. వృద్ధయంగల సభ్యజనాన్ని అక్కర్చించి ఐక్యంచేసినకొద్దీ ఎక్కువకళ. కవిత్వగానాలు రెండూ నానజనకాలే గనక, ఈ రెండింటినీ కలిపి, రెండింటి మహా త్యాలూ కూర్చి, రెండూ ఏయేచోట్ల తారసిల్లగలవో చూసి (అందులో ఒకటి నాకారం, రెండోది నిరాకారం), ఒకరూని వల్ల రెండోది బెడడంగాని, చచ్చిపోడం గాని జరక్కుండా రెండింటి స్వత్వాల గురించి జాగ్రత్తపడి, ఉభయతారకంగా ఉండేలాగ చేయవచ్చును. అప్పుడు బయల్దేరి రచనే కీర్తన. కవిత్వగానాలు అనుకూలదాంపత్యంతో మేళవించిన రంగమే కీర్తన! కీర్తన అన్నప్పుడు బయల్దేరే ఆనందం అందులో పదాల వల్ల కలిగే అర్థభావసాలమూలాన్ని మాత్రమే అనుకో కూడదు, అవి ఏరాగంలో ఉచ్చారణ అవుతున్నాయో ఆరాగంయొక్క తానమూర్చి నాడలమూలాన్ని మాత్రమే అనుకోకూడదు, ఆ శబ్ద స్వక్రమరచే అవస్థమూలాన్ని మాత్రమే కాదు. వీటి యోగము కీర్తన. కీర్తనలో పదం, రాగం, తాళం ఉంటాయి. పదాలు (ఏ ఒకభాషచూసినా) జహుశం, రాగాలు అనంతం, తాళాలు పిస్తారం. కీర్తనకారుడు అర్థ గల పదాలూ,

శ్రావ్యునిగల స్వగాలూ, అపస్త్ర ప్రతిఫలించే తాళమూ, మూడు
 వేర్వేరుప్రపంచాల్లోని తన స్వానూనభనంవల్ల గాలించి,
 కలిపినప్పుడు నీళ్ళకి నీళ్ళూ ప్రవాహానికి ప్రవాహమూగా ఉండి
 పోతుండా అతుక్కుని ఒకటైపోయేది ఎన్నుకుని రచించాలి.
 అలాగా, కీర్తనలో ఆలపిస్తుండే వాని కీర్తనమూటల్లో ఉండి
 మహాశక్తివైచిత్ర్యమైన అర్థాన్ని సుపొందించి, వాక్కుకి అసాధ్య
 మైన పరి చేస్తూన్నట్లు స్ఫురించాలి. అలా, కేనానానమైన
 ఆ స్వరాలుకూడా అర్థంఅవుతూన్నట్లు శ్రోతకి అనిపించాలి
 జోడించిన రాగంలోని సంతులన పాల్లో ఉండి అర్థాన్ని
 భామపరిచి, సచ్చచెప్పి, వ్యాదయకుపాల్లో స్థిరపరచాలి.
 కీర్తనమూటల్లో ఉండి అర్థాన్ని వెల్లడించకుండాగాని, ద్యోతకం
 ఎల్లా అవుతుందో చూస్తూగా అన్నట్లుగాని, ఎక్కడ తెలిసి
 పోతుందోకదా భగవంతుడా అన్నట్లుగాని, విశ్వకృత్యంలో ఆ
 మాటలు వ్యవహరించే జనం అర్థద్యోతకంమిత్తం చేసే ఉచ్చా
 రణకి భిన్నంగా వ్యవహరించిగాని, ఇవన్నీకాక ఆ మాటలు
 అర్థానికి కేవలం చుక్కెబురుగుగా ఉండి అర్థాన్ని స్ఫురింప చేసే
 ట్లుగాని రాగాలుతీసేవాడు రసజ్ఞుడు అని చెప్పలేం. అటు
 నుంచీవాడు శుద్ధగానం శాస్త్రంతో చెయ్యడం ముందరిగాని
 మూటల్లో జ్యోత్యం కలగజేసుకోకూడదు, అలాంటిది చూడమి
 వలసిన అవసరం తెచ్చుకోకూడదు. మనస్సుయొక్క అనిష్ట
 యానత్తూ ఎడకనిబట్టి తెలుస్తుంది గనక కీర్తనమూటలు అర్థం
 సార్థకం అయే నిమిత్తమే తాళం గమనించాలి. అర్థం నిలబెట్టి

మార్గం చూసుకోవాలిగాని, నన్నేంజెయ్యకున్నావ్ అన కూడకు. కీర్తనమాటల్లో అంతర్వాహినిగా ఉండే మానసికా న్నగురించి గుప్తులేకుండా, టపాకాయలూ బొంబులూ పేల్చి నట్టు తాళంకొట్టినంతమాత్రాన్ని కీర్తన ప్రతిష్ఠ మిన్నుముట్టదు. ఇట్టిచుట్టే అన్నప్పూ వాటివల్ల బోధపడే జీవితప్రమేయం చురీ చురీ హృదయ గర్భంలో ప్రవేశించి కలువడానికి వీలైన పదాలుకలిగి ఉన్నప్పుడే కీర్తన విజృంభిస్తుంది. బతికున్న వాడు బతి కున్నవాడి సమిత్తం నేరుగా అనవలసిన మాటల్తో కూడి ఉండ వలసింది గనక, కీర్తన అనేది సాంక్షిక్య ప్రకర్షతోనం ఎంతమాత్రం సృష్టించకూడదు—నరిగదా దాని బాష సంభాషణభావనించి ఆట్టే దూరంగాకూడా ఉండకూడదు. గానం ఒక అనిందిత ప్రపంచం; చీకటికోణం. దానికి శాస్త్రం రచించడం స్వర్గానికి మెల్లగట్టడం. అందులో ఉండే గానాల్ని సమయించి వాటితో పరిచయం కలిగిఉండడం భగవంతుడితో తెలియి. అటువంటి గానాని అనభ్యాకంగా తెలిసి, వానిని ప్రత్యేకంగా ఆనం దించి, వాటితో ప్రత్యేకంగా ఇతరుల్ని ఆనంపరిచి, వాటికి యథాతథంగా శాశ్వతకూపం ఉన్నదం అసంభవం గనక, ఆ స్వాదుకాంతనలో పుట్టినప్పటి అవస్థకి అనుగుణంగా ఉండే తాళం దెప్పి, వృత్తాంతానికి అనుగుణంగా మాటలుచెప్పి తాననుభవించిన హృదయానందంవంటిది సాటిమానవులకికూడా కలిగిపడాలనే నడుద్యేశంతో కీర్తనరూపంలో సృష్టిచెయ్య గలగడం మోక్షం సాధిస్తుం దనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. జ్ఞాన

భక్తుల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డ కర్మనే కీర్తిన అనవచ్చును. త్యాగ రాజుని 'నాదసుధారసంయుక్త నరాకృతి' అనవచ్చును. ఓరిడావుదేని గానయొక్క (గాన శాస్త్రంయొక్క కాదు) జాలి చూసి (జాలి, కనికరము, అంగలొప్పువంటి మాటలు త్యాగ రాజు శోకార్థంలో అంటాడు) భావంతుడు త్యాగరాజుకి జన్మ ఇచ్చాడు. నామం తమిళికి సాయం చెయ్యబోడం అటుంచి హింసించినాననే హృదయంగల ప్రతిభావంతుడు లోకహితమైన శాశ్వతకృతులే చేసియుచ్చి ఎల్లప్పుడూ జీవించి ఉంటాడని ఋజువుచేచేసిమిత్తం ప్రకృతి బయల్దేరి తెలుగువాళ్ళకి ఓ వేమరాజునీ, ఓ పాతరాజునీ ప్రసాదించినట్టే ఓ త్యాగ రాజుని ప్రసాదించింది.

హృదయపూర్వకరచనలో రచయితయొక్క వ్యక్తిత్వమే కాకి రచయితయొక్క జాతికూడా ప్రతిబింబిస్తుంది. తెలుగు కవిత్వం, తెలుగుశిల్పం, తెలుగుచిత్రరచన అంటే అలాగానే ఉంది. కాని, తెలుగుగానం అనేది చిక్కిపోయి, అల్లూ అనకపోవడం ముందే ఉన్నాడు. అవనినే తేనెవ్వుడు అంటారు. తెలుగుకవి! తెలుగులో గానం చేయి కర్ణాలగానం. త్యాగ రాజు తెలుగుమాటల నామన కర్ణాలగానం పితృవేమిగుని కూర్చుండి! ఆంధ్రులూ, ఆంధ్రేతరులూకుడా ఒకే తెలుగుపాట వాడతూ, ఆపాటలో ముచ్చిల్ని కూడబలుక్కున్నట్లు పాటాలప్రకారం యథాశక్తిగా సంధులువిరగొట్టి ఏది గానమో తెలుసుకోలేని అంధజనం ఏదటపారేస్తూ, వాట్లకి అందొకచో జోగీ పబడు

తూ.కి అనన్తపు న్వరసామగ్రి ఎవరిమట్టుకు వారు తమరిదే
 అనుకోడం గొప్పమజాగానం! అప్పుడు బయల్దేరినానం కర్ణాట
 గానం అనడం మరి తమాషాకథాయి! ప్రతి ఆంధ్రేశ్వరుడూ
 చెయ్యగల కవిత్వాన్ని ఆంధ్ర కవిత్వం అనం. ఆంధ్రకపిత్యం
 అంటే ఆంధ్రజాతీయొక్క ప్రత్యేకజాతిలక్షణాలు సూచించేది.
 కాని, ప్రతి ఆంధ్రేశ్వరుడూ తెలుగుమాటలు తడకగా పెట్టుకుని
 చెయ్యగల గానమాత్రం ఆంధ్రగానమే అనుకోవాలిట.
 కాదుట, ప్రతి ఆంధ్రేశ్వరుడూ తెలుగుమాటలు పుచ్చుకుని
 చేసినగానమే అనలైన సినలు కర్ణాటగానం అని చెబులాట
 కొచ్చే ఆంధ్రులున్నారు. తెలుగుమాటలు అయినకాడికి
 దొరకపుచ్చుకుని అందుతో హిందూస్తానీ సంగతులు వేసినా,
 అవికూడా ఆ తెలుగు మాటల గర్భంలోంచి పుట్టే ఆంధ్ర
 (కాదు, కర్ణాట) గానమేట. తెలుగుమాటలు పుచ్చుకుని
 వాటిల్లో ఇంగ్లీషు గానసంగతులు రంగరించి పాడినా అది
 కూడా తెలుగుమాటల్లోంచి ఉద్భవించిన కర్ణాటగానం అవు
 తుందేమో, కాదో, అన్నారు కొందరు. తెలుగువాళ్లగానం
 అంటే తెలుగుమాటలకి జోడించిన అడ్డమైన నాడకోలాహల
 విశేషాలూనా, లేక జాతికిమాత్రమేచెంది, తెలుగువాళ్ల ప్రత్యేక
 సంప్రదాయం (అసలు ఉంటే మామే!) తెలిపే నాదాలనంపు
 టీమా! చాలామంది ఉద్దేశప్రకారం, తెలుగువాళ్లగానం అంటే
 తెలుగుమాటల మధ్య దాగుడుముచ్చీలాడుతూ ఆమాటల్ని
 కొత్తవాళ్లకి బోధపడకుండా, వాతవాళ్లకి బాధకలిగించే

నేర్పుతో, గాత్రప్రజ్ఞావిశేషాలు గల భూనరు డెవడైనానరే
చేసేటటువంటి చప్పుడు సరళాం అని. పాటకచేరి లనేవాటిల్లో
ఇల్లానే తేల్తుంది. అక్కడ బయల్దేరే సంజేహాలు కొన్ని
ఇస్తాను:

పాటకచేరిల్లో కొందరు పాడడానికి వందపుచ్చుగుంట,
పాడుతూన్న పాట సభవారు మానెయ్యమన్నప్పుడు మాన
డానికి మరోయూధై పుచ్చుగుంటారట! పాటకచేరిల్లో త్యాగ
రాజసిమ్మనుభక్తికి చోటులేదుగనక, త్యాగరాజు కీర్తన
పాడడం మంచిదా, మహాభోగరాజు జావిధీలు పాడడం
మంచిదా? పాటకచేరిలు గానశాస్త్రపండితులకా, మామూ
లుగా బతుకున్న ఆంధ్రజనులకా? తెలుగుశిశువుల్ని, పశువుల్ని
కూడా ఆకిన్నించవలసిన కర్ణాటగానం మనమ్యల్ని అక్కణ్ణించి
తరిమేసేరకంగా ఊంటూన్నప్పుడు, నిష్క్రమించేవాళ్లు మను
మ్యూనా పశువులా అనే ప్రశ్నకి ఎడంతేదుగనక, అది గానమా,
లేకపోనే గోలానూ కర్రపిడిరణగొణధ్వనా? పాటకచేరికి వెళ్లి
నాదసౌఖ్యం అనుభవించడానికి మనిషి ఒకటికి ఎన్ని వేల రకాల
నరిగములు కఠతా పట్టాలి? ఒతుకున్నజనంతో కూడిన సభ
యెదట పాడే గాయకుడు తను చిన్నప్పట్లించి నేర్చుకున్న
గానశాస్త్రసంగతులూ, వాటి ప్రస్థారాలతో జవించే పిల్లి
మంత్రపు పేచీలూ తెచ్చి యథాక్రమంతో సభనెత్తిమీద
వడ్డించి క్రోతల్లో గానాభిరుచి లేదనుకోడం న్యాయమా? గానం
గాతానికి సంబంధించిందా, మాట్లాడే దినుసా? మరికొందరు

గాత్రం ఎక్కడో పారేసివచ్చి పెరిమల్తో చాలా గానం
 మాట్లాడి కోపంగా చక్కాపోతారే? కీర్తనమాటలకి అర్థం
 తెలియకపోయినా పాడేవాడు హృదయగానం వినిపిస్తున్నాడు
 అనుకునే తెలుగువాడికి హృదయం ఉందా? పాటకచేర్లలో
 మద్దెలవాడికి పాడేవాడికి దారుణవైరం అవడంచేత ఒకడు
 గొట్టెపొట్టెలులాగు రెండోవాడికేసి చూస్తూన్నప్పుడు,
 ఆ రెండోవాడు కోడిపుంజులాగ మొదటివాడికేసి చూస్తూ
 న్నప్పుడు, జనం వెళ్లి వాళ్లని విడదీయడం న్యాయం అవుతా
 కాదా? లేకపోతే అంతవనీ చూస్తూఉరుకోడం మంచిదా?
 గానం వినాలిగనక కళ్లు మూసుకోడం మంచిదా, అప్పుడు
 తలకూడా వంచుకుంటే తప్పు! మద్దెలపనివాడికి ఛాన్సు ఇచ్చి
 నప్పుడు ప్రాణం బిగపెట్టుకుని పావుగంట విని వాడు పూర్తి
 చెయ్యగానే ఒకప్పుడూ, పొరపాట్లు కాంతముందే ఒకప్పుడూ
 చప్పట్లుకొట్టడం ఎందుకు అని అడగ్గా 'అయిపోయిందిగనక,
 అమ్మయ్య' అని ఒకపామరుడు సమాధానం చెప్పినమీదట
 కర్ణాటగానశాస్త్రి డ్యుఖించడం అవసరమా? త్యాగరాజు
 కీర్తన పాడినప్పుడు 'త్యాగరాజు' అనేమాట చివరకి వినిపించ
 గానే చాలామంది 'హాహా' అంటారు, ఏమని ఒకరిని అడగ్గా
 అన్నిమాటలు ఆ పాడేఅబ్బి రెట్టించిరెట్టించి నోటితో అనేసినా,
 వొట్టెట్టినట్టు ఒట్టముక్కేనా తెలియలేదు, అతని ధర్మమా
 అని ఆ 'త్యాగరాజు' అనే మాటమాత్రం లోభపడింది, ఆప
 శంకా 'హా' అన్నానుఅన్నారు. ఇంకోఆయన: నేనూ అప్పుడు

‘హా’ అన్నాను. త్యాగరాజు తన కర్మవల్ల పాడుకున్న పాటల్లో ఉండే మాటలు పట్టుకొచ్చి, ఆవాడే ఆసామీ బాగా వచ్చడి చేసి చేసి, పోనీ అప్పటిలో ఒకసారేనా వాటిని ‘వదిలి పెడుతున్నాడు’ గదా, త్యాగరాజు అంటే అదేకదా, శద్వారా గాయకుడుకూడా త్యాగరాజేకదా అన్నాడు. వీరిద్దరినీ బ్రాహ్మణులలో బహుమతీ ఇవ్వాలా వద్దా? నగునూము-కీర్తనపాడే అబ్బాయి ఏడుపుమొహం పెట్టి ప్రారంభించగానే కీర్తనసాఖ్యం కొలవడానికి దారెడి? ఎందుకు వీరలనలె బూదియ్యవు-అంటూ వినబడే కీర్తనయొక్క భాష కేసి చూడకుండా విని ఎంతయంది తెలుగువాళ్లు ఏమాత్రం బాగుపడన్పు? చుక్కలగాయనిగే-రేటప్పుడు పాడేవాని మొహంపించి గానరసం ఒలికేటందుకు గాను మొహం తుమ్ముల్లో పొద్దుకూకినట్లేనా ఉండవలసింద! వై శాఖోత్-శవ, దశదిన, కడులుదయింప-అనే కీర్తనలో కర్మ వశంచేత మాటలు తెలిసినవాడు ఎవరి పదోనాడు ఏనుగులు పుడతా అంటే ఏనుంతనేరం!

వివిధరాగాల సాయంతో వివిధరోగాలు శుదర్పడానికి యత్నంచేసే దేశాలున్నాయి. అటువంటి వైద్యగ్రంథం ఒకటి తయారుచెయ్యడానికి ప్రయోగాలు చేస్తున్నారు. కొన్ని కొన్ని గానశాస్త్ర ప్రయోగాలు చేస్తే రోగాలు పుడతాయి కూడానూ! ఒక పెద్దభవనం కట్టడానికి ఉపయోగించిన రాళ్లవల్ల కలిగే బ్రహ్మాండప్రతివాదం ఏశ్రుతిలో ఉండో కనిపెట్టి ఆశ్రుతి లోనే ఫిడేలుగాని వీణగాని వాయిచి, అభవనాన్ని ఊగిన

లాడించి పడగొట్టగలిగినవాళ్లు ఈ కాలంలోనూ ఉన్నారు. ఒకనగరాన్ని కూడా ఊగించి వెయ్యచ్చునని వాళ్ల ఉద్దేశం. ఆరీతిగా, జీవంలేదని మనం ఎంచుతూన్నవాటినే రంజింపచేసే గానం భూమిమీద నేడుకూడా ఉందని మనం తెలుసుకుంటూ న్నప్పుడు, తెలుగువాళ్ల పాటకచేరిలు-త్యాగరాజకర్ణాట గానాన్ని తెలుగుమాటల్లో బంధించి యిచ్చిపోయాడుగనక- తెలుగు జనాన్నేనా రంజింపజేయ్యాలా, విశేషాల్లకి గానంఅంటే తెలియదు అంటూ కూచోవాలా? గానం తక్షణం రంజింప జేస్తుందేకాని, ఎవడికీ తెలియదుగా? తెలుగువాడి హృదయాన్ని—వాడు మూర్ఖుడైనాసరే పశువైనాసరే—ఆకర్షించలేని గానం కర్ణాటగానం అయితే కావచ్చుగాని, తెలుగుగానం కాదు. గానాభిరుచి మూనవుడికి లేదనకూడదు. గానం జీవులకి స్వభావం. నాకు గానం అంటే చాలా అభిరుచి అని చెప్పుకున్నా ఎబ్బెట్టుగానే వినపడుతుంది, ఎవరికి కాదు? తల్లిజోల పాటకి నిద్రపోయినాటినించీ మానవవ్యక్తికి గానాభిరుచి ఉంటుంది. అందులో లోటుండదు. కొండంత త్యాగరాజ అందరికీ ఉన్నాడు, తెలుగువాళ్ళకి మరిదగ్గర ఉన్నాడు. ఎవరెవరి గానశాస్త్రానికి త్యాగరాజ మాటలు సరిపోతాయో తక్కినవాళ్లు చూసుకుంటారు, త్యాగరాజ మాటలకి 'ఇంగిత మెరిగిన సంగీతం' ఏమిటేమిటో చూసుకుని తెలుగుజనాన్ని ఆకర్షించుకోడమే తెలుగువాళ్లు చూసుకోవాలి. సార్థక

గానంతో కూడి హృదయమైన తెలుగుమాటల్ని రక్షించవలి
సిందండోయ్ అంటూ తెలుగువాళ్లు ఇతరుల్ని అడగడం
హేచ్చరికగాదు, ధర్మంకాదు, న్యాయంకాదు. మరోరి
కాదు సరిగదా పరమాత్ముణ్ణి నానరే “అడిగి, ముఖం ఎవ
రనుభవించారు. పరమాత్ముడికే దయపుట్టాలిగాని!” అన్న
మాటలుకూడా త్యాగరాజుమాటలే!

ప్రసంగం

ఆయుర్వేద యోగము క్తావళి.

గ్రంథకర్త - పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు.
ఇందులో, కషాయాలూ చూర్ణాలూ, ఘృతాలూ, తైలాలూ, లేహ్యాలూ, కజ్జలిబొప్పధాలూ, పంటబొప్పధాలూ, అసవాలూ, అరిష్టాలూ వీటికి సంబంధించిన ముఖ్యయోగాలన్నీ కూర్చబడ్డాయి. ఒక్కొక్క బొప్పధానికివిద్య జైద్యుల వాడుకలో వుండిన ఒక్కొక్క యోగమే పొందుపరచబడ్డది. శ్రీశాస్త్రిగారు, తమ గంధర్వఫార్యసీలో బొప్పధాలుతయారుచేయుడంలో 30 సంవత్సరాలుగా అర్జించిన అనుభవం అంతా యిందులో క్రోడీకరించారు. తెనుగుభాషలో ఇంతవరకూ, ఇంత ఉపయోగకరమైన జైద్య గ్రంథం మరొకటి లేదు. ఊ శాస్త్రిగారి రచనామాధుర్యం తెలిసినవారికి వారిటికే ఎంత సులభంగానూ, ఎంత సరళంగానూ వుంటుందో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. 300 పేజీలగ్రంథం, కాలికోదైందు శల 4-0-0 మాత్రమే.

వైద్యక పరిభాష

ఇదిన్నీ పండిత శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు రచించినదే. ఆయుర్వేదజైద్యానికి సంబంధించిన పరిభాషాపదాలు ఎన్నో ఇందులో చక్కగా వివరింపబడ్డాయి. ఇది చెంత ఉంచుకున్న వారు ఎలాంటి గొప్ప జైద్యగ్రంథం అయినా సురువుగా బోధపరుచుకోవచ్చు. ప్రతీ జైద్యునకూ ఇది మిక్కిలి అగత్యమైనది. 256 పేజీలు శల 4-0-0 మాత్రమే

గృహదహనం

ఊ శరచ్చంద్రచటర్జీ బంగాలీమూలం అనుసరించి, సాహిత్యశోమణి శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారు అంధ్రీకరించిన నవల యిది. శరచ్చంద్రుని గొప్ప రచనలలో ఇదొకటి. ఎక్కడిక్కడే అవేగం కలిగించే ఘట్టాలిందులో ఎన్నో వున్నాయి. రెండు సంపుటాలు 4-0-0

విడిగా, ఒక్కొక్కసంపుటం 2-0-0

మోహపుస్తకములు పేరుపడ్డ అన్ని బుక్ షాపులలోను ఈధరలకు దొరుకును.

భ మి డి పా టి కా మే శ్వ ర రా వు గా రి గ్రంథా లు

శల : దేనికదే ఒకరూపాయి

సిద్ధముగ ఉన్నవి.

ఇప్పుడు

గుసగుసపెళ్ళి

పెళ్ళి తెయినింగు

రెండురెళ్ళు

అప్పుడు

కాలక్షేపం (1)

కాలక్షేపం (2)

అన్నీతగాదాలే

అవును

నిజం

మాటవరన

సిద్ధముగ ఉన్నవి.

మేజువాణి

మనశ్శేలుగు

లోకోభిన్నరుచి

తనలో

మాయలమాలోకం

అచ్చు అవుగున్నది

శాలమహిమ

మృచ్ఛకటిక

ముద్రారాక్షసం

చంద్రుడికి

ప్రణయరంగం

త్యాగరాజు ఆత్మనిచారం డెన్ని 272 పేజీలు 3-8-0

సల్లివచ్చు: అక్షేపస్తి అంకణ

నరస్వతీ పవర్ ప్రెస్

రాజమహేంద్రవరము

